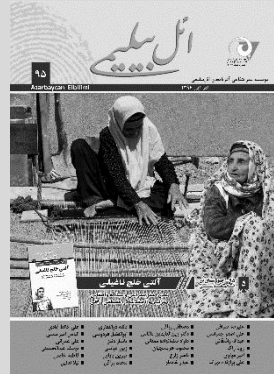

اللهین آدی ایله

آذربایجان ائل بیلیمی

درنگی نین آیلیق ایچ بوتلی

Azərbaycan Elbilimi 95

سای ۹۵

آذر آیی - ۱۳۹۶

رئداکسیا هئیتی:

علیرضا صرافى

سوسن نوادهرضی

علی برازنده (تورک)

مصطفی رزاقی

اسداله امیری

احسان قاسمخانی

صفحه، جلد تنظیمی:

مهدی میمندى

جلدین اوست شکیلری:

خلج ناغیل آناسی

فاطمه خانیم واشقانی

E_mail. info@azelbilimi. com

www. azelbilimi. com

۹۵- جی سای. آذر آیی ۱۳۹۶

باش یازار: علیرضا صرافى

اؤن سؤز.دستانیمیز هاردا قالیمیشدی...؟ علیرضا صرافى ۳

آراشدیرما، مقاله، راپور

دستان سؤنلهمه گلهنگی حاقدا دانیشیقدان راپور. رویا راک ۶

درباره دستان. علیرضا صرافى ۱۱

کئچمیشدن گونوموزه کیمی ایراندا کوراوغلو. علی برازنده تورک ۱۵

دؤردلؤک آذربایجان تاپماجالاری. دکتر زین العابدین ماقاس / محبوبه هریسچیان ۲۱

زنگانین چاغداش عاشیق تاریخینین بیر قیزیل بلگه. زنگانلی محمد رزاقی ۳۵

میدان عمومی ممقان و نقشهای مختلف آن. داود سلمانزاده ممقانی ۴۱

طوطی نامه یا چهل طوطی ترکی. علی برازنده تورک ۴۸

فولکلور اؤرنکلی

اینانجلار، مراسیملر، عادتلر، دبلر، میتولؤزی، اووسونلار و... ۵۳

چیلله گنجهسی. ناصر زارع ۵۳

چؤمجه گلین (گلشن)! رسم باران خواهی منطقه سرند. امیر مولوی ۵۶

مرغئی ده توی رسملریندن. حیدر خادملو ۵۹

شسون ائلینده بیر نئچه رسم (گؤیک کسمه...). ابوالفضل فردوسی ۶۲

ماهنیلار، آغیلار، نغمه لر، بایاتیلار، نازلاملار، لایلایلار، نوحه لر و... ۶۵

قاراقان توپلاریندا اوخونان اکلنجهلی بیر ماهنی. الیاس امیرحسینی ۶۵

ائل بایاتیلاری (۵). علی خالط آبادی ۶۷

قالیب سؤزلر

(آتا سؤزو، دئییم، آلقیش، فارغیش، آند و حربه زوریا، قاخینج... ۷۹

سونقور آتا سؤزلری و دئییملریندن. علی عمرانلی ۷۹

میلارددن بیر نئچه آتاسؤزو و دئییم. یوسف عبدالحسینی میلاردی ۸۴

پئشهلر (خلق طبابتی، خالق معمار لیغی و...) ۹۰

نگاهی گذرا به بافت معماری روستای مرغئی. فاطمه خادمی ۹۰

مصاحبه، دانیشیق، بیوگرافی، کتاب تانیتمی

کتاب تانیتمی / نقوش جوراب، جاجیم و گلیم. ۹۶

فولكو يازى، فولكو شعر

ذكيه خانيم ذوالفقارى حاقيندا اۆزل صفحه لر (۱). ۱۰۱

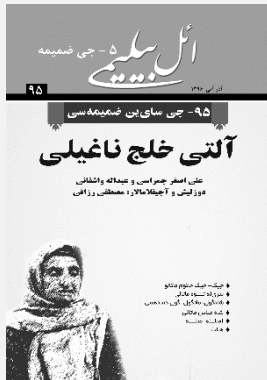
قيسا اۆز كنجيمشيم ۱۰۲

بايرام حامامى ۱۰۳

قيش زومارى ۱۰۴

آخبردا شفا سېن تايدى ۱۰۸

عزرائيل له آتيش - باريش ۱۰۹

ضمیمه ۵- آلتى خىلج ناغىلى: دوزليش و آچقلاما: مصطفى رزاقى

اٹل بېلىمى و خىلج لره اۆزل بۆلوم. علي رضا صرافى ۱۱۲

على اصغر جمراسى. ۱۱۵

چېك - چېك خانوم مانتالو ۱۱۶

بئرى له تۆه مانتالى ۱۲۳

شانگول، مانگول، گول دسته سى ۱۲۶

عبدا... واشقانى فراھانى ۱۳۳

شاه عباس مانتالى ۱۳۴

اصله اصله ۱۳۷

ھات ۱۴۷

آلتى خىلج ناغىلىندا ايشلنن لغتلىرىن معناسى... مصطفى رزاقى ۱۵۳

دستانیمیز ھاردا قالیمیشدی... ؟

علیرضا صرافى

باشیمیزی قاتیپ، سئوینیردیک کی مثلا فیلان محلی لغتلیرمیزی، فیلان دئیملریمیزی، بایاتیلاریمیزی توپلاییریق. حالبوکی دستانلار کیمی نهنک اثرلریمیزی تامامیله گۆز آردی ائدیپ اونوتموشدوق. بیر دفعه ده اؤزوموزدن سوروشمودوق کی بس ایچینده یوزلرجه محلی لغت، آتا سۆز، دئییم، قارغیش، آلقیش، لطیفه، بایاتی و س. یاشادان ان ایری حجملی شیفاھی ادبیات نمونهسی اولان بو دستانلاریمیز ھاردا قالیب؟

بوگون دستانلاریمیزی آنجاق یاشلی عاشیقلار بیلیر، گنج عاشیقلاریمیز اونو اؤیرنمگه رغبت گۆستریمیر، چونکو شهرلریمیزده قورولان عاشیق مجلسلرینده عاشیقدان دستان دئییل، داھا چوخ ماھنی اوخوماق گۆزلیلیر. مدرن یاشاییشین قاچا- قاچی ساعاتلار بویونجا اوتوروب دستان دینلیمگه فرصت وئرمیر. دینلیمچی اولمایینجا دا سؤیله ییجی سوسار، بئله لیکله دستانلاریمیز بیر-بیر اونودولماغا ساری گئدر. بعضا شاعیرلر و عاشیقلاریمیز طرفیندن یئنن عاشیق شعرلری و عاشیق ماھنیلاری یارانیب دیلرله دوشسه ده داھا حتی بیر دستان بئله یارانماز و شهرلری، کندلری دولانماز.

بئله لیکله دونیانین ان ایری حجملی شیفاھی ادبیات نمونه لرینه صاحب اولان خلقیمیز، اؤز معنوی ثروتی نین دگرلی بیر قیسیمینی بیلمهدن ایتیرر.

بیلیمدهن ایتیرمگین آلتینا جیزیق چکرک، دئییرم، اونونچون کی بوگونکو توپلوموموزدا بیر چوخلاری اساسا دستانین نه اولدوغون بیلیمیر، بیلیرسه ده آنجاق بیر نچجه مشهور دستانیمیزین تکجه قورو آدینی چکه بیلرلر. بلکه مین ده بیر نفره راست گلیمک اولسون

کی بیر داستانلی اولدوغو کیمی اولدن آخیره ائشیتیمیش اولسون. حالبوکی چوخلاریمیز هر گئجه ساعتلر تلویزیون سریاللارینا باخیر و صاباحیسی دا ساعتلر اونون حاقیندا بیر-بیرله دانیشیرلار.

بو مسئله مهر و آبان آیلاریندا درنگیمیزده بحثه قویولدو، نهایت بو قرارا گلدیک کی دستان گلہ نگینی دیرچلدیب، یاشاتماق اوچون آیدا بیر دستان گئجه میز اولسون و بو گئجه لر اوچون قوجامان عاشیقلاریمیزدان دعوت اولونسون کی بو قونودا رویا خانیم راک بو نومره میزده بیر راپور یازمیشلار.

دستان حاقیندا عمومی بیلگیلری بیلیمک اوچون بو سایدا فارسجا یازدیغیم "درباره دستان" عنوانلی یازییا باش وورا بیلرسیز.

آرتیرمالی یام کی درنگیمیزین قراری اوزره ایلک دستان گئجه سی آذر آیی نین اوللرینده کئچیریلدی، بو دستان گئجه سینده قوجامان ائل عاشیغی عاشیق غافار ابراهیمی، مشهور بالابان اوستادی یوسف عبادی نین مشایعتیله "عاشیق واله و زنیگار" دستانلی نین بیر بؤلومونو ایفا ائتدیلر و چاغیریلان قوناقلارین یوکسک درجه ده آلقیشینی قازاندیلار. اونون آردینجا دا حاضر اولانلار طرفیندن بعضی سؤاللار و آراییشلار اولدو.

آرتیرمالی یام کی "دستانلار و عاشیقلار"ین یانی سیرا "تاغیل لار و ناغیل آنالاری" حاقیندا ده عینی مسئله نی یاشاییریق، بو قونودا دا عینی تجربه نی گرچکلشدیرمک اؤنریسینی آلمیشیق و ایشالله بو ایشی ده یئرینه قویماغی باشاراجاغیق.

آراشدیرما
مقاله
راپور

دستان سۇيەلمە گلەنگى حاقدا دانشيقدان راپور رويا راک

گۈزۈل و مەھرىبان تانرىنىن آديلا
ھەر آيدا اولدوغو كىمى "ائىل بىلىمى" خانىملارنىن توپلانتىسى، شىبە گونو آبان آيىنىن
۶- سىندا "ائىل بىلىمى" مۇسسەسىنىن دىقتىرىندە، كىچىرىلدى.
بو توپلانتىدا "ائىل بىلىمى" عائەسى، ئو يىيەسى اولاراق نىچە نفر عزيز و دىرلى اوستادىن
قوللۇغوندايدى.

"دكتەر حسين آقا فيض اللهى وحيد" و "دكتەر منىرە خانىم اكىرپوران (اولكر اوجقار)" و
دىرلى حىيات يولداشى موسى بى موسوى يە بىرلىكدە، بىزىلرە مىنت قىويوب قوناغىمىز
اولموشدولار؛ بو عزيزلىرىن حضورو دولايىسى ايله "ائىل بىلىمى" نىن آقا اويەلىرىندىن دە نىچە
نفر، باشدا آقاللار مەھندىس سىرافى و خالطآبادى و برازندە... دە بىزىلرە قاتىلدىلار.
"خانم نوادە رضى" رسما توپلانتىنى باشلايلاق بوتون اويەلەر و قوناقلار خوش گلىدىن
ائىدىكىدن سونرا، موسسە دىقتىرىنىن تەمىزلەيىپ سەمانا سالماغىندا اشتراك ائىدىن اويەلەردىن
تشكىرلىرىنى بىلدىرىدىلر و ھامىمىزدان بىللە توپلوم ايشلىرىنە داھا دا آرتىق قاتىلىپ ياردىم

ائتمه سینی ایسته دیلر.

سونرا "ائل بیلیمی" بولتنی نین یئنی سای، یعنی ۹۲-۹۱ سایلاری، زنگان عاشیقلاری ضمیمه سی ایله توپلانتیدا حاضر اولانلارا سونولدو. دوامیندا مهندس صرافی بیزلره بیر دانیشیق آپاریب و حاضرلری "خانم دکتر اکبرپوران" ین چالیشمالاریلا مختصرا تانیشدیردیلار.

۱۳۶۳- ده و تبریز دوغوملو دکتر منیره خانیم، لیسانس و یوکسک لیسانسینی تبریزده آلیب، دوکتوراسینی ایسه تهرانی شهید بهشتی دانشگاهیندا، فرانسا دیلی و ادبیاتی بؤلومونده آلمیشدیر.

آقای مهندس صرافی- نین دئدیکلرینه گؤره "دده قورقود" حماسه سی قونوسوندا اونون یازدیغی دوکتورا تئزی، کامل، جامع، و زنگین بیر قاینقدیر و یو تئزین سونوندا گلن تکجه منبع لرینین لیستی ۵۰ صفحه دن اولوشور. همین تئزی یازیب مدافعه

اؤدن خانیم دکتر اکبرپوران دانشگاهین قورولان گوندن اعتبارا بو گونه کیمی ان یوخاری پوئن ایله (۱۹- نومره سیله) بیرینجیلگی الده ائتمیشدیر.

مهندس صرافی سؤزلرینین دوامیندا "خانم دکتر اکبرپوران" دان چالیشمالاری قونوسوندا مختصرده اولسا دانیشمالارینی ایسته دیلر.

"خانم اکبر پوران" رساله لرینین چالیشیب بیتیرمه سورجی نین آلتی ایل وقت آپاردیغینا اشاره ائدیپ و حماسه جامعه شناسلیغی، یا دستان سوسیولوژیسی قونوسوندا بیزلره بیر دانیشیق آپاردیلار.

اونلارین دئدیگینه گؤره حماسه قونوسو تورک ادبیاتیندا گوجلو بیر یئری وار و بیلدیگیمیز کیمی خلق ایچینده حماسه لر عاشیقلا واسطه سیله سؤیلنیر.

خانم اکبرپورانین دئدیکلرینه گؤره، بو سون ایل لرده محقق لر حماسه لرین ایلک اؤنجه دن شفاهی اولدوغو و ملت لرین عصیرلر بویو بو حماسه لری بیر ساز ائشلیگینده چالیب سؤیله مک لری و سونرالار بو حماسه لر یازیلیب مکتوبلا شماسینا قناعت گتیریبلر؛ نه ایسه کی، سون زامانلارلا تک بونون عکسی دوشونولوردو.

بو سون گليشمه‌لره گۆره حماسه‌لر
تکجه بير داستان دئييل بلکه بير
مراسيمدير و نمايش کيمي اجرا اولونور.

بو حماسه‌لر و داستانلارين خالق
ايچينده ياراتديغي ائتگيلر و خالق
کوتله‌لرين بير- بيرينه ياخينلاتماق و
اونلارا مشترک حيسلر وئرملکه بؤيوک بير
پايي اولدوغونو سؤيله‌ديلر.

خانم دکتر اکبرپورانين دايانيب اصرار
ائنديگي قونو، حماسه‌لرين اؤلمه‌ديگي و

جماعت هله ده اونلارا اينانيب و هاميسي ايله علاقه قوردوغو و حتی بو حماسه‌لرين مذهبي
متنلرله مرتبط اولدوغو ايدى؛ نئجه کي چوخ يئرلرده مکتوب اولونموش حماسه‌لر ديني
کتابلارلا بيرليکده مقدس اماکنده ساخلانيليرميش.

بوتون بونلارا گۆره حماسه‌لر و داستانلاري ديري ساخلاماق اوچون، داستان سؤيله‌مک
گله‌نگيني گوجلنديرمه‌لي ييک، دئديلر.

خانم اکبر پورانين سؤزلرينين دواميندا "آقای مهندس صرافی" دئديلر:

داستان سؤيله‌مک گله‌نگي نين بير چوخ عامل‌لري واردير؛ و بو قونودا عاشيقلار ايچينده
چوخلو چاليشمالار وار؛ اورميه بؤلگه‌سينده ۳۰- ۴۰ داستان واردير و اونلاردان ۲۴ داناسي
ضبط اولونوبدور. تبريز و باشقا يئرلرده ده همت اولونسا ييغilib ضبط اولونا بيلر.

آقای مهندس صرافی، سؤزون دواميني "آقای دکتر فيض اللهی" يه تاپشيرديلار.

آقای دکتر فيض اللهی دانيشيغلارينين ايچينده عاشيقلاردان دعوت ائديب، داستان دئمک
هنرلريني نمايشه قويمالارينی و بو اجرالاري ييغيب ضبط ائتمگي اؤترديلر و چوخ يئرلرده
مثلا باکی و تورکيه کيمي، بو تيپ اجرالار آرادان گئتديگينه گۆره بيزلر بو ايشي گۆره
بيلسک، بير ايلکه امضا آتميش اولاجاگيميزي وورغولاديلار.

بو ايش اوچون آيدا بير اجرا قويوب، داستانين بير قولونو اجرا ائديب ضبط اولماسيني و بو
ايشله بير گلنه‌گي تزللمک و يئنيدن جامعه‌يه سونماغي اؤترديلر؛ نييه کي بو ايشي بيلم و
علمه داياناراق اصول اوزويله گؤرسک بؤيوک نتيجه‌لر آلا بيله‌جگيميزي خاطيرلاتدیلار.

مهندس صرافى بو ايشى مۇسسەمىزدن باشلاماڭى و سونرا يىتىشىدىرىپ و جامعه يه سونماڭى اويغون گۇروب، بىلنچى ايشلرين بۇيوك تورىستىك جاذبه سينه ده تاكيد ائتديلر. خانم نواده رضى نين نظرلرينه بو ايش تىريز اوچون بۇيوك بير سيمگه يه دۇنوشه بيلر و بونون اصل اماجى هم دستان سۇيله مه گله نڭىنى يىنىدن دىر يلىتمك، هم ده اونون كناريندا، بو گله نڭى يىنىلندىرىپ و گونوموزه اويغون حالا گتيرىپ مخاطبه سونماقدير. خانم اكبر پوران اما بو ايشلر اجرا اولدوغجا اۆز - اۆزونه يىنى لىپ و گونوموزه آپىدیت اولاجاڭى قناعىتىنده ايدىلر.

و بو ايشلرين گۇرولمه سى نين تورك ائل لرى ايچىنده گوجلو فرهنگى اشتراكاتين تاپىلما سينا سبب اولدوغونو وورغولادىلار. خانم اكبر پوران سۇزلىرىن دوا مىندا دئدىلر: عاشيق اجراسى بو دستانلارى اجرا ائتمكده بير اوجاقدىر، هر كس گليب آلا بىلدىڭى قدر بو اوجاقدان آلىپ تانىدىغلارينا دا داغيداجاق.

دستانلارى دىر يلىتمك اوچون نمايش، ناغىل و بو ساياق چاليشمالار دا اولا بيلر اما عاشيق اجراسى بو ايشين گركى و اوجاغيدىر و بو اوجاغين سۇنمه سى بىزيم ان بۇيوك قورخوموز دور.

خانم ميرحسنىنى مۇسسەده عاشيق اجرالارنى قورماق و بو اجرانين يانيندا نمايش و ناغىل و حتى حماسى رقصلردن كۆمك آلا بيله جگىمىزى اۇنردىلر.

آقاى دكتر فيض اللهى بو اجرالارى مۇسسە نين وقتى و اۇلچولرينه اويغون حالا گتيرمك اوچون، حماسه لردن ان توتوجو و دۇنوش نقطه سى اولان بۇلوملرى سئچىپ و بير پرده حالتينده مخاطبه سونماڭى اويغون بىلدىلر.

بو صحبتلری و اؤنریلری بیر نتیجه یه چاتدیرماق اوچون "آقای عبادیان" دان عاشیق ادبیاتی و اجراسیندا اوزمان اولاراق قونویا باخیشلاری سورولدو. آقای عبادیان دئدیله:

قدیم زامانلار توپلار و باشقا ییغینتیلی مراسیملر عاشیق اجراسی

اولماسا اولمازدی، او زامانین عاشیقلاری دا ساوادسیز اولمالارینا رغما سؤزجوکلره و عاشیق ادبیاتینا احاطه لری واریدی.

آما ۳۵- ۴۰ ایلدن بو یانا عاشیق اجرالاری قهوه خانالاردان و توپلاردان ییغیشاندان بو اله، عاشیق اجرالاری قیسالیب مختصر اولدوغونا گؤره، آرتیق دستانلار سؤیلمیر و تکجه موسیقی بؤلوملری اجرا اولونور.

آما تانیدیقلاری خیبره عاشیقلاریلا دانیشیب و بو ایشده اشتراک ائتمگه چاغیردیله. دانیشیقلارین و اؤنریلرین سونوجوندا، ماتم آییلاری چیخاندان سونرا بو اجرالاری عملی لشدیرمک قرارینا گلدیک. هم ده قرار اولدو هر بیر اجرانین سونراسی اونو دیرلندیریب- نئجه دستانی معاصر شهرلی کوتله لری اوچون ماراقلاندیریجی و جذاب ائتمک اولار؟- سئوالینا عملی یوللار تاپاق، هر اجرادان سونرا دینله ییجیلرین یئنی اؤنریلری ده دانیشیلسین و دیرلندیریلین، هابئله عاشیقلارین اؤزو ده بو بحثلره قاتیلسینلار دئدیک.

اگر بو ایشدن ایسته دیگیمیز سونوجلاری اله گتیره بیلسک و داستان گلهنگی یله

مدرن امکاملار و صنعتلرین بیرلشمه سیندن بیر سنتز یارادا بیلسک، بیرینجی مقصدیمیزه چاتمیشیق. ایکینجی مقصد ایسه داها دا چوخراق عاشیقلاردان و باشقا صنعتکارلاردان یاردیم آلاق، شهریمیزی بیر داستان مرکزینه چئویرمک اصیل آماجیمیز اولدو.

شکیل لر: اولکر داغ قیزی - لیلا آفتاب آذری

درباره دستان علیرضا صرافى

دستان یا داستان بخشی از ادبیات عاشیقی اقوام و ملل ترک زبان است که سینه به سینه از استاد به شاگرد و از نسلی به نسل دیگر - و در مواردی نیز از یک محیط عاشیقی به محیط عاشیقی مجاور - منتقل می شوند. ادبیات عاشیقی خود بخشی از ادبیات شفاهی مردم است که شامل تعداد بی شماری از لطیفه ها، قصه ها و ضرب المثل ها، اصطلاحات، نفرین ها، دعاها، سوگندها، ترانه ها، لالایی ها، بایاتی ها، چیستان ها و آوازهای کار و آوازهای مناسبت های مختلف و... و غیره می شود. محصولات این بخش از ادبیات شفاهی برخلاف بخش های دیگر که عموماً کم حجم و کوتاه اند، بسیار حجیم و بلند هستند. حجم معمول نمونه های ادبیات شفاهی اگر نوشته شوند (به جز قصه ها^۱) حداکثر یکی دو صفحه بیشتر نیست. موجزترین گروه اصطلاحات هستند که تنها در یکی - دو کلمه ادا می شوند و طولانی ترین آن ها لطیفه ها، روایات و ترانه ها: گروه اول از چند جمله و پاراگراف تشکیل می شوند و گروه دوم از چند بند شعر. در حالی که قصه ها و داستان ها جزو حجیم ترین آثار فولکلوریک هستند، برخی از داستان ها می توانند حجمی در حد یک جلد کتاب قطور داشته باشد.

گفتنی است دستان «ماناس»، از دستان های حماسی ترکان قرقیز، با حجمی نزدیک به یک میلیون بیت بزرگ ترین اثر حماسی تاریخ بشریت است. برخلاف سایر حماسه ها که عموماً در لابلای کتاب ها باقی مانده اند، این حماسه اثری زنده است و مرتباً توسط باخسی های^۲ قرقیز در محافل و اجتماعات اجرا می گردد.

در فولکلور ملل ترک در کنار دستان های عاشیقی، تعداد زیادی قصه (ناغیل) نیز حضور دارند که هرچند به لحاظ تعداد بیش از دستان ها هستند، ولی به لحاظ حجم باز

۱- در فولکلور ترکان قصه (یا ناغیل) با دستان متفاوت است، گوینده قصه ها بیشتر مادرها و مادربزرگ ها هستند و مخاطب آنها نیز کودکان هستند.

۲- باخسی یا باخشی نام قدیمی تر عاشیق بوده است که اکنون در میان ترکمن ها و ترکان خراسان نیز رایج است. در منطقه زنجان به پیران قصه پرداز بخشی گفته می شده و فرزندان بخشی های قصه گو بعضاً نام فامیلی بخشی را برای خود برگزیده اند. (نقل به مضمون از دوست فرهیخته زنجانى آقای مصطفی رزاقی)

به پای داستان‌ها نمی‌رسند.^۱

در مقایسه با سایر سرفصل‌های ادبیات شفاهی، داستان‌ها و قصه‌ها علاوه بر حجم بودنشان دارای این ویژگی نیز هستند که اجرای آن‌ها شغل محسوب می‌شود. یعنی داستان‌گویی و قصه‌گویی کار هر کسی نیست و مهارت‌های ویژه‌ای می‌طلبد که فرد آن را در چهارچوبی خاص از استاد خویش می‌آموزد. داستان‌ها توسط عاشیق‌ها سروده می‌شوند و اکثریت مردم عمدتاً شنونده هستند. از طرف دیگر، در میان مردم عادی نیز کمتر کسی یافت می‌شود که قادر به ادای کامل متن یک داستان باشد. چنان‌که انگار قصه‌گویی نیز در تخصص برخی مادران قصه‌گو یا بخشیان قوم است و اکثریت مردم بیشتر شنونده‌اند. یعنی آنچه درباره‌ی داستان گفتیم اما با تخصص گرایی ای به مراتب کمرنگ‌تر درباره‌ی قصه نیز صادق است و هرکسی نمی‌تواند به راحتی و با حلاوتی که قصه‌گو صاحب آن است به نقل قصه بپردازد. (سچکین سرپ‌کایا، صص. ۱۳۴-۱۳۳)

در هفت محیط عاشیقی ترکان ایران (یعنی محیط‌های تبریز- قاراداغ، ارومیه، سولدوز، زنجان، قم- ساوه، قشقای، خراسان) که توسط دکتر علی قافقازالی بررسی‌شده، از قریب به یک‌صد داستان عاشیقی نام‌برده شده است. البته تعداد داستان‌ها عملاً بیش از این‌هاست. ضمن اینکه داستان‌های مشترک هر محیط عاشیقی واریانت‌های متفاوتی دارند که آن‌ها نیز در نوع خود نسخه اورژینال شمرده می‌شوند. برخی داستان‌ها مانند داستان کوراوغلو خود به تنهایی شامل چندین بخش نیمه‌مستقل بنام "قول" هستند. چنانچه در محیط عاشیقی تبریز- قاراداغ سیزده "قول" برای داستان کوراوغلو وجود دارد که عاشیق بنا به تقاضا و حوصله‌ی مجلس معمولاً یکی از آن‌ها را بازگو می‌کند. (علی قافقازالی- ص. ۲۳۰)

هر داستانی شامل بخش‌های نثر و نظم است. عاشیق متن اصلی داستان و حادّه‌های آن را به زبانی منشور بیان می‌کند. درحالی‌که هیجانات روحی قهرمانان داستان و مکالمه‌های مهم آن‌ها در قالب شعر و با ساز و آواز خوانده می‌شوند. (پاشا افندی‌یف- ص. ۳۰۹)

داستان‌های ترکان ایران (آذربایجان) به لحاظ مضمون در سه گروه اصلی جای می‌گیرند:

- ۱- داستان‌های حماسی (یا قهرمانلیق داستانلاری)
- ۲- داستان‌های رمانتیک و عاشقانه (یا محبت داستانلاری)
- ۳- داستان‌های اخلاقی (یا اخلاق و عائله داستانلاری) (معارفه حاجی‌ینوا- ص. ۳۳)

^۱ - مرآتی نیز در مناطق ایران بخشی از ادبیات شفاهی محسوب می‌شوند که توسط مرثیه سرایان و نوحه‌گران معمولاً در مناسبت‌های مذهبی خوانده می‌شود و با توجه به اینکه در طول هفتاد سال تسلط اتحاد جماهیر سوسیالیستی شوروی بر فضای قفقاز، سیاست‌های مذهب‌زدایی موجب طرد همه‌گونه جلوه‌های فولکلوریک مذهب شده و همواره این بخش نادیده گرفته شده است، شایسته است درباره سنن شفاهی این بخش از ادبیات مردمی تحقیق و تفحص بیشتری شود.

در میان داستان‌های مشترک رایج در محیط‌های عاشیقی ایران گروهی هستند که در میان اکثر ملل و اقوام ترک جهان مشترک‌اند. مانند کوراوغلو، عاشیق غریب، اصلی و کرم. (اتلچین قولی یئف- ص ۶۹) گروهی نیز داستان‌هایی‌اند که عمدتاً حوزه فرهنگی ایران- قفقاز (آذربایجان و گرجستان) رواج عام دارند؛ مانند داستان «عاشیق عباس و گولگز». این داستان‌ها در محیط‌های عاشیقی هفتگانه ایران نیز مشترک‌اند، اما برخی داستان‌ها تنها در سه یا چهار محیط عاشیقی برخی نیز تنها در یک محیط عاشیقی رواج یافته است.

قدیمی‌ترین داستان حماسی ترکان غربی یا اوغوزها^۱ حماسه "دده قورقود" و مشهورترین و گسترده‌ترین آن‌ها «کوراوغلو» است. از میان سایر داستان‌های حماسی ترکان ایران می‌توان به قاجاق نبی، قاجاق کرم، ستارخان^۲، جوجوخان^۳ و... اشاره کرد.

داستان‌های رمانتیک و عاشقانه که قسمت اعظم این داستان‌ها را تشکیل می‌دهند. مشهورترین آن‌ها داستان‌های «اصلی- کرم»، «عاشیق غریب ایله شاه‌صنم»، «عاشیق قربانی»، «عاشیق عباس توفارقانلی و گولگز»، «شاه اسماعیل و گلزار» و... هستند. در میان ترکان این علاوه بر این داستان‌ها داستان‌های عاشقانه‌ی دیگری نیز خلق شده‌اند که از شهرت و محبوبیت نسبی برخوردار بوده‌اند اما کمابیش در سایه‌ی گروه نخست مانده‌اند. از آن جمله‌اند: «کلبی و سلبی»، «نجف و پریزاد»، «امراه و حوری لقا»، «محمد و ترلان»، «غلام کمتر»، «تیلیم خان و مهری خانیم»، «تیلیم خان و شاه‌صنم»، «یادگار و گلابتین»، «شیرین بیرچک»، «گول و بولبول»، «غلام حیدر»، «طاهر و زؤهره»، «افروز و معصوم»، «الیاس و مهری»، «سرخوش و محبوب»، «ماحمود و سارا»، «اولولو کریم و سوسن»، «امراه و سرو ناز»، «واله و زرنکار»، «ورقا و گلشا»، «محمود و گول‌اندام»، «آی جمال»، «گرگرلی محمد و مهباره»، «اسد و سلطنت»، «سیدی و پری»، «تورکاوغلو و مهری»، «بهرام و گول خندان»، «عندلیب میرزا و قیزیل گول» و ده‌ها داستان عاشقانه دیگر. برای داستان‌های اخلاقی نیز می‌توان داستان‌های «علی خان و پری»، «سلیم شاه و ابراهیم ادهم»، «سفر دربند» خسته قاسم را مثال زد.

گفتنی است در طبقه‌بندی داستان‌ها گاه تشخیص مرز قطعی بین گروه‌های سه‌گانه فوق مشکل می‌شود. مثلاً برخی نظریه‌پردازان داستان «شاه‌اسماعیل» را حد واسط میان داستان‌های حماسی و عاشقانه ارزیابی می‌کنند که در آن قهرمان داستان در راه رسیدن به معشوق خود به جنگ دشمنان می‌رود و متن داستان ترکیبی از صحنه‌های رزمی و بزمی

۱- ترکان غربی یا اوغوز شامل: ترکان آنادولو، آذربایجان و قشقای و خراسان و ترکمن می‌شود.

۲- سراینده این داستان عاشیق حسین جوان می‌باشد.

۳- جوجوخان: از داستانهای ترکان خراسان

است. همچنین در بسیاری از داستان‌ها صحنه‌های پندآمیز و اخلاقی و عرفانی‌ای وجود دارد که به این تعبیر می‌توان آن‌ها را در ردیف داستان‌های اخلاقی نیز جای داد. علاوه بر این در نسخه‌های مختلف متداول در محیط‌های عاشیقی متفاوت ممکن است برای یک داستان واحد تأکید اصلی روی جنبه‌های اخلاقی داستان باشد و در محیط عاشیقی دیگر تأکید راوی روی جنبه‌های عاشقانه یا حماسی آن. لذا بسته به اینکه نسخه‌ی مورد نظر مربوط به کدام محیط عاشیقی است، ممکن است داستان در گروه متفاوتی طبقه‌بندی شود.

سنت داستان‌گویی عاشیق‌ها نیز ویژگی‌های خاص خود را دارد: در ابتدای داستان و قبل از ورود به صحنه‌های داستان معمولاً استادنامه می‌خوانند که حاوی سخنان پندآمیز است و پیش از شروع داستان، نام بزرگان و عاشیق‌های پیش‌کسوت و اساتید را با تکریم و احترام یاد می‌کنند، در پایان داستان‌های عاشقانه‌ای که عاشق به وصال معشوق می‌رسد با «دوواق قاپما» که مضمون و ریتمی شاد دارد خوانده می‌شود.

عاشیق‌ها در میانه داستان برای اینکه حوصله شنوندگان سر نرود لطیفه‌هایی موسوم به "قارا وللی" می‌گویند یا در صحنه‌های مختلف داستان گاه جملاتی مسجع و مقفی به کار می‌برند که همه این‌ها به شیرینی گفتار عاشیق‌ها می‌افزاید. نواختن ساز، خواندن آواز، بذله‌گویی، بدیهه‌سرایی و بهره‌گیری از عناصر تئاتر در تعریف صحنه‌های داستان، رقص پا در حین اجرای ترانه‌ها و مجلس‌آرایی و... همه مهارت‌هایی هستند که یک عاشیق در طول سال‌ها تجربه شخصی و حضور در مجالس استادان خود صاحب آن می‌شود و طی یک مجلس از همه این‌ها در جریان داستان‌گویی خود بهره می‌گیرد. (ع. صرافی - صص ۱۳۵ و ۱۳۴)

منابع:

- ۱- علی قافقازیلای، مناطق عاشیقی ترکان ایران، مترجم احمد بشیر (شاهین) (تبریز- نشر اختر و هاشمی سودمند- ۱۳۸۸)
- ۲- معارفه حاجی‌یثوا
- Maarife Hacıyeva AZERBAIJAN FOLKLOR VE ETNOĞRAFIYA SÖZLÜĞÜ (Ankara 1999- Kültür Bakanlığı Yayınları)
- ۳- ائلچین قولی‌یثف و ولایت قولی‌یثف، اؤزوموز و سؤزوموز- کؤچورن: باب‌الله آذری اجیرلو (اردبیل- انتشارات شیخ صفی‌الدین- ۱۳۷۷)
- ۴- علیرضا صرافی، ادبیات شفاهی (تهران- ماهنامه دیپلماس شماره ۲۱- ۲۴ تابستان ۱۳۸۵)
- ۵- سئچکین سرپ‌کایا، تبریزلی ناغیل آنالاری- حاضیرلایان: سوسن نواده رضی، تبریز- ائل بیلیمی ایچ بولتنی- ۸۸- جی سای
- ۶- پاشا افندیف

Paşa Əfəndiyev AZƏRBAYCAN ŞİFAHI XALQ ƏDƏBİYYATI (Bakı Maarif Nəşriyyatı- 1992)

کٲچمیشدن گونوموزه کیمی ایراندا کوراوغلو علی برازنده تورک

بو یازی ۲۰۱۷ ایلینده ترکیه نین بولو شهرینده کٲچیریلن ۵- جی بین المللی کوراوغلو کٲچمیشی، بو گونو و گله جگی سمپوزیوموندا سونولموشدور.

اؤزت (خلاصه):

تونادان اورتا آسیا یا قدر اوزانان بؤیوک جغرافیائی قاپسامیش کوراوغلو داستانی، هر آچیدان آراشدیریلایلیر. کوراوغلو تاریخین نادر و مشهور شخصیتلریندندیر کی چاغلار بویونجا قهرمانلیقلاری، باشدا تورکلر اولماق اوزره دیگر ملت لرده ده درین تاثیر بوراخمیشدیر. تورک داستانلاری ایچینده گونوموزه ان یاخین دستان ساییلان کوراوغلو، بو گونه قدرعینی تاثیر و گوجونو سوردورموشدور. بونو سون ایل لرده بیر- بیرینی تعقیب ائدن دیشیک آراشدیرمالار تایید ائدیر. کوراوغلو داستانی ایلک یازیلی وارانتی یوز آلتمیش ایلدن آرتیق دیر کی، آرشیولرده موجوددور. داستانین آیری- آیری قول و بویلا ریندان، حکایه و روایتلری، سؤزلو و یازیلی شکیلده کٲچمیش زمانلاردان گونوموزه چاتمیشدیر. XII- XIII یوزایل لرینه عاید آذربایجان جونگلرینده، عینی شکیلده قونشو اؤلکه لرده

توپلانمیش الیازمالاردا، شعر مجموعه‌لرینده، اؤرنکین «نغمه‌لر کتابی» (تبریز، ۱۷۲۱م)، عندلیب قراجهداغی‌نین «شعر مجموعه‌سی» (۱۸۰۴ م) کوراولونون آدی ایله باغلی اؤرنکلر واردیر. گؤرونودوگو کیمی کوراولونون ان قدیم یازیا آئینمالاری ایراندا، تبریز شهرینده باشلانمیشدیر. مقاله‌میزین موضوعسو ایراندا کوراولو و کوراولو ایله باغلی قاینقلاردیر.

کلید کلمه‌لر: ایران، کوراولو، تبریز، داستان، جنگ

Köroğlu in Iran since past until present

Köroğlu story can be studied in a wide geographical area from Tuna to Middle East. Köroğlu is among those famous and rare characters that has had a great influence on history of nations. Köroğlu which is considered as one of the closest stories to our era, nowadays lives with the same effect. The first variant of this story is available in archives for about more than one hundred and sixty years. The story has different parts, episodes, narrations, both in written and oral form. During 17- 18 centuries, the collections that are written in Azerbaijan, and other neighbor countries as handwritten ones and poetry collections, all have some samples of this story such as “Nağmeler Kitabında” (Tabriz, 25 Jan., 1721), the Poetry Collection by Andelib Karacadağ (1804). As it can be observed, the oldest versions of the story belongs to Iran, Azerbaijan and especially Tabriz city. The subject of the presentation is the sources about Köroğlu in Iran.

Key Words: İran, Köroğlu, Tebriz, Destan, Cong

گیریش

تاریخین آخیشی ایچریسینده ملت‌لر عدالت، قهرمانلیق، دین، فضیلت و ملی قهرمانلیق ماجرالارینی منظوم حکایه‌لر ایله دیله‌گتیره‌رک داستانلار یاراتمیشلار. کوراولو نادر شخصیتلردندیر کی تاریخ بویونجا هئچ بیر تاثیرینی بوراخمادان گونوموزه قدر داستانین اولوشومونو گئتدیکجه گئنی‌ش‌لتمیش گوندن گونه کؤکلؤ آغاج کیمی قول-قاند آچماغا دوام ائتمیشدیر. کوراولونون هارادان چیخیب و هانسی تاریخله عاید اولدوغو بحثلی بیر موضوع اولدوغو کیمی حتی بعضی قوللاردا میتولوژی دورانلاردان بئله، قالینتیلار گؤزه دئییر. بو اؤزدون مقاله‌میزده تکجه ایلک یازیلی قاینقلار و گونوموزه قدر ایران سرحدلرینده اولان تورک‌سویلو خالقلاردا کوراولو موقعیتی و قاینقلارینی تانیماغا چالیشیریق. گونوموزه قدر تاریخده بیرینجی دفعه کوراولونون یازیلی شکیلده «بیرینجی‌لر شهری تبریز» شهرینده راست گلیریک. الیاس موشقیان آدلی ارمنی و تاجر تبریز شهرینده اولدوغو ایل‌لرده سؤزلو اولراق عاشیقلار و خالق‌دان ائشیتدیگی بیاتیلاری ۱۷۲۱-جی

ایلینده یازیا آلمیشدیر. توپلانان مجموعهده کوراوغلو ایله باغلی ۱۳ بایاتی واردیر. ۱۸۰۴- جی ایلده عندلیب قراجه‌داغی طرفیندن قلمه آلینان «شعرلر مجموعه‌سی»نده کوراوغلو ایله باغلی شعرلره راست گلیریک. بوتون بو قایناق‌لارا دایاناراق کوراوغلو نه قدر اونلو و دیل‌لره داستان بیر شخص اولدوغو آنلاشیلیر.

۱۸۴۰- جی ایلینده آکساندر خودوزکی، کوراوغلو ایله باغلی ایلمک و جیدی شکیلده چالیشما آپارمیش و ۱۳ قولونو تبریز شهریندن ۱۳۵ کیلومتر اوزاقلیقدا آراز چایی کناریندا عاشیق صادق آدلی عاشیق‌دان توپلامیش و قلمه آلمیشدیر. توپلاما فارسجا اولاراق شعرلر تورکجه و تبریزی آغزی ایله ثبت اولموشدور. حاجی میرزا اسکندربن تشبث ایله قلمه آلینان توپلاما گرچی خودوزکی طرفیندن دوزنلمنمیش اورژیناللیغی پوزولموش، اما ان اسکی کوراوغلو الیازماسی اولدوغو اوچون اؤنم داشیر. بو تاریخدن سونرا ایران سرحدلری ایچریسینده گونوموزه کیمی کوراوغلو ایله باغلی تاریخی الیازما تاپیلمامیشدیر، اما عمومی اولاراق عاشیق‌لار طرفیندن شفاهی شکیلده دیل‌لردن دیل‌لره و سینه‌لردن سینه‌یه تکرارلاراق گونوموزه چاتمیشدیر.

کوراوغلونا عاید دئییشلر عاشیق‌لار طرفیندن آنلاتما نوعلارینین ان گؤزل اؤرنکلرین تشکیل اندیر، بو اوزدن ایرانین سراسرینده بوتون تورک عاشیق‌لاری، کوراوغلو ایله باغلی، اونلارجا عاشیق هواسی یاراتمیشلار. تثبیت‌لره گؤره کوراوغلو هاوالاری تبریز و قاراداغ عاشیق‌لاری طرفیندن یارادیلیمیش دیگر قونشو اؤلکه‌لره کئچمیشدیر. «کوراوغلو قایتارماسی»، «میسری کوراوغلو»، «جنگی کوراوغلو»، «تورکو کوراوغلو»، ویا «آت‌اوستو کوراوغلو»، «طبلی کوراوغلو»، «نفس‌آلماز کوراوغلو»، ویا «عثمانلی کوراوغلو»، یا «کوراوغلو گؤزلله‌مه‌سی»، «لاچین کوراوغلو»، «دویمه کوراوغلو»، «بوزقونو کوراوغلو»، «ایوز پیشروو»، «میدان کوراوغلو» و «رباعی کوراوغلو» کیمی کوراوغلو هاوالاریندان آد وئرمک اولار.

دیگر طرفیندن ایراند، تورک عاشیق‌لار طرفیندن اونلارجا کوراوغلو قولو یارادیلیمیشدر. عاشیق‌لار طرفیندن یارادیلان قوللار سفرلر ویا دئییشمه شکیلده اورتایا چیخمیشدیر. «کوراوغلونون استانبول سفری»، «تورکمن سفری»، «ارزروم سفری»، «توقات سفری»، «رم سفری»، «درند سفری»، «ارزروم سفری»، «بغداد سفری»، «باللیجا سفری»، «بایزید سفری»، «کوراوغلو ایله عاشیق جنون»، «کوراوغلو ایله دمیرچی اوغلو»، «کوراوغلو یاشیلیغی»، «کوراوغلو گلین گتیرمه‌سی»، «کوراوغلو و عرب ریحان»، «کوراوغلو و حسن پاشا»، «کوراوغلو قارص سفری»، و «کوراوغلو و مهری خانیم»، «کوراوغلو ایله کچل حمزه» کیمی داستانلار بیر سیراسیدیر.

اون سگگیزینجی و اون دو ققوزونجو یوز ایل لرینده کوراوغلو داستانی مکمل شکیلده آذربایجان و تورکیه ده چاپ اولدوغو حالدا، تاسفله ایراندا سون ایل لره قدر کتاب شکیلده نشر اولمامیشدیر. بو ساحه ده ایلک چالیشمالار «صمد بهرنگی»، «شیوا فرهمند راد»، «غلامحسین صدری افشار» و «رحیم رئیس نیا» طرفیندن اورتایا قویولموشدور. عاشیقلارین اکثریتی ساوادسیز اولمالاری و حکومتلرین باسقیلاریندان تورک فولکلور قلمه آلمینامیش اولوب دیگر موضوعلار کیمی ایراندا کوراوغلو ایله باغلی کتابلار پهلوی دورانیندا فارسجا اولراق چاپ اولموشدور. ۱۹۴۱- جی ایلینده «همت علیزاده» تورکجه کوراوغلو کتابینی باکی دا چاپ ائدیپ ایراندا گنیش شکیلده یاییلانماغا باشلامیشدیر. کیتابدا ۱۴ مجلس و ۵۰ قوشما واردیر. کتابین دیگر بیر اؤنملی اؤزللیگی هر مجلسین سونودا عاشیقلارین آدلارینین وئريلمه سیدیر. ۱۹۶۸، ۱۹۷۳ و ۱۹۷۸- جی ایل لرینده همان کوراوغلو کتابی غلامحسین صدری افشار طرفیندن فارسجا یا ترجمه اولموشدور. ۱۹۶۶- جی ایلده «سیروس قمری» طرفیندن کوراوغلو کتابی «همت علیزاده» دن بیر آد وئرمه دن، اؤز آدینا یئیندن چاپ ائتمیشدیر. بوندان باشقا تکجه «صمد بهرنگی» ۱۹۶۷- جی ایلینده «کوراوغلو و کئچل حمزه» آدلی کوراوغلو قوللاریندان کتابی فارسجا اولراق چاپ ائتدیرمگی باشلامیشدیر. پهلوی رژیم ییخیلانا قدر و ایران اسلام انقلابیندان سونرا، ایرانین سراسرینده تورکلر هویت و کیملیک رینه دؤنمگه چالیشیب، ایتیرمیش قهرمانلارینی آختارماغا باشلادیلار. مشهور و اونلو عاشیقلار کوراوغلو داستانلارین کاست شکیلینده اوخویوب، خالق طرفیندن یاخشی قارشیلاندى. اسلام انقلابیندان سونرا آذربایجان تورکلریندن باشقا، قاشقای لار، قم- ساوه، کوره سونولار، تورکمنلر ایچریسینده بیر چوخ کوراوغلو واریانتی یازیا آلمینیش اولوب، بعضیلری کتاب شکیلینده نشر اولموشدور. آشاغیدا کوراوغلو ایله باغلی ایران اسلام انقلابیندان سونرا چاپ اولان کتابلارین بیبلیوگرافیسی وئرلییر.

- کوراوغلو در افسانه و تاریخ، ظهور کوراوغلو. ظهور کوراوغلو، رئیس نیا، رحیم، تبریز، ۱۹۸۹
- از غلس تا گرمگاه "منظومه کوراوغلو، سیروس نیرو، ۱۳۸۶، ۱۳۷۹
- اسطوره ی کوراوغلو و... مجموعه مقالات پیرامون: اسطوره، مراسم، طبیعت، کوه، موسیقی، فرهنگ و جامعه، زینالی فرید، ایوب، ۱۳۹۴، فارسجا
- تحلیلی بر حماسه ی کوراوغلو، پاشا افندیف ؛ ترجمه ی ش. فرهمندراد، تهران: ارمان.
- حماسه کوراوغلو، طهماسب، محمدحسین، ۱۳۸۷.

- حماسه کوراوغلو و قیراتم "اسب گوراوغلو": افسانه‌ای از "ترکمن صحرا"، نگارش حسین میرکاظمی؛ تهران: روزبهان، ۱۳۷۲.
- حماسه گوراوغلی، اونق، عبدالرحمن، ۱۳۸۱.
- ده‌ده قورقود و کوراوغلو، ریچل، کارل، ۱۳۹۰.
- قیرآت (کور اوغلو ائپوسو شعر دیلی ایله)، محمد حسام با مقدمه ودود دوستی (ایلقار)، ارومیه: ادیبان، - ۱۳۸۳.
- کوراوغلو، تالیف م. ح. تهماسب؛ کوچوره‌ن م. کریمی. تهران: هاشمی سودمند: اختر، ۱۳۸۴.
- کوراوغلو، میرمهدی سیدزاده، (شعر مجموعه سی)
- کوراوغلو ایله نیگار (تزه باخیش کلاسیک فولکلور ادبیاتیمیزه)، آراشدیریپ یازان عمار احمدی، اردبیل: ساوالان ایگیدلری، ۱۳۹۶
- کوراوغلو حماسه‌سی، م. کریمی، تهران: اندیشه نو، ۱۳۸۷.
- کوراوغلو در ادبیات ملل، انور اوزون؛ نگارش و ترجمه داریوش عاشوری، تبریز: ندای شمس، ۱۳۸۸.
- کوراوغلو و کچل حمزه، صمد بهرنگی؛ ویراستار اکرم السادات میرمرتضوی، مشهد: مهرصفا، ۱۳۸۴.
- کوراوغلو و نیگار، اصلی و کرم، قاجاق نبی و هجر تورکی منظوم لر، حاضیرلایان عمار احمدی، اردبیل، ساوالان ایگیدلری، ۱۳۹۶.
- کوراوغلی در ایران زمین، مؤلف علی ناصری، تبریز: یاران، ۱۳۸۸.
- کوراوغلی و دلی حسن، مترجم محمدرضا حقره، تبریز: حور شرق، ۱۳۸۸.
- گوراوغلی دستانی (حماسه گوراوغلی)، به کوشش مراد دوردی‌قازی. مشهد: گلنشر، ۱۳۸۷.
- منظومه کوراوغلی، تالیف سکینه رسمی؛ با مقدمه و توضیحات عاتکه رسمی. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ۱۳۹۵.
- نبردهای کوراوغلو: داستانهای آذربایجانی، اقتباس و نگارش ویولت ربیعی؛ ویراستار حسن شیدا. تهران: هزار و یک شب، ۱۳۷۸.
- کوراوغلو پاریس نسخه‌سی، محمد علیپورمقدم. تبریز: انتشارات آیین دادرسی، ۱۳۹۵.

• کوراوغلو داستانی ۱۳ قول (پاریس نسخه‌سی)، حاضرلایان بهرام اسدی. ارومیه: یاز، ۱۳۹۱

• کوراوغلو یئنی دئیملر، محمد اشراقی، تبریز، آزادی، ۱۳۹۵

• کوراوغلو، چاپاحاضرلایان غفار غفارزاده‌ی‌دیزجی (مش‌قافار)،. یاشار قلم تبریز، ۱۳۹۳.

• کوراوغلو، عاشیق حسین ساعی، تبریز، ۱۳۹۱

بودان باشقا ساوه تورکلریندن توپلانمیش «کوراوغلو» ۱۹۷۴ ایلینده علی کمالی طرفیندن یازیا آلینمیشدیر. ساوه تورکلری لهجه‌سی و شیوه‌سی قورونموش یازیا آلینمیش داستان توپلوسو ۱۲ مجلسدن تشکیل تاپیر. علی کمالی‌نین توپلادیغی دیگر اثرلری کیمی بو اثر ده تکجه آذربایجان جمهوری‌سینده چاپ اولموشدور. ایراندا یاشایان قاشقای و تورکمن تورکلرینده ده بیر چوخ کوراوغلو واریانتی ثبت اولموش حالدا یازیا آلینمامیش اولوب، تکجه عاشیق‌لارین سینه دفترلرینده هله ده قورونماقدادیر.

سونوج:

کوراوغلو داستانی تکجه آذربایجان خالقی ایچینده یوخ، بلکه بوتون تورک دیل‌لی خالقلاردا یاییلمیشدیر، بو خالقلار کوراوغلانو اؤز دوغما قهرمانی ایله بسلنمکده‌دیرلر. بوتون آراشدیرماچیلار کوراوغلو داستانینی آذربایجانا عاید اولدوغون قلمه آل‌میشلار. لاکین دیگر خالقلاریندا الیندن آلماق اولماز. خالق قهرمانلاری و خالق یارادیقلاری خالقلارین اؤز لرینه عایدیرلر. گونوموزده دنیا سویه‌سینده تاپیلان کوراوغلو داستانلاری زنگین خزینه سایلیرلار. تورک خالقلاریندا کوراوغلو داستانیدان یوزلرجه واریانت توپلانیدیغی حالدا گونوموزده ایران تورکلرینده ال دییلمه‌میش داستانلاری هله ده قلمه آلینمامیشدیر. ایراندا «عاشیق‌لار بیرلیگی درنگی» و «آذربایجان ائل بیلیمی درنگی» چالیشمالاری‌له هنج شک یوخدور کی زمانلا ایران تورکلری ایچریسینده ال‌ده آندیله‌بیلیر یئنی نسخه‌لر تاپیلیب گون ایشیغینا چیخاریلاجاقدیر.

قایناقلار:

کوراوغلو، عاشیق حسین ساعی، تبریز، ۱۳۹۱

کوراوغلو در افسانه و تاریخ، ظهور کوراوغلو. ظهور کوراوغلو، ریثس نیا، رحیم، تبریز، ۱۹۸۹

کوراوغلو حماسه‌سی، م. کریمی، تهران: اندیشه نو، ۱۳۸۷.

دۇردلۇك (باياتى) سايغى آذربايجان

تاپماجالارى

دكتور زين العابدین ماقاس

كۆچۈرن: محبوبه هريسچيان

تاپماجالار قديم زمانلاردان بىرى انسان اوغلونون، دقتىنى چكەش. وارلىق لارىنى گونوموزه داشييا بيلن، خلق ادبياتى محصولودور. شرق توركجه سينده، تاپماق، غرب توركجه سينده بولماق فعل لرى نين، بو نوع اوچون، مختلف تورك بويلارى آراسيندا، بيلمەجە، بولماجا، تاپماجا، يوماق تاييشماق، ماتال، تاپماجا و... اسم لريله تانيميشدير. لهجه لرده، داها زنگين كلمه سايى سيله قارشى لاشيلير. بيز چوخ تفضيلاتا گيرمه دن، ايكي آيرى بۇلگه دن، بير- بيريندن، بير تعريفه قناعت انده جه ييك..

هر هانكى بير شئى و يا حادثه نى، بنزتمه يولو ايله، قصداً، اوستو اۇرتولو شكيلده تصوير ائدن ييغجام ايفاده دن عبارت، معماً (شفاهى خلق ادبياتى نين نوعلاريندان بيرى) آذربايجان توركجه سينده، تاپ كۆكوندن تۇره ين، تاپماجالاما، تاپماجالاشماق و تاپماجالى كيمى كلمه لرده واردير.

بيلمەجه لرلن اورتايا چيخماسى ايله علاقه لى اولاراق دا، بعضى افسانه و روايت لر واردير. بيلمەجه لرلن تاليف و يازيسى يازيلاركن، طبيعت و طبيعت حادثه لرلى ايله علاقه دار بيلمەجه لرلن، بير گروه تشكيل ائتمه لرلنندن داها مهم، اونلارين اساطيرى دوره قدر، گۇرونمه لرلى، دقته آينماليدير. مثلاً، سۇيلنن بير افسانه يه گۇره: اوجا بير داغين باشيندا، بير قوش ياشارميش. او هر كس دن بو بيلمەجه يى سوروشارميش: سحر دۇرد، اۇيلن ايكي، آخشام اوچ آياقلى اولان نه دير؟ قوش بيلمەجه نين جوابىنى وئرمه ين لرى، اولدورورموش. سونوندا، بيرى چيخيب بيلمەجه نين جوابىنى، انسان اولدوغونو سۇيلميش.

آذربايجاندا، دئييلن بير افسانه يه گۇره: بير آدام، اورماندا، بير اسلانا، راست گلر، اسلان آدمى بير اوچورومون كنارينا قدر قووالار. آدام بير آغاچ گۇرور و جان هۇلو ايله، اونون

بوداغين توتار بىردن باخىر گۇرور كى، بىر قارا، بىر آغ، بىر سىچان آغاجين كۆكلرىنى گمىرمىكەدەر. يورولان آدم آغاجدان ائىمك اىستىر. اگىلىب، اوچورومون دىبىنە باخار. آشاغى دا بىر اژدها، بوداقلارين آراسىندا و بال آرى سى نين، بال دولو پتە يىنى گۇرور. الينى اوزادىپ، بالدان گورتورمك اىستىر.

افسانە شىكلىندە آنلايدىلان بو بىلمە جەدە، اسلان، آجلى (اۋلومو)، آغ و قارا سىچان لار، عوموردن كىچن، گىجە- گوندوزو، اژدرها مزارى، بال ايسە دونيا مالىنى تمثىل ائىتمەكەدەر. بو بىلمە جەلى افسانە گويىجەلى آشيق غەللىگر، هاجر خانىمىن دىلىندىن بىلە بىر دۇر دولوك لە ايفادە ائىتمىشىدەر:

قضا، انسان لارى طنابدان آسار
ليل و نهار، موش و جىدە يە كسر
اژدها، آياق دان چكر، سر به سر
آللىش، بارماغى، بالا، يىتتىشم
(اسلام على عسگروف - ۱۹۷۲ - ص ۱۸۱ ج. ۱)

فئودال دۇرۇندە، اۋلكەلر آراسىندا، اولان ساواش لاردا، بىلمە جەلرىن، ساواش بهانەسى اولدوق لارىنا، داير، مَثَل، افسانە، روايت دە بو مسئله يە اشاره ائىلمىشىدەر.

آذربايجاندا، دئىيلن چىن پادشاهى آدلى بىر مئىلە گۇرە، چىن پادشاهى ساواشماق اىستەدىيى بىر باشقا اولكە نىن پادشاهىنا، وزىرىنى گۇندىرير و بونون دئىيى بىلمە جەنن آچماسىنى تاپماز سانىز، سىزە قارشى ساواش آچاخابام، دئىير. وزير گلىب، يىرە بىر دايرە چكر و گۇزلر. كىمسە بوندان بىر شى آنلاماز. وقت كىچمەكەيدى، كى، گۇرور بىر آدم، گلىب، دايرەنى، اورتادان، ايكى يە بۇلور. بونو گۇرن ائلچى، اورتايا بىر اووچ دارى سىپىر. ياشلى آدم، بىر خوروز تاپىپ گتىرىر. خوروز، دارىنى تمىزلر. ائلچى اورتايا بىر سوغان قويار. ياشلى آدم باشلار ماهنى اوخوماغا. ائلچى دۇنوب گئدر. پادشاه، ياشلى آدمدان سوروشار و آدم ايضاح ائدر: ائلچى نىن رسم ائىدىيى دايرە دونيا ايدى. او، دئىمك اىستەيىردى كى: دونيانىن تمامىنا، بىز صاحب اولماق اىستەيىرىك. من، دايرەنى، ايكى يە بۇلدوم: يارىسى دا بىزىم اولسون. دئدىم. او قبول ائتمەدى. اورتايا دارى تۇكدو: يعنى عسگر گوجو ايله آلارىق. من دە دارىنى، خوروزا يئىدىزىم. يعنى عسگرلىزى يوخ ائدەرىك، دئدىم او اورتايا، سوغان آتماغىنان، آرامىز، آجى لىق، دوشمان لىق، گىرر دئدى. من دە، گولدم: نە اهمىتى وار دئىمك اىستەدىم.

بیر باشقا روایتە گۆرە، خلیفە ھارون الرشید زمانیندا، کاهین لار، دئییرلر مملکتدە، یئددی ایل، قیتلیق اولاجاق. بو آرادا، بصرە ساحیل لریندە، دیزدن بیر، ال چیخار، کیمسە بیر آنلام وئره بیلمز. سونوندا، بھلول دانندەدن، سوروشارلار. ساحیلە گئدیپ، اوچ بارماغینی گۆستیر. ال، چکیلیز. بو احوالاتین معناسینی سوروشورلار. بھلول بئله جواب وئیر: اؤلکەنیزدە تانری یا یاخین بئش نفر دوزگون آدم اولسا، قیتلیق اولمایاجاق. من دە دئدیم: بئشی بوراخ، بورادا اوچ نفر دە تاپا بیلمزسن!

روس عالیمی، سوخولوفون، بو ایفادەسی، یوخاریدا آنلادیلارلاری، تأیید ائدیر: «بیلمجەدن بعضی حال لاردا، گیزلی دیپلوماتیک دیل کیمی استفاده اولوندوغونا دایر، روس سالنامەلریندە، چوخ گۆزل نمونەلر واردیر». (سولوخوف - ۱۹۳۶).

آشیق قارشى لاشمارايندا، رقیبی چتین وضعیتە سالماق اوچون بیلمجەلرە، چوخ باش وورولدوغو، گۆستربلیز. بورادا، اوزاق - یاخین، بنزتمەلر، کلمە اویون لاری، حتّی نقطە قویما اشارەلری، بئله ایش لنیر. بونا بیر مثال اولاراق، آشاغی داکى، رباعی اوّل جە نقطەلمە اشارەسى و علامتى، قويمادان، سونرا دا، نقطە قوباراق، یازاجاغیق.

... قارى منم

داغلارين قارى منم

آرواديمين قارداشى

قىزيمين اري منم

✱

... قارى، منم

داغلارين قارى، منم.

آرواديمين قارداشى،

قىزيمين اري، منم.

بو رباعی بیلمجەنین، بیرینجی حالدا، اوّل مرحلەدە، بیر منطق سیزلیک گۆرونور. چونكى انسان، خانیمی نین قارداشی، قیزی نین اری، اولاً بیلمز. ایکینجی حالدا، ایسە بو تناقض آچیق لانیر. بولماجانین آچیقلاماسینی قارصین، گنبدلی کندیندن، مرحوم آشیق «اسلام آردن آر» بئله آچیق لامیشدیر: کیشی قانون قاچاغی دامادی و قاینی ایلە، گئجە ائوپنە گلیب، قاپینی دؤیور. خانیمی «کیمدیر» دئیە سس لنیر. آدم دا قایینی و دامادی ایلە بیر لیکدە اولدوغونو، یانینداکی لارین یاد اولمادیق لارینی دئییر. آشاغیداکی بایاتی بیلمجەدە ایسە حضرت یونس سؤز موضوع سودور.

نامازی یام، نامازی
آلمیشام دستمازی
ات مسجیدیم، سو قیبله
هاردا قیلیم نامازی!؟

آراشدیرماغا، فقط کلاسیک بایاتی نین خصوصیاتینی داشییان، تاپماجالار داخیل
ائدیلمیشدیر. بیلیندیگی کیمی بو جور بیر بایاتی، یئددی هیجالی، دۆرد مصراع دان عبارت
اولور.

موجود معلوماتی دا دقته آلاق، جانلی لار، طبیعت و طبیعی حادثه لر و دیگرلری
شکلینده بیر تصنیف دوزلدیلمیشدیر. بو ساحه ده، تاپماجا و بایاتی اوزرینده چالیشماق
ایسته ن لرین اشتباها دوشمه مه لرینه، یاردیمچی اولماق اساس آلیندیغیندان، مقاله ده عینی
تاپماجانین دیشیک واریانت لارینا دا یئر وئرلیدیگی کیمی، عینی معنی و مفهومی اولان
فرقلی بیلجه لر و تاپماجالار دا دقته آلینمیشدیر.

■ جانلی لار

ایچینی کباب ائتدیم
چؤلونو جوراب ائتدیم
ایلدیله بیر دفعه کسدم
بؤیوک بیر ثواب ائتدیم

(قوربانلیق قویون/ ولیوف. ۱۹۸۸-۲۴۷)

یومرو- یومرو ساریدی
یومرو گوزو داریدی
گریز بیزیم باغچادا
اوچ هفته نین باریدی

(جوجه / داوودووا- ۴۶)

ازلی دۆرد آیاقلی
سونرا ایکی آیاقلی
آیلار کئچیر، ایل کئچیر
دولاشیر اوچ آیاقلی

(انسان/ سیدوف ۵۱-۱۹۶۷).

عزیزیم دوققوز فونه^۱
دوققوز آی، دوققوز گونه
قارانلیقدان کیم چیخار؟
دوققوز آی، دوققوز گونه

(کۆرپه / داوودووا- ۱۹۸۴-۸۳)

^۱ - بو نه.

اونون آدی پری دی

کۆنلومه مُشتریدی

آخشام آنادان اولدو

سحر دوردو یئیریدی

(جوجه / داوودوا - ۴۷)

تاپ دئدیم، تاپیش دئدیم

بوداقدان یاپیش دئدیم

آدام فعلی، کئچی قیلی

قاتارلانمیش گئدیر دئدیم

(قاریشقا - دوه / داوودوا)

یاتاندا یومرو یاتار

آتین درمان تک ساتار

هر کس ایستهسه توتسون

تیکانی الینه باتار

(کیرپی / شانجانلی. ۱۹۷۵ - ۳۷۹)

یاتاندا یومرو یاتار

الینه درمان قاتار

کیم ایستهسه توتماغا

تیگنی اله باتار

(کیرپی / داوودوا - ۴۲)

تاپ بو نه دی، تاپماجا

ایاقلاری یاپماجا

یاتانلاری او یادیر

قیرمزی بوخاق لیجا

(خوروز / شانجانلی - ۳۷۷)

داغلارین باری منم

اریمز قاری منم

آتامین اوغولویام

آنامین اری منم

(خوروز / داوودوا - ۴۵)

آتامین وزنه سی یم

جیبی نین خزنه سی یم

آتام منیم اوغلودور

آتامین یئزنه سی یم

(خوروز / داوودوا)

عربلر ها عربلر

آیاغیندا جورابلار

یوخاری باشا قویمایین

یوخارینی خرابلار

(تویوق / شانجانلی - ۳۷۸)

اوتایدا دورار، گئدر

بوینون بورار گئدر

بیر سورویه گیرنده

قیرخینی قیرار گئدر

(قورد - جاناوار / داوودوا - ۴۳)

آغ اوتون آراسینا

اود دوشدو تالاسینا

قوشلاردان هانسی قوشدو

سود وئرر بالاسینا

(یاراسا - خفاش / سیدوف - ۳۵)

چیخدیم قیز قالاسینا

اوخ آتدیم یوواسینا

قوشلاردان هانسی قوشدور

سود وئرر بالاسینا

(یاراسا - خفاش / داوودوا - ۳۵)

آلتی داشدی، داش دئییل

اوستو داشدی، داش دئییل

حیوان کیمی اوتلاییر

حیوانا یولداش دئییل

(تیسباغا - توسباغا / داوودوا - ۴۰)

... قان آياغى

بولبولون قان آياغى

آشيق بىر حكمت گۆروب

اوچ باشى، اون آياغى

(اينگ، بيزوو، ساغيجى / آنتولوژى ۱)

تورپاق دئيىل، داش دئيىل

قورو دئيىل، باش دئيىل

بوينوزو وار قوچ دئيىل

قانادلى دىر قوش دئيىل

(كپەنك / داوودووا - ۵۴)

بىر قوشوم وار دىققانا

گنجه چىخار تاوانا

اوره يى شير اور كلى

اۆزون بىخار اوددانا

(كپەنك / سىدوف - ۳۹)

تاپ نه دىر، تاپيش نه دىر؟

گول باهار گوموش نه دىر

ننه م توخويار كتان

گل گۆرك، بو ايش نه دىر

(هۆرومچك / جنوبى ۱۹۸۳ - ۵۳۶)

آغ ساقاللىم بى دىررم

بوينوزلارين ايدىررم

من كئچدييىم يول لاردان

قويون - قوزو گتىررم

(كچى / سىدوف - ۲۹)

آشيق ائلدن يوخارى

شانا تئلدن يوخارى

آشيق بىر شنى گۆروبىدو

ديزى بئلدن يوخارى

(بارى آريسى / داوودووا - ۴۹)

مالين گلير ائنيش دن

قولاقلارى گوموشدن

زوى اوزر هر دن

چايدان، گۆل دن، دنيزدن

(باليق / داوودووا - ۴۳)

بو مئشه گول مئشه لى

آلتى تر بنؤوشه لى

بىر كيشى نين مين اوغلو

هاميسى بىر پئشه لى

(بارى آريسى / داوودووا - ۴۹)

ايليم - ايليم دويمه سى

ايليم خاتون دويمه سى

سكسن سككيز دوپونده

دوخسان دوققوز دويمه سى

(باليق آغى - باليق تورو / سىدوف - ۴۵)

آشيق ائلدن يوخارى

جيدا تئلدن يوخارى

قوشلاردان چكىرگه دى

ديزى بئلدن يوخارى

(بارى آريسى / داوودووا - ۳۸)

رنگ به رنگ دىر گول كيمى

قانادى وار تول كيمى

اوچور باغدا، چمن ده

چوخ يونگولدىر توك كيمى

(كپەنك / داوودووا - ۵۴)

خزر خزره گئدر

بو يول بازارا گئدر

آتاسى بشيكده ايكن

اوغلو بازارا گئدر

(بارى آريسى / داوودووا - ۵۵)

بیر بالا جا خاللی شئی
اوستو قیزیل آلی شئی
قویدو بیزیم دولچایا
شیرین، ساری، دادلی شئی
(بال / آریسی / سیدوف - ۳۸)

داغلاردا لاله گزیر
الده پیاله گزیر
نه دوغور، نه یومورتلاییر
دالینجا بالا گزیر
(آری / سیدوف - ۴۰)

کورون قیراغی دوزدو
ساناسان الی، یوزدو
اوغلو شاهلیق ائله ییر
آناسی هله قیزدی
(آری / سیدوف - ۱۸)

عزیزیم بیر آناسی
هره نین اؤز آناسی
قوشلاردان هانسی قوشدو
مین بالا، بیر آناسی
(آری / سیدوف - ۴۹)

ننه، بیزه یاغ گتیر
اینکلری ساغ گتیر
چالخانما میش نهره دن
آرینمه میش یاغ گتیر
(بال / داوودووا - ۵۰)

پوسته دی ها پوسته دی
تخت روان اوسته دی
جامیش کیمی اوت اوتلار
سو ایچمگی آهسته دی
(ایپک بؤجگی - باراما قوردو / نی اف - ۱۹۸۸ - ۲۸)

آشیق، او نجه قوشدو
قانادی قیرلانقوشدو
اوت اوتلار قویون کیمی
سو ایچمز نجه قوشدو
(ایپک بؤجگی - باراما قوردو / سیدوف - ۳۹)

بیر قوشوم وار آلاجا
گئندی قوندو آغاچا
اؤزونه یووا تیکدی
نه قاپی قویدو، نه باجا
(ایپک بؤجگی - باراما قوردو / داوودووا - ۶)

آلاجا هئی آلاجا
آلاجا چیخدی آغاچا
آلاجا بیر ائو تیکدی
نه قاپی قویدو، نه باجا
(ایپک بؤجگی - باراما قوردو / سیدوف - ۲۰)

گؤرن دئییر جان سیزام
من قان سوران قان سیزام
گؤلچلر مسکنیم دی
تاپین! هانسی ویز - ویزام
(سیوری سینک - میغ میغا - پشه / سیدوف - ۴۰)

ممد باغیر باغیندا
گول بیتیر بوداغیندا
یئل وورار یئل لندیرر
سیرغاسی قولاغیندا
(ویشنه - گیلان / افندیف - ۱۱۰ - ۱۹۸۱)

عزیزیم قصاب آغلار
ساری دون قصاب آغلار
اؤلن قویون آغلاماز
اؤلدورن قصاب آغلار
(سوغان / سیدوف - ۱۸)

بو يول خزره گندر
مهدی بازارا گندر
آتاسی اوتورمامیش
اوغلو بازارا گندر

(شاماما/ داوودووا- ۲۶)

آشیق آغلادی گتدی
جییر داغلادی گتدی
اللی دوه، یوز قاتار
میخا باغلادی گتدی

(قارغیدالی- مکه/ سیدوف- ۲۵)

قوتو قوتو ایچینده
قوتو صانديق ایچینده
بابامین آغ یایلیغی
او دا اونون ایچینده

(پالید/ آذربایجان شفاهی خالق ادبیاتی ۱۴۲- ۱۹۷۰)

پوسته‌دی‌ها پوسته‌دی
شکی، شروان اوسته‌دی
یئمیش‌لرین هانسیدی-
چخیردگی اوسته‌دی؟

(پالید- فیندیق/ داوودووا- ۳۲)

او تایددا دوران کیشی
الینده قرآن کیشی
آتاما دئه آت آلسین
نه ارکک، ده ده دیشی

(گۆبه‌لک/ داوودووا- ۳۸)

ایلیم ایلیم ایلمه‌سی
ایلمه خاتون دویمه‌سی
هر کیم بون تاپماسا،
یئددی ایلین خسته‌سی

(اوزرلیک/ چنوبی- ۳۵۸)

خالالار‌ها خالالار
داغدا دووشان بالالار
قویروغوندان سو ایچر
دیمدیگیندن بالالار

(بوغدا/ شانجانلی- ۳۸۹)

بالاجایام ساری‌یام
دئمه‌یین کی داری‌یام
سیزه چؤرک اولارام
زمی‌لرین باری‌یام

(بوغدا/ سیدوف- ۲۵)

آشیق آشی بیشیرر
یانیلیب ناشی بیشیرر
بو گون بیر حکمت گؤردوم
آیاق باشی بیشیرر

(تاخلیل- غلّت/ داوودووا- ۳۵)

بو باغدا هَنک اولماز
اولسادا دا یئمک اولماز
میوه‌لردن هانسی‌دی
یئتیشسه یئمک اولماز

(سالاتلیق خیار وس/ ناخجیوان فولکلورو- ۳۰۳)

خزر خزره گندر
مهدی بازارا گندر
آناسی اوچ یاشیندا
اوغلو بازارا گندر

(اوزوم/ سیدوف- ۲۳)

دده‌سی دونقار‌الی
آناسی یاستی پری
قیزی ائل‌لر گؤزلی
قارداشی یامان دلی

(آسما- اوزوم- یاپراق- شراب/ داوواووا- ۱۱)

بیر قوشوم وار چمن دی
نه اوجو وار، نه بندی
اؤزو آچیب، یومولار
هئچ کس بیلمز بو فندی
(گنجه - گوندوز / داوودووا - ۱۱)

یئر قازدیم قوما چیخدی
قومدان مناره چیخدی
بیلدیرکی کئچل اوغلان،
بو ایل چناره چیخدی
(آسما اوزوم / داوودووا - ۳۱)

لالالار آی لالالار
لالالدان پیالالار
قول - بوداغی چیچکلر
کؤکلرینده بالالار
(یئر آلماسی / داوودووا - ۳۱)

دییرمانا دن گلدی
قیرمیزی دون تن گلدی
توخونمامیش چووالدا
اویونمه‌میش اون گلدی
(ایگده / داوودووا - ۳۱)

بیر باخچادی گولده‌دی
بوداق لاری یترده‌دی
باشین کسسن قان آغلار
نار دا دئییل، بس نه‌دی؟
(قارپیز / ولیف - ۴۰۹)

خسته‌دی ها خسته‌دی
شکی، شروان اوسته‌دی
اَشیگی قیزیل کرپیچ
ایچی بادن اوسته‌دی
(فیندیق / سیدوف - ۲۳)

حاجی لار حاجه گندر
جهد ائیلر گنجه گندر
بیر یومورتا ایچینه
یوز اللی جوجه گندر
(نار / جنوبی - ۵۴۲)

میلی - میلی دویمه‌سی
میلی مرجان دویمه‌سی
هر کیم اونو تاپماسا
آلتی شاها جرمله‌سی
(موروق / بورچالی فولکولورو - ۱۱۲)

آیری - اویرو بوی آتار
آیاغی یئر باتار
سالخیم - سالخیم ساللانا
آلتیندا سروان یاتار
(سالخیم سؤیود - دلی سؤیود / داوودووا - ۲۵)

زلفون اوجو گوموشدو
سال بوینوما ایلیشدر
یئمیش لرین ایچینه
یارپاق سیز نه یئمیش‌دی؟
(بؤیورتکن / سیدوف - ۲۶)

تاباق تاباق ایچینه
صبح و صاباح ایچینه
دایانیب آیاق اوسته
عطری ده وار ایچینه
(میخک گولو / داوودووا - ۲۴)

طبیعت و طبیعی حادثه‌لر

بوخاری ها بوخاری

بوخاریدان یوخاری

اوددان بیر اوغلان چیخدی

چیگنی قارا چوخالی

(توستو / داوودووا)

بوردان ووردوم بالتانی

اوردان چیخدی قالخانی

آنم بیر اوغلان دوغدو

یثرین - گویون سلطانی

(گونش / جنوبی)

عمیم اوغلو اوستادی

الی کتاب اوسته دی

سو اوسته کۆرپو چکر

گل گۆر نئجه اوستادی

(بوز / سیدوف - ۸)

کئچیردیم داغ آراسی

تاپدیم بیر گؤل پریسی

اؤپولمه میش قیز گۆردوم

اوزونده دیش نشانی

(آی - جنوبی)

یثره ووردوم بالتانی

آغزی گوموش خالتانی

یثردن بیر اوغلان چیخدی

جمله جهان سلطانی

(پینار - یثردن چیخان سو / سیدوف - ۸)

بولود بولود ایچینه

آی دا بولود ایچینه

گۆیدن یثره اود یاغدی

بیز ده یاندیق ایچینه

(گونش / داوواوا - ۱۲)

آخانی ها آخانی

گزر جمله جهانی

بیخدیم یثره اؤلدوردوم

نه اتی وار، نه قانی

(یئل / سیدوف - ۱۱)

اوردان ووردوم بالتانی

بوردان چیخدی قالخانی

بیر اوغلان، بیر قیز چیخدی

یثرین - گویون سلطانی

(آی - گونش / بورچالی فولکلورو - ۱۲۳)

بیر قوشوم وار ریحانی

گزر جمله جهانی

بیر درده ده غیب اولار

نه اتی وار، نه قانی

(گونش / جنوبی - ۵۵۷)

آغ تاس ایله قیزیل تاس

بیرین گۆتور، بیرین آس

دوغار بالاسی اولماز

نه تاسدی، نه پالاز

(آی - گونش / سیدوف - ۱۰)

داغدان گلیر داغ کیمی
قول لاری بوداق کیمی
آییلیر سو ایچمگه
آنقیریر اولاق کیمی
(سئل / جنوبی - ۵۳۸)

داغدان داشدان قان گلیر
قیوریلیمیش ایلان گلیر
قاباغیندا دورمایین
قودورموش آسلان گلیر
(سئل / داوودوا - ۱۳)

داغی، درهنی آشار
دونیا لاری دولاشار
آناسینا چاتاندا
سس سیز اونا قوووشار
(دره - چای / جنوبی)

بالتا ووردوم چکیل
چکیل یئرہ تۆکوله
قوشلاردان هانسی قوشدور
اؤزو گوئیہ چکیلہ؟
(دومان / داوودوا - ۱۱)

دیگر لری

بالاجانا قارغالار
یئردن یئرہ یورغالار
قووورقادان، فطیردن
نه ایسته سن، بالالار
(ساج / داوودوا)

ال - آیاغی اوسته دی
قوللاری قفسده دی
نه یئرده دی، نه گوئیده
چرخ فلک اوسته دی
(پنجره / داوودوا)

آغاجدا وار باغیرساق
یئل بابانی چاغیرساق
آغزین آچیب نئی چالار
سلیمانی چاغیرساق
(کمان / داوودوا)

تاقییر - توققور لزگی لر
بیزه قوناق گلدیلر
قویون، کنچی یونوندان
اؤه پالاز سالدیلار
(کنچه / داوودوا)

تره زی وار، تنگی وار
هر بیر رنگدن رنگی وار
سالیب اوسته اوتوررام
هنگی وار، آهنگی وار
(خالی - فرش / داوودوا)

آی دوغدو آختالاندی
دوغونجا آختالاندی
بازارا بیر نر گلدی
یوز یئردن نوختالاندی
(چادیر / سیدوف)

من عاشیقم دوز باغلار
آیری چکر، دوز باغلار
آشیق بیر حکمت گؤروب،
اود ایچینده بوز قاینار
(سود قایماغی / سیدوف)

آغاجیم بوداق آتار
بو داغی او داغ آتار
تورپاق سیز یئرده بتیر
یارپاق سیز بوداق آتار
(مارال بویونزو / جنوبی)

یاغیش یاغسا دوزولر
گون چیخاندا بوزولر
آلتی وار، اوزو یوخدو
چکسن باغی اوزولر
(چاریق / داوودووا)

نه قولو وار، نه پری
نه گؤزو وار، نه سری
دونن بیر تیکه یئدیم،
اوستوآت، ایچی دری
(داشلیق - پته نک / ولیئف)

بوگونلری شنبه دی
کؤنلومخ دوشن نه دی
نه اودو وار، نه کؤزو
قازاندا بیشن نه دی؟
(پنیر / سیدوف)

عزیزیم بیرری ایکی
یاغ - سولو بیر ایکی
بیر علامت گؤرموشم
دۇردو اوچ، بیرری ایکی
(بارماقلار ایله بوغوم (بند) لاری / سیدوف)

بیلمه دیک هاردان گلدی
آتدن سومو کدن گلدی
اوراقلا ها دوغرادیق
تزه دن بیر ده گلدی
(ساققال / داوودووا)

بوگون آدیندادی
ایشلر آواندیندادی
قارادان آغ بویاندی
تاپ گوروم آدی نه دی؟
(ساچ / سیدوف)

عزیزیم امیردن دی
کئچن گون عؤموردن دی
آشیق بیر یئمک یئییب
ساپاغی دمیردن دی
(کیاب / شانجانلی - ۳۷۸)

اوستالار ها اوستالار
شفا تاپیسن خسته لر
او نجه قوشدور کی،
باغیرساغین دسته لر
(جهره / جنوبی)

من عاشیقم آی ملر
بولد آلتدان آی ملر
دریایدا بیر گول بتیب
سو دئییین آی ملر
(اورک / داوودووا)

او نه دیر کی قاپ قاپا
گؤیدن ائندی ساپ چایا
سوووشدورسون بلانی
یالواردیم گوموش آیا
(وبا خسته لیگی / سیدوف)

بالاجا آی بالاجا
باغلادیم قیرخ آغاچا
اونون الیندن من ده
آچمارام قاپی - باجا

(عزرائیل / سیدوف - ۱۵)

خالالار ها خالالار
داغدا ککلیک بالالار
نه کیچیگی بؤیور
نه ایریسی بالالار

(داش / داوودووا - ۲۰)

علینی آتدا گۆردوم
ایزین سوراتدا گۆردوم
آی پارانی بیر آتین،
آیاغی آلتدا گۆردوم

(نال / داوودووا)

بیر آتیم وار درینده
عرب یئیر سرینده
گنجه - گوندوز یول گندر
یئریندهدی، یئرینده
(دییرمان - جنوبی)

هرینده ها هرینده
یوواسی وار درینده
گنجه - گوندوز یول گندر
یئریندهدی، یئرینده
(دییرمان / سیدوف)

بیر دامیم وار ال اوسته
البینی وور ال اوسته
آلچاق دامین آلتیندان
خیردا خیردا قار ایسته
(آلک ایله اون / داوودووا)

داغدان گلیر داغ آلی
قول لاری بوداق آلی
الینه گۆزونه سوخسان
آغزی آیریلما قالی

(قنچی / داوودووا)

قیفیل قیفیل ایچینده
قیفیل صاندىق ایچینده
خوراساندا اود دوشدو
بیز ده یاندىق ایچینده

(هۆه - دفه / سیدوف)

نهدندی ها نهدندی
گئدین گورون نهدندی
کۆتویه بیر اود ووردوم
گئدین گورون نه هایدی

(ساماوار / داوودووا)

دۇرانین امریندهدی
بدنین فعلیندهدی
آلتی آیاغی، ایکی گۆزو
قویروغو بئلیندهدی
(تره زی / داوودووا)

پارا آیی آیدیلر
اوجلارین دوزلتدیلر
نیزه قویوب ایچینه
شیطانی ائیلهدیلر
(توفنگ / سیدوف)

آتا باخ آختالانیب
قاپی لار تاختالانیب
میدانا بیر آت گلیب
اون یئردن نوختالانیب
(گمی / سیدوف)

دریا قیراغی دوزدو
ساناسان الی، یوزدو
یاشیل اکدیم، آل وئردی
گۆرن اصلی نه دوزدو؟
(خینا- حنا/ داوودووا)

دییرمان دنه دولدو
زلف اوزونه بند اولدو
دوز اوچ یوز التمیش تاختا
بیر میسمارا بند اولدو
(ایل/ داوودووا)

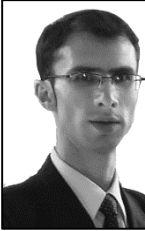
نهدندی ها نه دندی
نرمه- نازیک بدن دی
پیلوو اوسته مسکنی
گۆرون رنگی نه دندی؟
(زعفران/ داوودووا)

هئشه ده آی هئشه ده
بیر قوش گۆردوم مئشه ده
آتانین ینددی اوغلو
هامیسی بیر پئشه ده
(هفته گونلری/ داوودووا)

اوچو بیزه یاغی دی
اوچو جنت باغی دی
اوچو ییغار گتیرر
اوچو ووروب داغیدی (فصیل لر- آییلار/
داوودووا)

قایناقلار

- DAVUDOVA. 555 Tapmaca, Bakı- 1984
ƏFƏNDİYEV, Paşa. Azərbaycan şifahi Xalq Ədəbiyyatı- 1981
ƏLƏSGƏROV, Aşıq Ələsgər, C. I, Bakı- 1972
NƏBİYEV. Azad. El Nəğmələri, Xalg Oynuları. Bakı- 1988
KAZIM. Sabri, Türk Dili ve Edebiyatı, Ansiklopedi «Bilmece», C. I. İstanbul- 1977
SEYİDOV, Nürəddin «Azərbaycan Tapmacalarına Dair», Tədqiqler, C. III, Bakı- 1968
SOKOLOV, M. Ruskiy folklora, Moskova. 1936
ŞANCANLI, Ali Əskər Xürrem. Ədəb Xəzinəsi, Tehran.
VƏLİYEV, Kamil. 1988, Elin yaddaşı, Dilin yaddaşı, Bakı- 1988
VƏLİYEV, Azad. Şifahi Xalq Ədəbiyyatı, Bakı- 197.
Cənubi Azərbaycan Edebiyatı inciləri. Bakı- 1983
Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti, C. IV, Bakı- 1978
Azərbaycan Folkloru Antologiyası I Naxçıvan Folklor.ş Bakı- 1994
Azərbaycan Folkloru Antologiyası, II Borçalı Folkloru. Bakı- 1996

زنگانين چاغداش عاشيق تاريخيندن

بیر قیزیل بلگه

زنگانلی محمد رزاقی

عاشیق مسلمله اۆزل عاشیق داستان اوتوروملار سورجینده جاوان حسین داستانی ۱۵- جی اوتوروم (۱۳۸۸/۱۲/۰۴) اولدو. (۱) بو اوتورومدا عاشیق حسین جاوانین زنگانا گلیب ساز چالماسی بیزه ایلك یول اولاراق بللی اولدو. بو اولایی حسن قیزیلباش (۲) (شیخ ابراهیم زنگانی نین نوه سی) اؤزو گؤروب عاشیق مسلمله سؤیله میشدی. حسن قیزیلباش دئییرمیش: « بیزی آپاردیلار امامزادا اسماعیلین (ایندیکی شریعتی دبیرستانی) اؤنوده، بیر بالا چارپایا قویدولار. جاوان حسین چیخدی اونون اوستونه ساز چالیب اوخودو».

بو اوتوروم زنگاندا قورولموشدو. عاشیق حسین جاوانین زنگاندا ساز چالماسی زنگان عاشیق محیطی نین یئنی تثبیت اولونموش اؤنملی بیلگیلریندن بیر ی ساییلیردی. بو سؤزل بلگه نین تثبیتیندن سونرا یازیلی بلگه نین آختارماسینا باشلاندی.

تبریزده سایین فولکلورچو علی برازنده ایله بیر گؤروشده زنگاندا بیر ایمل بویونجا آردیجیل یایمیلانان «آذر» گونده لیگی نین آرشیوینی آلابیلدیک. آذر یایمیلاندیغی دؤنم تبریزده بیرینه آبونه اولاراق گؤندریلیرمیش. بو گونه کیمی بو نشریه نین آرشیوی زنگاندا کیمسه ده یوخودو. آذر گونده لیگی زنگانین باسیم تاریخینه گؤزljحه سینه ایشیق سالماسینی ساغلا یا جاغیدی.

البمیزده اولان آذر گونده لیگی ۸۳ سایی یایمیلانیر. دؤرت یارپاقلی گونده لیگین یازیلان دیلی آذربایجان تورکجه سینده دیر. بیرینجی سایی (۱۳۲۴. ۱۱. ۰۴) تاریخینده زنگاندا یایمیلانیر. بو گونده لیک آذربایجان دموکرات فیرقه سی نین زنگان ولایت کومیته سی نین اورگان ی اولاراق چاپ اولوردو. گونده لیگین بوتون ایشلری ایستر یازماسی، ایستر باسیلماسی هامیسی زنگاندا اولونوردو. فردوسی خیوانیندا اولان توانا مطبعه سی بو گونده لیگی چاپ اندیردی. ۸۳-جو ساییسی (۱۳۲۵. ۰۸. ۲۹) تاریخینده زنگانلیلار سونولور. زنگانین بیر ایله یاخین بوتون کولتورل، سیاسال، توپلومسال،... قونولارلا ایلگیلی سالور، یازیلار تاریخ یازیلارینی اؤزونده باریندیریر. سایین زنگانلی علی قشمی «زنگانین باسیم تاریخی» آدلی

کیتابیندا «آذر» گوندهلیگینی زنگانین ایکینجی نشریه‌سی ساییر. بو کیتابدا بیرینجی سایینین باسیلما تاریخینی دوزگون وئریلمیر. قشیمی نین یازدیغی تاریخ بئله‌دیر: (۱۳۲۴. ۱۱. ۱۰)/(۱۳۲۴. ۱۲. ۰۰). آذر گوندهلیگی نین ۵۳-جو سایسی نین بیرینجی یارپاغی اؤرنک اولاراق کیتابین ۲۷-جی یارپاغیندا وئریلیر. (۳)

آذر گوندهلیگی نین ده زنگان عاشیق ادبیاتیندا ایلگیلی خبرلر گؤرونور. ۷۲-جی ساییدا (۱۳۲۵. ۰۷. ۲۱) زنگاندا قورولان بیر کونسرتین خبری یایمیلانیب. تاماشاچی آدیندا بیر یازار «اونودولماز قونسرت» آدلی یازیسینین دؤردونجو پاراقرافیندا بئله یازمیش:

... یئننه ده قونفرانسییه «صحنه‌میزین افتخاری اولان عاشیق حسین جاوان اؤز یازدیغی شعرلریندن اوخویاجاق» دئیرک تاماشاچیلاری آرتیق صحنه‌یه متوجه ائتدی.

عاشیق حسین صحنه‌ده ظاهر اولوب و اؤز یازدیغی «قدرتیمیز وار» شعرینی اوخوماقلا او هله اؤز استعدادلی، گؤزل روح وئرن سسی، و باشقا خصوصیتلریندن علاوه صحنه‌ده «آذربایجان» خاص معناسیله نمایش ائتدیردی.

عاشیق حسین دوغرودان دوغروسو «صحنه‌میزین افتخاری اولان خالق آرتیستی» آدی قازانماغا لیاقتی واردیر. او عینی حالدا کی آرتیستدیر و موزیسیندیر، او بیر شیرین دیل‌لی، استعدادلی شاعیردیر. «(آذر ۱۳۲۵: س ۷۲، ص ۴) (۴)

بو خبری اوخورکن عاشیق مسلمون اوتورومدا دئدیگی سؤزلرینی بیر ده بئینیمده جانلاندیردیم. یئننه آذر گوندهلیگینی آختارمایا باشلادیم. ۷۳-جو سایینین بیرینجی یارپاغیندا «بیرینجی حومه‌نین آچیلیشی» خبری یازیلیمیشدی. مهر آیینین ۲۱-جی گونونده قورولان جلسه‌نین خبری یاریسی بیرینجی یارپاقدا، یاریسی سون یارپاقدا یازیلیمیشدی. خبرین ۴-جو یارپاقدا سون پاراگرافی بئله یازیلیمیشدی:

«چیخیشلاردان سونرا دولت تیاتروسونون گؤرکملی عضو و استعدادلی آرتیستی اولان عاشیق حسین جاوان اؤز ساز-یلا جلسه‌یه روح وئریب و اؤز دیدیگی شعرلری گؤزل سسیله اوخودو» (آذر، س ۷۳، ص ۴). (۵)

بو ساز چالما ادارى بیر جلسه‌نین سونوندا اولور.

زنگانلی شاعیر حکیمه بلوری آذر نشریه‌سی نین ۷۴-جو ساییندا (۱۳۲۵. ۰۷. ۲۴) «آذربایجان دولت تیاتروسونون زنگاندا قازاندیغی موفقیت» باشلیغیندا بیر راپور یازمیش. بو یازیدا چوخ اؤنملی بیلگیلر سونولماقدادیر. بلوری بئله یازمیش:

«... نه ایسه پنجه‌شنبه گونو (۱۳۲۵. ۰۷. ۱۸) ده آخşam ساعات ۶-دا اولارین شهریمیزه وارد اولماسی نین خبری بیر نفر قاباچی وسیله‌سیله خبر وئریلدى... قارائلیق گئجه گئچیبدير خلقیمیز توکنمز اشتیاق ایله انتظار عالمینده یاشاییر. صوبح ساعات ۸ دیر.

گۆزل آرتیستلریمیزی و اونلارین پارلاق سیماسینی صوبح گونشی کیمی شهریمیزین ۱ کیلومتر لیگینده بؤیوک دسته گوللر و تیتیرک اورکلر ایله استقبال ائدیریک..... ارانی دبیرستانی نین سالونو آغزینا قدر دولو تاماشاچیلار ایله قایناییر. آذربایجانین جاوان و استعدادلی و یارادیجی رژیسیورو آقای صمد صباحی نین بدیعی رهبرلیگی آلتیندا تشکیل اولونموش کونسرت تماشای ائدیریک» (آذر ۱۳۲۵:س ۷۳، ص ۴). (۶)

بلوری آردیجیل صحنهده اوز وئرن بوتون اجرالاری بیر بیر یازیر. یئنه اونون یازیسیندا بو بؤلوملر ماراقلیدیر: «هامی نین انتظارلیقلا گۆزلهدیگی آذربایجانین صحنهسی نین افتخاری اولان خالق آرتیستی (عاشیق حسین) جاوانین صحنهده گؤرونمهسی تاماشاچیلار طرفیندن گورولتولو آلفیشلار ایله استقبال اولوندو. اونون اوخودوغو قدرتیمیز وار شعرینده آذربایجان خالقی نین وطن و خالق آزادلیغینا اولان پارلاق محبتین ایفادهسی دویولوردو. عاشیق حسین جاوانین گۆزل و درین معنالی جوملهلر ایله تزیین اولدوغو شعرلر او قدر هیجانلی ایدی و او قدر اونون یارادیلماسیندا وطن پرستلیک حیستی صرف اولموشدو کی ائشیدن بیر آن دویاردی کی بو شاعیر بیر پارچا عشق دیر. اونون یازدیغی اشعار کی اؤز سازی نین مشایعتی ایله اوخویوردو نیشان وئیردی کی بو شاعیرین قلبی وطن محبتیله یارانیب و او قلب همیشه سارسيلمز عشق ایله دولو قالاجاق.» (آذر ۱۳۲۵:س ۷۳، ص ۴). (۷)

آذر نشریهسی نین ۷۴-جو (۱۳۲۵. ۰۷. ۲۸) سایه نین داخلی و خارجی خبرلر بؤلومونده دؤولت تیاتروسونا گۆره بو خبر یازیلیب: «ایکینجی خبر: آذربایجان دؤولت تیاتروسونون زنگانا گلن هئیتی جمعه گونو صوبح سون تاماشالارینی گؤسترندن سونرا زنگاندان حرکت ائندیلر. آذربایجانین دؤولت تیاتروسو هئیتی زنگاندا بؤیوک موفقیتلر قازانمیشدیر» (آذر ۱۳۲۵:س ۷۴، ص ۴). (۸)

حکیمه بلوری نین یازیسیندا بئله بللی اولور، آذربایجان تیاترو هئیتی پنجشنبه گونو (۱۳۲۵. ۰۷. ۱۸) زنگانا گلیرلر. سون اجرالاری دا جمعه گونو (۱۳۲۵. ۰۷. ۲۶) اولور. بو بیلگیلره دایاناراق ۱۸دن ۲۶- یا قدر آذربایجان تیاتروسو زنگاندا اولوب، چئشیتلی اجرالار ائدیپ. هله لیک الیمیزده اولان بلگه لره دایاناراق عاشیق حسین جاوانین زنگاندا ۳ یول سازلی- سؤزلو چیخیش ائتدیگی بیزه بللی اولدو.

۱. حسن قیزیلباش گورن اجرا، امامزادا اسماعیل خیطینده

۲. ارانی دبیرستانیندا، مهر آیی نین ۱۹

۳. مهر آیی نین ۲۱. جی گونونده قورولان جلسه نین سونوندا

کسینلیکله باشقا چیخیشلاردا اولمالیدیر. عاشیق حسین جاوانین تورکجه ایکی شعر ی ده آذر نشریهسی نین ادبیات صفحه سینده چاپ اولونور.

۱. ۷۶. جی سایى، ۳ صفحه، ۶ بند قوشما، شعرين آدى: بوتون شرق ائلى نين
افتخارىدى. (۱۳۲۵. ۰۸. ۰۵)

۲. ۷۸. جى سايى، ۳ صفحه، ۷ بند قوشما، شعرين آدى: سئوگىليم. (۱۳۲۵. ۰۸. ۱۲)
ايندى عاشيق حسين جاوانين كيم اولدوغونا گوره قيساجيق بيلگى وئرمك
ايسته ييريك. سايين قافقاسيالى، ايران توركلرى عاشيق محيطلرى (۹) آدلى
كىتابى نين ۲ باسقى سيندا عاشيق حسين جاوانلا ايلگىلى بئله يازميش:
عاشيق حسين جاوان (۱۹۱۶-۱۹۸۵)

عاشيق حسين ۱۹۱۶ ايلينده ايران
آذربايجانى نين قاراداغ- گرمه دوز بؤلگه سى نين
اوتو (Utu) كؤيونده دونيايا گل ميشدير. آلتى
ياشيندا ايكن يوخسول بير چيغفتچى اولان
باباسى ميكايىلى الدن وئيرير. ۱۹۲۶ ايلينده
عايله سى قوزنى آذربايجانا كؤچر. حسين بورادا
آناسى نين حيمايه سينده بؤيور. قويون-قوزو
چوبانليغي ياپار و تارلا چاپير ايشلرينده
چاليشير. فرصت بولدوقجا عاشيقلار مجلسينه
گئدر. خالق ادبياتينا قارشى بؤيوك ايلگى
دويمايا باشلار. عاشيقلارين مجلسلرينده
دينلهدىگى توركو، داستان و حيكايه لر اوندا

عاشيقلق صنعتينه قارشى ايلگىنى داها دا آرتيرير. حافىظه سى نين گوجلۇ اولدوغونو و
باده دن سؤز قوشما قابليتيني گؤرن كؤيلولر اونو عاشيق على عسگرين قوهومو موسى يا
چيراق وئيرلر. او، بؤيوك اوستاد عاشيق علعسگرين دوغدوغو آغ كيلسه كؤيونده سكيز ايل
عاشيقلق انگتيمى آلير. ۱۹۳۸ ايلينده ايران آذربايجانينا دؤنر و سازىنى سينه سينه باسيب،
ائل اوبايى دولشاراق چاليب سؤيله مگه باشلار.

عاشيقلغا باشلادىغي ايل لرده شعرلر سؤيله ميشسه ده، اصيل صنعت حياتينا ۱۹۴۰
ايل لرينده باشلاميشدير. اونون، «گول، آذربايجان»، «اويان»، «آنا وطن»، «اوكتايير» گيى
ايلك شعرلى تبريزده چيخان «وطن يولوندا» آدلى قزئته ده يايملانير.

۲۱ مارت (آذر) ۱۹۴۵ ده ميرجعفر پيشه ورينين باشقانليغيندا قورولان «ملى دموكراتيك
آذربايجان حكومتى» دؤنمينده حسين جاوان، تبريزده «عاشيقلار آنسامبلى» نين

(عاشیقلار توپلولوغو) باشقانی اولموشدور. پیشه‌وری حکومتی، عاشیق حسین جاوان‌ین سیاسی، سوسیال و ادبی فعالیتلرینی چوخ دگرلی بولاراق اونا «صنعتکار خالق آرتیستی» عنوانی وئریر و عینی زاماندا اونو «۲۱ آذر» مادلایسی ایله تلطیف ائدر.

۱۹۴۶ ایلینه ملی دموکراتیک حکومت امپریالیست گوجلر طرفیندن ییخیلیدقدان سونرا باکی یا سیغینیر. عاشیق حسین جاوان‌ین صنعتکارلیغی بورادا داها دا وئریملی اولور. ۱۹۴۷-۱۹۴۸ ایل‌لرینده «م. ماغامایف آدینا آذربایجان دؤولت فیلارمونیا‌سی»- ندا سولیست اولاراق چالیشیر. ۱۹۴۸ ایلینده آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی نین اویه‌سی اولور. باکی‌دا یاپیلان عاشیقلار قورولتایی‌نا ایران تورکلری عاشیقلاری تمثیلجیسی اولاراق قایلیر (احمدوف ۱۹۹۵: ۵۷).

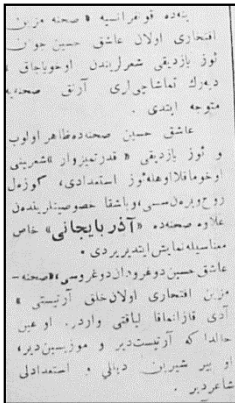
آشیغین چئشیتلی تورده یازدیغی- قوشما، گرایلی، تجنیس، مخمس- شعرلی قزته و درگیلرده یایملانمیش، بیر چوخ دیله ترجمه ائدیلمیشدیر. اونون «صنعتکارا عاشیغام»، «کیمدن اؤیرندین»، «بویلا-نا-بویلا» آدلی شعرلی بستمیشدیر.

عاشیق حسین جاوان، «موسکوا»، «ستارخان»، «کلبه‌جر سفری»، «عاشیق حسین و سئوینج»، «قاراداغ سفری»، «آشیق علی‌عسگر داستانی»، «طالع و حقیقت داستانی»، «سیدی و کیشوری داستانی»، «تمبل احمدین ناغیلی» آدلی حیکایه‌لرین مصنفی‌دیر.

ایبی بیر حیکایه‌جی اولان جاوان، چوخ حیکایه بیلیردی. اونون شیمدییه قدر «آزادلیق ماهنیلاری»، «آشیغین آرزولاری»، «شعرلر»، «قوشمالار»، «صدفلی ساز»، «باهار کیمی»، «دانیش تئل‌لی سازیم»، «اثل آشیغی» آدلی کیتابلاری بؤیوک تیراژلارلا بیر نئچه یول یایملانمیشدیر.

عاشیق حسین جاوان، ۱۹۵۹ ایلینده موسکوا‌دا ترتیب‌لنن «آذربایجان اینجه‌صنعتی و ادبیاتی اون گونلوگو» پروقرامینا قاتیلیمیش و «شرف نیشانی» مادلایسی ایله تلطیف اولونموشدور. او، بیر چوخ اولمپیدلاردا یاریشمالاردا قاتیلیمیش و بیرینجیلیکلر آلمیشدیر. آیریجا عاشیق صنعتینه یاپدیغی قاتقیلاردان دولایی ۱۹۶۷ ایلینده قوزئی آذربایجان حکومتی طرفیندن «آذربایجان امکدار مدنیت ایشچیسی فخری عنوانی» وئريلمیشدیر. او، ۱۴ کاسیم ۱۹۸۵ گونو ۶۹ یاشیندا حیاتا گؤزلرینی یوموشدور. (احمدوو ۱۹۹۵: ۵۷) (۱۰) گله‌جکده آیری بلگه‌لرین تاپیلماسی‌یلا زنگان تاریخینده اوز وئرن اولایلارین ایشیق اوزو گؤرمه‌سینی اوموروق.

آذر نشریه سیندن ایکی اؤرنک:

آذر. ۷۲. سای، ۱ یاریق ▲

آذر. ۷۲. سای، ۴ یاریق ◀

قایناقلار:

1) <http://ozanlardunyasi.blogfa.com/post-32.aspx> (Sunday- 2013 21 July)

بو اوتوروملار ۱۳۸۸ مهر آییندن بو گونه کیمی ۳۴ اوتوروم قورولوبدور. بو اوتوروملاردا آشیق موسولوم عسگری بیلدیگی داستانلارین اؤزین ساز سیز سؤیله ییب. سس فایللاری ضبط اولونوبدور. (۲) حسن قیزیلباش: ۱۲۹۹ زنگاندا دوغولور. ادبیات دیپلومو آلیر. ۱۳۲۵ زنگانین فرهنگ اداره سینده استیخدام اولور. سایین قالا، چرگرین مولوی، خرمدره نین سعدی مدرسه لرینده اؤیرتمن و مدیر اولاراق چالی شیر. ۱۳۳۰ دا زنگانا گلیب اوقاف ایداره سینده ایشله ییر. ۱۳۳۳ ده فروش دیستانیندا مدیر اولور. سونرالار ۱۳۳۸ شاپور دیستانین نین مدیرلیگینه سئچیلیر. حسن قیزیلباش ۱۳۴۰. جی ایلرده عاشیق موسولومه یولداش اولوب. عاشیق جاوان حسینین ساز چالما سین دا بو ایلرده عاشیق موسولومه دانشیمیشدی. روحانی محمد رضا، فرهنگنامه زنگان، ۱۳۴۷، ص ۱۱۹، چئویری: محمد رزاقی.

(۳) قشمی، علی. زنگانین مطبوعات تاریخی، نیکان کتاب، زنگان ۱۳۸۲.

(۴) آذر نشریه سی، ۷۲، ص ۴، زنگان، ۱۳۲۵.

(۵) آذر نشریه سی، ۷۳، ص ۳، زنگان، ۱۳۲۵.

(۶) آذر نشریه سی، ۷۳، ص ۴، زنگان، ۱۳۲۵.

(۷) آذر نشریه سی، ۷۳، ص ۴، زنگان، ۱۳۲۵.

(۸) آذر نشریه سی، ۷۴، ص ۴، زنگان، ۱۳۲۵.

(۹) قافقاسیالی، علی. ایران تورکلری عاشیق مو حیطلری، سالکیم سؤیوت یای، ارزروم، ۲۰۰۹.

(۱۰) تیمور احمدوو، آذربایجان یازیچیلاری، اؤنر نشریاتی، باکی، ۱۹۹۵.

میدان عمومی ممقان و نقش‌های مختلف آن در فرهنگ عامه

داوود سلمان‌زاده ممقانی^۱

این متن را در سال ۱۳۶۹ به صورت کلی و خلاصه از زبان برخی ریش‌سفیدان شنیده و یادداشت‌برداری کرده‌ام. یکبار دیگر نیز در تاریخ (۱۳۸۱/۸/۲۳) مجدداً به منظور ارسال این مطلب به برنامه‌ی رادیویی فرهنگ عامه به صورت رسمی تر تنظیم نموده‌ام و هیچ‌گونه تغییر دیگری نداده‌ام.

ممقان را میدانگاهی است تقریباً، چهارگوش مدورمانند، یا شبیه به دایره. میدان‌نشینی در ممقان از آداب منحصر به فرد ساکنان این دیار محسوب می‌شود که ریشه در آداب و رسوم و فرهنگ و تاریخ این مرزوبوم دارد.

مقدمه

ممقان را چهارسوقی^۲ است که برای هر سوقش میدانی مخصوص است برای منظورهای خاص. البته این میدان‌های محلی، جایگاهی برای بازی‌های بچه‌های هر محله نیز، به حساب می‌آیند.

در ممقان هر کس برای رفع هر نوع نیازی، نخست به میدان محله‌اش رجوع می‌کند. اما بعضی وقت‌ها پیش می‌آید که نیازش در میدان محلی تأمین نمی‌شود، بنابراین روی به میدان عمومی (بُیوک میدان Böyük meydan) می‌آورد و رفع نیاز می‌کند.

^۱ - مشاهده وبلاگ

داود سلمان‌زاده ممقانی، متولد ۲۶ تیر ۱۳۵۰ در ممقان ساکن ممقان، دارای کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی - تحقیقات آموزشی و شاغل در اداره‌ی آموزش پرورش

^۲ - سوق: به معنی محله - گذر - سو و جهت. که در این جا این کلمه را اصطلاحاً به معنی محله و راه به کار برده‌ایم.

نقش‌های مختلف میدان عمومی برای مردم ممقان

الف) نقش میدان عمومی به عنوان محل کسب و فعالیت‌های اقتصادی و بهداشتی:

در میدان هر محله- همانند میدان بزرگ، مراکزی وجود دارد که می‌تواند تأمین‌کننده‌ی بخشی از نیازهای اقتصادی خانوارها باشد اما در میدان بزرگ وضع به گونه‌ای دیگر است چرا که:

۱- الف) در کنار این میدان بزرگ کاروان‌سراهایی است، برای مسافران خسته از راه رسیده‌ی، کوره‌راه‌های روستایی، که اسباب و اساس خویش را در آن می‌نهند و بعد از رفع خستگی راه، به عرضه‌ی محصولات خود می‌پردازند.

۲- الف) علاوه بر دلاکان فرعی (سلمانی= آرایشگران) که در کنار میدان‌ها محلات، مشغول به کارند، آرایشگران دیگری نیز برای اصلاح سروصورت مسافران روستایی، در کنار میدان بزرگ مغازه‌ای باز کرده‌اند، تا بعد از ماه‌ها، به سروصورت مسافران تازه از راه رسیده‌ی روستایی صفایی بدهند. در گذشته‌ی نه‌چندان دور ختنه‌ی بچه‌ها، کشیدن دندان، جانداختن در رفتگی‌ها، معالجه‌ی رگ به رگ شدن‌ها و گرفتن عضله و ... از جمله‌ی کارهای جنبی دیگر سلمانی‌های شهر ممقان به شمار می‌رفت.

۳- الف) حمام‌های بزرگ و قدیمی ۱- زنانه و مردانه- که درب جملگی آن‌ها به راسته‌بازار و به میدان عمومی باز می‌شود، برای تأمین مسائل بهداشتی مردم همیشه، آماده‌اند. در گذشته‌های نه‌چندان دور سوخت اغلب این حمام‌های خزینه‌ای معمولاً از علفی به نام " گَوَن Gavan " تهیه و تأمین می‌شد.

۴- الف) نعل‌بندان و آهنگران و پالان‌دوزان، جملگی در مجاورت این میدان برای خود حجره‌ای داشتند و مردم محل و روستائیان خدمات متنوعی ارائه می‌کردند.

۵- الف) درودگران (نجاران) نیز در معابر ورودی و خروجی میدان برای خود حجره‌ای دست‌وپا کرده‌اند که به رفع حاجات مردم و کسب روزی حلال تلاش می‌کردند.

۶- الف) قهوه‌خانه‌های میدان بزرگ، همیشه مملو از مسافران خسته و تازه از راه رسیده‌ی روستایی و غیر روستایی بودند که با صرف چندین استکان چایی داغ، گرد خستگی را بدین طریق از تن به در می‌کردند.

۷- الف) فرش‌فروشان- خیاطان- بزازان- جگرکی‌ها- کباب‌پزان- کفاشان- خواروبارفروشان و ... همگی در داخل راسته‌بازار Rasta bazar برای خود حجره‌ای

^۱ برای آگاهی از تاریخچه‌ی حمام‌های قدیمی ممقان رجوع شود به مقاله‌ی تحقیقی یعقوب سلمانزاده

داشتند. این راسته بازار از سه سمت (جهت- سو) به میدان بزرگ باز می‌شود.

۸- الف) لبنیاتی‌ها بساط خویش را در میدان بزرگ ممقان در کنار درب ورودی کاروانسراها، می‌گسترانیدند و به فروش، شیر و ماست، پنیر و کره و کشک محلی و کلاً فراورده‌های دامی مبادرت می‌کردند.

۹- الف) فرهنگ و خواست اجتماعی در میدان بزرگ ممقان، چیزی را برای مردمانش کم نگذاشته‌است، حتی قهوه‌خانه‌های مخصوص کفتربازان از سرصبح تا آخر شب فعال بوده‌اند و برای رفع حوایجی از این قبیل در نظر گرفته شده بودند.

۱۰- الف) مغازه‌های بارفروشی و حجره‌های آن در میدان بزرگ، محل معاوضه و معامله‌ی انواع خشکبار- بادام- گردو- سنجد- قیسی- گندم- جو- نخود- لوبیا- عدس- و غیره بوده و حتی در کنار آن، خوراک دام، از قبیل یونجه و کاه و چغندر و ... نیز به فروش می‌رفت.

۱۱- الف) بساط جوال (چووال Cuval) و خورجین Xurcun همه‌روزه دایر بوده و عمده‌ترین فروشندگان آن را نیز زنان تشکیل می‌دادند.

۱۲- الف) علاوه‌ی بر این‌ها، میدان بزرگ ممقان محل مناسبی برای جلسات مهمی چون، تقسیم آب قنات‌ها و استخرها و نوبت‌بندی سهم هرکدام از کشاورزان و شرکا بوده‌است و همچنین این میدان محل عرضه‌ی نیروی کار کشاورزی و کارگری برای خوش‌نشینان نیز به حساب می‌آمده‌است.

۱۳- الف) قپان این میدان بزرگ در وسط آن قرار داشته و قپاندار از توزین هر نوع جنسی، مبلغی به عنوان اجرت (حق التوزین) دریافت می‌کرده‌است. بلدیّه یا همان شهرداری آن زمان نیز از محل درآمد این میدان عوارض آن را اخذ می‌کرده‌است.

۱۴- الف) از همه مهم‌تر میدان بزرگ ممقان، در بعدازظهر هرروز محل خریدوفروش انواع احشام و حیوانات از قبیل بز و گوسفند و گاو و گاو میش بوده و به‌نوعی در حکم میدان دواب روزانه برای چشم‌داران نیز عمل می‌کرده‌است.

ب) نقش مذهبی و اجتماعی میدان عمومی ممقان^۱

میدان بزرگ ممقان علاوه بر ایفای نقش اقتصادی، محل اجرای مراسم مذهبی و سیاسی نیز به‌شمار می‌رفته‌است که در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

^۱ در زمان‌های نه چندان دور ممقان به شهر ۴۰ مسجدی نیز معروف بود زیرا با توجه به جمعیت کم آن مساجد بسیار زیادی داشت.

۱- ب) مسجد جامع این شهر درست در ضلع شرقی این میدان قرار داشته و الآن نیز قرار دارد. که صدای اذان از بلندای مناره در هرروز برای سه نوبت طنین‌انداز می‌شود. مساجد این شهر به‌خصوص مسجد جامع بمقان در اشاعه‌ی فرهنگ دینی و تأمین نیازهای مذهبی مردم بمقان جایگاه منحصربه‌فردی داشته و دارد.

۲- ب) محلات مختلف بمقان علاوه برداشتن مساجد متعدد که محل انجام فرایض دینی به شمار می‌رفتند، مسجد مرکزی مهمی را نیز در میدان بزرگ بمقان بناکرده‌اند. رهبران دینی و روحانیون در رأس امور مساجد قرار دارند و همیشه مشغول موعظه و تبلیغات دینی هستند و مردم را به راه ثواب و دوری از کارهای بد، امانت‌داری- راست‌گویی- انصاف و عدل- میزان و ترازو دعوت و سفارش می‌کنند. مسائل مختلف شرعی مردم از قبیل خیر و شر و ندرتاً دعوای خانوادگی آنان توسط روحانیون در مسجد جامع میدان بزرگ حل‌وفصل می‌شد.

۳- ب) روحانیون مسجد جامع بمقان معمولاً از شخصیت‌های بانفوذ و قدرتمندی بوده‌اند و اجباراً باید باشند تا مردم از او حرف‌شنوی نمایند.

۴- ب) در همه‌ی مساجد بمقان عموماً و در مسجد جامع آن خصوصاً نماز به جماعت برگزار می‌شده و می‌شود و مساجد در برخی از ایام سال از همه فعال‌ترند. فعال‌ترین روزهای مساجد مربوط به ماه‌های ماه مبارک رمضان و محرم‌الحرام هر سال، ولادت‌ها و وفات‌های ائمه‌ی معصومین (ع) و پیامبران است.

بهر روز دهقانی که روزگاری یکی از معلمان بنام و مشهور مدارس بمقان بوده، در دست‌نوشته‌ها و یادداشت‌های آن زمان خود، درباره‌ی مراسم ویژه‌ی ماه محرم در بمقان چنین می‌نویسد:

"مراسم ماه محرم در بمقان اغلب در ساعاتی از شب برگزار می‌شود، اهالی هر محله با تجمع در میدان محله‌ی خویش، با روشن کردن چراغ‌زن‌بوری‌ها و آویزان کردن آن از درختان توت وسط میدان هر محله، آنجا را برای عزاداران روشن می‌نمایند. مراسم عزاداری در هر چهار محله به یک شیوه‌ی شبیه به هم برگزار می‌گردد"

سپس وی در ادامه می‌نویسد:

"اهالی هر محله بعد از عزاداری در میدان محله‌ی خویش، جهت برگزاری مراسمی دیگر در میدان بزرگ بمقان باهم به رقابت می‌پردازند و گاهی بر سر نوبت، بین آن‌ها جدالی بزرگ درمی‌گیرد. به همین منظور ریش‌سفیدان و بزرگان

دسته‌جات عزاداری هر چهار محله برای حضور در میدان بزرگ، برنامه‌ای خاص تنظیم می‌کنند که همگان ملزم به رعایت آن‌اند.

آقای بهروز دهقانی در مورد حرکت عزاداران به میدان بزرگ می‌نویسد:

"دستجات طبل‌زنی هر محله که به شاخسختی *Saxsey* معروف است هنگامی که برای اجرای مراسم خودشان به میدان بزرگ حرکت می‌کنند، مشعل‌هایی را مشتعل می‌سازند تا مسیر حرکت دستجات طبل‌زنی را روشن نمایند. بدین ترتیب که مشعل‌داران چوبی بلند به دست می‌گیرند که کهنه پارچه‌ای به نوک آن بسته‌اند نفتچی هم مقداری نفت به کهنه پارچه‌ی نوک آن می‌ریزد و بعد آن را با کبریت شعله‌ور می‌سازد. بدین ترتیب مسیر حرکت دستجات عزاداری با نور مشعل روشن می‌شود. اگر در حین حرکت عزاداران نور مشعل کم شود نفتچی بازهم با مقداری نفت آن را شعله‌ور می‌سازد."

تعداد طبل‌های شرکت‌کنندگان در هر یک از این دستجات عزاداری، گاهی به ۳۰ الی ۴۰ تا طبل نیز در هر شب می‌رسد. تعداد طبل‌ها و نوع چرخش طبل‌زن (طبل‌کوب)‌ها و فریاد گوش‌خراش شرکت‌کنندگان و اشعار بدیع و حماسی و مهیج دسته‌باشی از عوامل تعیین‌کننده‌ی قدرت و برتری در عزاداری به شمار می‌رود که از صبح فردای روز بعد نقل مجالس قهوه‌خانه‌ای و به‌خصوص مجالس میدان‌نشینی در بین مردم می‌شود.

ج) میدان بزرگ ممقان و نقش اطلاع‌رسانی و قدرت پیشگیری از بروز برخی مفاسد اجتماعی

ج- ۱) همان‌طوری که ذکر آن رفت تجمع در میدان عمومی جزو برنامه‌های عادی، دائمی و همیشگی مردم ممقان است. مردم با تجمع هرروزه‌ی خود در میدان عمومی در ضمن صحبت با همدیگر از آخرین و حتی کوچک‌ترین اخبار و اتفاقات داخل و یا خارج ممقان مطلع می‌شوند.

ج- ۲) سالمندان ممقان، به‌خصوص، پا به سن گذشته تا چنان به این گرد هم‌آیی‌های همه‌روزه عادت کرده‌اند که گویی جزئی جدایی‌ناپذیر از زندگی آنان بوده‌است.

ج- ۳) حضور در میدان عمومی برای کارگران خسته از کار، نیز به‌منزله‌ی استراحت گاهی است که بعد از یک روز، تلاش سخت، نصیب آنان شده‌است. اینان به هیچ

قیمتی حاضر نیستند لذت این میدان نشینی و گپ‌های دوستانه‌ی آن را از دست بدهند. زیرا حضور در میدان بزرگ فرصتی است برای یافتن کاری دیگر برای روزی دیگر. ج- ۴) این گرد هم‌آیی‌های همه‌روزه علاوه بر فایده‌های ذکرشده در سطور فوق، سودمندی‌های دیگری نیز به همراه دارد که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف) حضور عصرانه‌ی مردم در میدان عمومی از رواج فسق و فجور و پدید آمدن رفتارهای ناهنجار در بین مردم، به شدت جلوگیری می‌کند. به قباح‌ت نبایدهای اجتماعی حاکم بر جامعه، به واسطه‌ی حضور ریش سفیدان می‌افزاید.

ب) بسیاری از قول و قرارهای خویشاوندی، عروسی، خواستگاری و حرف‌های درگوشی، کلید انداختن‌ها و ... در این میدان بزرگ ردوبدل شده و پا می‌گرفته‌است.

ج) بسیاری از تصفیه حساب‌های قومی و محله‌ای و حتی شخصی و طایفه‌ای نیز ممکن است در میدان بزرگ اتفاق بیافتد.

ه) در نتیجه‌ی حضور اکثریت قریب به اتفاق همه‌ی مردم در میدان عمومی افراد غریبه و ناشناس فوراً شناسایی می‌شوند و به فراخور حالشان با آنان برخورد می‌شود.

و) از نتایج دیگر میدان نشینی در ممقان می‌توان به موضوع زبان و گویش منحصر به فرد محلی اشاره کرد که به واسطه‌ی همین حضور مداوم و مستمر مردم در این میدان، به یکسان دست‌نخورده و اصیل و سنگین باقی مانده‌است.

ض) به برکت حضور بزرگان و ریش سفیدان محل در مجالس میدان نشینی، کسی قدرت هنجارشکنی پیدا نمی‌کند، هر کس حد و حدود خودش و وظایفش را می‌شناسد و مطابق آن با احتیاط کامل عمل می‌کند و می‌کوشد تا مبدا به عنوان فرد خاطی شناخته نشود.

د) نقش میدان عمومی ممقان در مسائل اجتماعی - سیاسی

میدان بزرگ ممقان علاوه بر آنچه گفته شد از لحاظ افزایش دانش و آگاهی‌های سیاسی نیز جایگاه ویژه‌ای در فرهنگ مردم ممقان داشته‌است. بدین طریق که بسیاری از میتینگ‌ها و سخنرانی‌های سیاسی و غیرسیاسی گروه‌ها و احزاب گوناگون (مخصوصاً در دوره حکومت دموکرات‌ها) در این میدان انجام می‌شده‌است. حتی گاهی اوقات تجمعات گسترده و اعتراضات گوناگون سیاسی - اجتماعی توده‌های مردم در این میدان شکل می‌گرفته‌است. به گونه‌ای که این تحرکات سیاسی - اجتماعی در برخی از موارد، بسته به اوضاع سیاسی مملکت تا بدانجا پیش می‌رفته که عده‌ای از احزاب و گروه‌های قدرتمند

سیاسی با باز کردن کتابفروشی‌های متعدد، در حواشی این میدان علاوه بر افزایش آگاهی‌های سیاسی مردم، نسبت به جذب نیرو نیز مبادرت می‌کردند. در ضلع شمالی این میدان، مشرف به مسجد جامع سنگ بزرگی بوده به نام سنگ میتینگ (متینگ داشی meting daşı) که رجال مختلف سیاسی و غیرسیاسی از بالای آن با سخنرانی‌های آتشین خود مردم ممقان را برای پیاده‌سازی اهداف و مقاصد سیاسی خود تهییج و تشویق می‌کرده‌اند.

علاوه بر این‌ها میدان عمومی ممقان نقش‌های دیگری نیز بر عهده دارد مثلاً ممکن است گاهی در نقش یک قاضی عمل می‌کند و گاهی نقش پلیس را در بین مردم بازی می‌کند و به این طریق میدان بزرگ ممقان روابط اجتماعی سالم و پایداری را در جامعه پایه‌ریزی می‌کند و خلاصه اینکه، میدان بزرگ ممقان قراردادهای اجتماعی را خودبه‌خود و به نفع عامه‌ی مردم تنظیم کرده و با قدرت اجرا می‌نماید.

دوستان عزیز الان که این سطور را می‌نویسم (۱۳۸۱/۰۸/۲۳) است. محتوای مطلب حاضر را از زبان تنی چند از بزرگان و سالخوردگان این شهر و به روایت آنان نوشته‌ام. برخی‌های دیگر را نیز به استناد دست‌نوشته‌های معلمان دلسوز ممقان که زمانی به اهالی این مرزوبوم خدمت کرده‌اند، به رشته‌ی تحریر درآورده‌ام.

اما ... افسوس و صد افسوس که اینک قسمتی از این آداب‌ورسوم مردم ممقان به‌واسطه‌ی نفوذ فرهنگ شهری، تقریباً از بین رفته و یا در حال از بین رفتن و فروپاشی است. لیکن میدان عمومی ممقان همچنان اصالت خویش را حفظ کرده‌است و هنوز که هنوز است مردمانش را در خود جمع می‌کند و نقش‌های خویش را کم‌وبیش اعمال می‌کند.

شاید روزی فرا برسد، که از این میدان بزرگ جز نامی باقی نماند و نشیمنگاه‌های سنگی آن چشم‌به‌راه افرادی باشند که دمی در آن بیاسایند اما دریغ از فردی که در آن بنشینند!! و ... حتی شاید روزی فرا برسد که از مسجد جامع آن جز تلی از خاک باقی نماند ... دیری نخواهد گذشت که دیگر صدای چکش آهنگران بر آهن تفتیده به گوش نخواهد رسید و سندان سرد و سنگین آنان، درد دل تاریخ کهن این سرزمین دفن خواهد شد و نعل‌بندان، نعل بر پای چارپایان نخواهند کوبید و صدای بع بع گوسفندان و شیهه‌ی اسبان و استران از کاروان‌سراهای میدان بزرگ ممقان به گوش کسی نخواهد رسید.

طوطی‌نامه یا چهل طوطی ترکی علی برازنده

طوطی‌نامه یکی از مشهورترین و مهمترین آثار داستانی شرق محسوب می‌گردد. طوطی‌نامه ترجمه و اقتباس کتاب سوکه سپیتی^۱ (هفتاد داستان طوطی) سنسکریت هست. کتاب شامل ۵۲ داستان مختلف از زبان یک طوطی را شامل است. اگرچه در بسیاری از داستان‌ها ارتباط زن و مرد موضوع قرار گرفته ولی در اکثر آن‌ها نصیحتی درخور و نتیجه‌ای اخلاقی دیده می‌شود. چهارچوب اصلی داستان در حقیقت روایی می‌باشد از یک «جاتکه» بودایی که در سند باد نامه و کارنامه رومیان نیز از آن سخن رفته. به نظر اکثر فولکلور پژوهان، طوطی‌نامه به‌عنوان مکتب در ادبیات داستانی شرق یکی از مهمترین آثار بشمار می‌آید. همچون سایر داستان‌های روایی شرق، طوطی‌نامه نیز در چارچوب داستانی در قرون مختلف به رشته تحریر درآمده‌است. این مجموعه از قرن ۱۲ میلادی در هند معروف بوده و ذکر آن به نام «هفتاد داستان طوطی» در یوگه شاسترا توسط چندره در سال ۱۱۶۰ میلادی کتابت گردیده. در طول تاریخ، طوطی‌نامه به نام‌های «چهل طوطی» و «جواهر الاسمار» نیز شناخته شده‌است. اولین ترجمه فارسی این کتاب خواندنی در زمان سلطان علاءالدین خلجی (۱۳۱۶-۱۲۹۶) به نام «جواهر الاسمار» و بار دوم توسط ضیاءالدین نخشی در سال ۱۳۳۰، به نام طوطی‌نامه انجام یافت. به دلیل اینکه ترجمه نخشی، به‌طور صحیح و نسبت به ترجمه‌های قبلی دارای سبک ادبی بهتر بود با عنوان «طوطی‌نامه نخشی» شهرت یافت. اگرچه نخشی نیز تعدادی از داستان‌ها را خلاصه نموده و یا به‌طور اقتباس درج نموده و در مواقعی حکایتی بر آن افزون کرده‌است. با گذشت زمان به دلیل قدمت زبان در ترجمه نخشی، باز خوانی و ترجمه دوباره آن از طرف پادشاهان هند- ترک یعنی «اکبر شاه» برای درک بهتر نسل‌های بعدی فرمان داده شد. این ترجمه را «ابوالفضل بن مبارک» عهده دار گردید. این ترجمه نیز بعدها در قرن ۱۷ توسط «محمد قادری» بازخوانی، اقتباس و تعداد حکایات آن به ۳۵ داستان کاهش

^۱ Sukasaptati

یافت. این طوطی‌نامه به نام «طوطی‌نامه قادری» شهره گردید.

نسخه قادری مورد پسند همگانی قرار گرفت و به زبان‌های مختلف همچون ترکی، هندی و بنگالی نیز ترجمه گردید. در غرب طوطی‌نامه بعد از قرن ۱۸ شناخته شده و به زبان‌های اروپایی برگردانیده شد.

اولین ترجمه به زبان ترکی در قرن ۱۶ میلادی توسط بایزید خان در سال ۱۵۳۸ انجام یافت که در منابع مختلف از آن یاد شده است. از دیگر روی، مطابق سایر منابع در قرن شانزدهم ترجمه دیگری از طرف علی افندی فیلبی و شاعر قرن پانزدهم حمد اله حمدی نیز انجام یافته است. از این طوطی‌نامه‌های ترکی تنها در منابع ذکر گردیده و اثر مکتوب متأسفانه فعلاً در دسترس نمی‌باشد. از دیگر سوی مطابق نوشته‌های عبدالباقی گولپنارلی در کاتالوگ موزه نسخ خطی مولانا، طوطی‌نامه‌ای به نام قانونی که از طرف شخصی به نام ایوبی ترجمه گردیده دیده می‌شود. در قرن هفدهم ترجمه ترکی دیگری از طوطی‌نامه انجام یافت و این ترجمه تا در قرن نوزدهم به صورت چاپ سنگی و بعدها به صورت چاپ سربی در اکثر بلاد عثمانی به چاپ رسیدند. نسخه طوطی‌نامه یافت شده در دانشگاه آنکارا دانشکده الهیات توسط جاهد اوژتلی نشان می‌دهد که ترجمه به فرمان عثمان دوم از طرف عطایی انجام یافته است. در بخشی از نسخه‌های چاپی در قرن نوزدهم نام عطایی دیده می‌شود. همچنین در یکی از مضامین نسخه طوطی‌نامه از شاعر مشهور عثمان دوم نوایی زاده، عطایی از مثنوی صحبت الکبار و فضائل عشق بخش‌هایی را آورده است. این منظومه در تمامی متون قرن ۱۷ موجود و خلاصه عطایی را نیز در بر می‌گیرد. اکثر نسخ ترکی طوطی‌نامه از ۵۰ تا ۷۸ داستان را شامل می‌گردد. همچنین، عطایی به عنوان اولین مترجم طوطی‌نامه شناخته شده که او نیز این متن را از طوطی‌نامه قادری برگردان نموده. نکته‌ای که در اینجا حائز اهمیت هست اینست که، ترجمه به زبان‌های دیگر جهان نه از طریق اصل کتاب و یا زبان فارسی بلکه از روی نسخ ترکی آن انجام یافته و بارها به طبع رسیده است. در سال ۱۸۵۸ از ترجمه ترکی انجام یافته و بارها به طبع رسیده است. در سال ۱۸۰۱ نیز گلاوین آن را به زبان انگلیسی ترجمه و طبع نمود. در سال ۱۸۲۲ نیز به قلم ایکن باز به زبان آلمانی درآمد و گوته شاعر بزرگ و نام آشنای آلمان از خواندن داستان‌های آن به شوق آمد و مترجم را ترغیب به ترجمه اصل کتاب از سانسکریت کرد.

قدیمی ترین طوطی‌نامه، به زبان ترکی آذربایجانی «رساله طوطی» در ۳۰۳ صفحه در قطع ۱۲.۵*۱۸ هست که کاتب ابراهیم نورالدین معرفی شده. این کتاب چاپ سنگی به تاریخ ۱۲۷۳ قمری به چاپ رسیده و آغاز آنبا عباراتی چون: حمد بی حد و ثناء بی عد... اول حکیم بر حکمت و علیم.... و انجام: بو سرایی ایچرسن چشمه خوردن شرایی. هست.

[illegible]

طُوحُ رِ نَامَةِ

ترجمت از مشهوره الذ قدیم و از طایف مرآت باشگاه و حکایه
و اوضاع آذربایرون زبانه سوادسی محمودیه .

۸ قطعه رسیده هر یک بدر

ایستانبول
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
ATATÜRK KÜTÜPLÜĞÜ

مالک و متعلق : مالکات عمومی
مهراتی محمودیه

صاحب و نامبری
اقبال کشینالهسی صاحب
حسین
۱۳۲۸ - ۱۳۴۰

کلیات
چهل طوطی
از افانہ نامی ذرباکیان
پہلویش
ناشر
بنیاد کتابخانہ فروتنی تبریز
کلیتیوں چاپ و نشر بر بنیاد ناشر محمود آ

از دیگر نسخ چاپ شده طوطی‌نامه در ایران کتاب «چهل طوطی» طبع سیروس قمری هست که در سال‌های دهه ۷۰ شمسی از ظرف بنیاد کتابخانه فردوسی تبریز منتشر گردیده‌است. کتاب در ۵۰ صفحه در قطع وزیری با آغاز: حمد بیحد و ثنای بی‌عدد سپاس بی‌قیاس سزاوار کسی که طوطی ناطقه را در پس..... انجام: تمت الکتاب بتصحیح و حواشی خوجی خاتمه پذیرفت که عجیب شیرین قضیه هست. نکته‌ای که در اینجا بسیار مهم و قابل توجه می‌باشد نام «خوجی» و «خنجی» است. اصل کتاب طوطی‌نامه نسخه کتابخانه حالت افندی ترکیه که تحریر آن پنجشنبه سیزدهم محرم ۹۵۵ بدست محمد خنجی پایان یافته‌است هست. شباهت نام کاتب کتاب نسخه حالت افندی و چهل طوطی سیروس قمری جای عمل دارد.

قطعاً با جستجوی بیشتر از وجود دیگر طوطی‌نامه تا در زبان ترکی، خاصه آذربایجانی مطلع خواهیم شد. این کنکاش را به وقت و مجالی دیگر می‌گذاریم.

منابع مورد استفاده:

- ضیاء نخشی، طوطی‌نامه، به اهتمام دکتر فتح‌الله مجتبیایی، دکتر غلامعلی آریا، تهران، ۱۳۷۲
- کلیات چهل طوطی، از افسانه‌های آذربایجان، بکوشش سیروس قمری، بنیاد کتابخانه فردوسی تبریز، بی تا
- هذا کتاب طوطی‌نامه، داغستانی چلبی زاده محمد افندی، استانبول، ۱۲۲۵، هجری

فولكلور
اۋرنكلرى
اينانجلار، مراسيملر،
دبلر، ميتولوژى،
اۋوسسونلار...

چیللە گئجەسی ناصر زارع

هریس - سرنڊ و اطراف کندلر
(داغداغان، باجاباج، ديبکلی، هئيبت بی، سرنڊ و حسين آباد)

بو مراسيمین حاضيرليغی چيلله گئجهسینه بیر ايکی هفته قالاندان باشلانار، بئله کی خانيملار ائوی تۆکۆب، تمیزلرديلر و بو ايشه «چيلله تۆکمک» دئيرديلر. بئله بیر اينانچ وار کی، چيلله گۆنلرينده ائو تۆكسهلر چيللهلر ائولرينی قارغيش ائولرلر. البته اونسوز دا قديم زمانين اؤ کسگين سؤيوغوندا ائو تۆكوب، سيل - سۆپۆر ائله مک چوخ چتين و حتی امکانسيز بیر ايش ايميش. بلکه ده چيلله نين قارغيش ائله مگی بیر بهانه ایدی ائو تۆکمک اۆچۆن. چيلله گئجهسینه ۲ يا ۳ گۆن قالان قادينلار قاتي ق قانلار چۆن قاتي ق دا چيلله گئجه سينين يئمکلريندن ساييلردی.

آداخلي اؤغلۇ اۆلان ائولرين ايشلری داها چوخ ایدی. آداخلي اؤغلان اؤز آداخلي سينا چيلله ليک آپارمالییدی. بیر - ايکی گۆن قالان چيلله ليک خۇنچاسینی حاضيرلارديلار. چيلله گۆنۆ ناھاردان قاباق قۇھۇم - قۇنشۇلار چاغيريب خۇنچا باخدی ائلرديلر. خۇنچا باخماغا گلن آدمالار مالی امکاملارينا و خئير - شرلرينه باخاراق بیر هديه «خۇنچا پایي» آديندا خۇنچانين اؤستۆنه قۇياردیلار. ناھاردان سۇنرا بی و ياخين فامیل لری خۇنچانی قیز ائوينه آپاريب، گلین آناسينين انعامی آلاندان سۇنرا خۇنچانی قاپيدان ايچرييه آپاراردیلار. بیر آز چال - چاغی دان سۇنرا هر کس اؤز ائوينه قايیداردی.

چيلله گئجهلرينده هئچ کيم گزمگه چيخمازدی و هامی ائوده اۆلاردی. کينچيک کندلرده کند اهلی بیر - بيرينين گۆرۆشۆنه گئدرديلر، اما گئجه نين اساس قۇناقليغینی هرکس اؤز ائولرينين آغ ساققالی نين باشينا ييغيشارديلار و چيلله نی اؤردا عزيزلرميشلر.

چيلله يه ياخين بعضی شهرلره يا کندلره ده کؤسا گلرميش بئله اينانيرميشلار کی، کؤسانين کلمگی کنده برکت گتيررميش. کؤسانی اله ساليب گۆلرميشلر، کؤسا کند اهلينی

يانسىيلىب بىر خوش و مزەلى آتالار ياشارمىشلار. ھەركىس كۇسانى الە سالىسايدى گرک اونا بىر پاي وئريب اۆر گىندىن چىخاردايدى و سۇنرا يۇلا سالاردىلار.

چىللە قۇناقلىغى گۈزل ھابىلە اۈزل يىمك سۈفرەسى اۇلار؛ ساج اۈستە قۇورۇلان بۇغدا يا ھەم بۇغدا قۇورۇغاسى، ساجدا قۇورۇلمۇش ات يا ھەم ات قۇورۇماسى، قاتىق، پشمك، پاخلا، چوغوندر و... اما بۇ گىنجەننن اۈزل يىمكى قارىيز و ناردى.

آذربايجان تقويمىندە ۶- جى آى زومار آيى آدلانىر. قديم زمانلار قيش اۇزۇن و سۇيۇق اۈلدۇغۇ اۈچۈن انسانلار مجبور ايدىلر قيش اۈچۈن آذوقە يا ھەم زومار ذخيرە ائلەسىنلر و بۇ ايش اۈچۈن ۶- جى آى ان اويغون وقت ايدى. چىللە يىمكىلرى ھەم بۇ زومارلاردان تشكىل تاپىلىردى. ۳ آى زومار ائلەمكىدن كىچىردى بعضى ميوەلرېن داھا قالماق قابىلىتى يۇخۇيدۇ و اۈز قۇيۇر خراب اۈلماغا ان مناسب گۈن بۇ ميوەلرى يىتب قۇتارماغا چىللە گىنجەسى گۇرۇتۇر.

قارپىز كىمگىن دە گۈزل فايدالارى واريدى، قارپىزى ائوين بۇيۇك و آغ ساققالى كىسردى. آغ ساققال دعا ائلردى ھامى نىن سلامتلىگىنە، جان ساغلىغىنا، گلە جگىن خوش اۈلماغىنا، مسافىرلرېن سلامتلىگىنە و... ھامى آمىن دئىردى. سۇنرا پىچاغى قارپىزا دايايىب دئىردى:

- قارا بايرامى كىسىرم

ھامى دئىردى:

- انشالله!

و قارپىزى كىسردى. قارپىز كىسىلمكىدن قاباق سۇباى جاورانلار اۈركلرېندە گىزلىنچە نىت ائلەيىب فال توتاردىلار، قارپىز ياخجى اۈلسا اىستەدىگىمە چاتاچاغام، ياخجى اۈلماسا بۇ ايل دە مورادىما چاتماياچاغام. البتە فال توتماق نواعلارى چىللە گىنجەسى اۈچۈن چۈخ ايدى. جوان اۈغلان يا قىز قايى دالىندا دايانىب آياقلارېننن آلتىنا بىر آچار قۇيۇب قاپىدان ائوين اىچەرىسىندە دانىشانلار قۇلاق آسىب اۈز نىتلىرىنە گۇرە يوزاردىلار يا بو كى بىر نفرى بۇلاقدان سۇ گىتىرمگە گۇندىردىلر، سۇيۇ ائوۋە گىتىرىنچە گرک ھىچ نە دانىشمايادى، گۈلەيىيدى، دالىنا باخمايادى. اگر بۇنلارېن بىرىنى ائلەسەيدى گرک بىر دۇنە دە سۇ گىتىرمك اۈچۈن گىئەيدى.

چىللەننن سۇيۇغۇندا چتىن ايشلردن بىرى دە سۇ گىتىرمك ايمىش. سۇيۇ گىتىرىندىن سۇنرا ايكى اىينەننن باشىنا پامبىق باغلايپ سۇيۇن اىچىنە اۈتۇردىلر، اگر بۇ اىينەلر بىر- بىرىنە چاتسايدىلر گلن ايل چىللەيە كىمىن اۈ قىز يا اۈغلان بىر- بىرىنە چاتاردىلار، اگر چاتماسايدى يانى بىر- بىرىنە چاتماقلارى بىر ايل داھا دالى دۇشود.

چىللە گىئە سىندە باياتى فالى دا اولاردى. بىللە كى ھەر كس اۋزۇندىن بىر نىشانە قابىن
ايچىنە آتاردى؛ بىر اۋزۇك، منجىق يا سانجاق كىمى اشىاءلار. ھامى اۋرگىندە نىت ائىلردى.
سۇنرا بىر نىر بىر باياتى اۋخۇياردى:

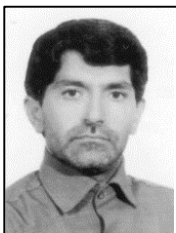
اى چىللە چىللە قارداش
آتىن قىمچىلە قارداش
بىر گىلمەدىن دانىشاق
قلىبىم آچىلا قارداش

بىر باشقا آدام گۇزۇنو يوموب قابىن ايچىندىن اشىيالار بىرىن چىخارداردى، اۋ شى ھەر
كسىن اۋلسايدى اۋ باياتى دا اۋنۇن نىتىندە ايدى.

اما چىللە گىئەسىنىن مراسىم لرى باشلامامىشدا گۇزل بىر عادت واريدى اۋبۇتۇن ائو
حيوانلار بىنا يىمك وئىرىدىن سۇنرا بىر آز دا بۇغدا داما سىردىلر تا قىشىن سۇيۇق گىئە
سىندە دىن تاپمايان قۇشلار دا آج قالماستىنلار.

آخشام اۋستو كىندىن آرايغىندا دوران كىشىلر بىر- بىرىنە ظارافاتلاشاردىلار. بىللە بىر دىب
واريدى كى، چىللەنى قۇناق وئىردىلر يانى دئىردىلر صاباخ چىللە فلان كس گىلدەدى
بىرىسى گۇن فلان كس گىلدە و بىللەلىك چىللەنى ھەر گۇن بىر نىر قۇناق ائىلردى، چىللەنىن
ھەر ھانىسى گۇنۇ ھاۋا چۇخ سۇيۇق اۋلسايدى دئىردىلر بۇ گۇن چىللە يە ياخشى قۇناقلىق ائىلە
مەيىبلر و ائو صاحىبىنە ساتاشاردىلار.

چىللە گىئەسىنىن سحرى گىئە يىيىلن ميوەلرىن قابىغىنى آخار سۇيا تاپشىرماقلا چىللە
گىئەسىنىن مراسىملرى قۇرتاراردى.

چۇمچە گلین (گلنن)؛ رسم باران خواهی منطقه سربند امیر مولوی

اجرای رسم باران خواهی هیچ دلالت و شاهی بر نتیجه بخش بودن قطعی و همیشگی ندارند، اما در جریان اجرای این مناسک تنش‌ها و هیجان‌ها اوج می‌گیرد و سپس فروکش می‌کند و ممکن است در پالایش روان و دگرگونی‌های جسمی موثر باشد.

از مطالعه اساطیر و آیین‌ها، مناسک و رسوم مختلف مردم در سراسر جهان بر می‌آید که آب، همواره به عنوان «بن مایه آفرینش» و بارور کننده و زاینده، مورد تقدیس و ستایش بوده است و همواره برای آن سرشتی جادویی قایل بوده‌اند. در حوزه‌های گوناگون فرهنگی و با توجه به جغرافیای بومی، آیین‌ها و باورهای گوناگونی دربارهٔ آب مشاهده می‌شود.

یکی از این حوزه‌های فرهنگی، ایران است که با توجه به خصوصیات جغرافیایی، اقلیم‌های متفاوتی را شامل می‌شود. در اکثر این آیین‌ها ترس از خشکسالی به چشم می‌خورد، از همین روی مراسمی چون عروسی آب و دعاها و نماز و نیایش برای طلب باران و یا شستن تابوت در آب و یا نهادن علم عزاداری برای باران خواهی پدید می‌آید و یا این که در باور مردم آب همواره از سرشتی جادویی برخوردار است، چنان که کاریزها، قنات‌ها و چشمه‌ها و رودخانه‌ها، مأوای موجودات وهمی و جنیان و پریان می‌شود. خاصیت جادویی آب، درمان بخش نیز هست، از این روی چشمه‌ها و آب‌های مقدس و مناسک و مراتب احترام‌گذاری به آنها که اغلب به منظور برکت بخشی و نماد سبزی و زاینده‌گی دیده می‌شود.

تأمین آب در ایران به ویژه نواحی مرکزی و اطراف دشت لوت و دشت کویر همواره یکی از دغدغه‌های اساسی ساکنان این سرزمین در طول تاریخ بوده است که اختراع کاریز یا قنات را باید حاصل همین دغدغه همیشگی دانست. باران یکی از اصلی‌ترین منابع تأمین کننده آب در نواحی خشک بوده و هست. ارزش حیاتی باران برای کشاورزان و دامداران که به شدت متکی به نم و رطوبت زمین هستند، سبب شده که همیشه چشم به آسمان

بدوزند و در انتظار آمدن ابرهای باران‌زا باشند و همین امر، رسوم نیایش و دعا برای طلب و تمنای باران را در مناطق مختلف ایران پدید آورده است.

مراسم طلب باران به دو صورت انفرادی و گروهی انجام می‌گیرد:
نمونه‌های انفرادی:

- نهادن قیچی در زیر ناودان (در روستاهای حومه کراز، سربند، فراهان و غیره.)
- وارونه گذاردن بیل در آبراه خانه‌ها (در روستاهای مشک‌آباد، خمین، محلات، ساوه، سربند، فراهان).

- نوشتن نام هفت یا چهل کچل و گره زدن ریسمان و آویختن آن از ناودان (در روستاهای سربند از جمله در ده‌کوثر، ده‌داود، هندودر، حشیان، حومه کراز، شازند، خمین، محلات و در میان بختیاری‌ها).

نمونه‌های گروهی مانند: نماز استسقاء یا نماز باران، چؤمچه‌گلین و عروسی قنات، که در این بخش به چگونگی اجرای رسم «چؤمچه‌گلین» در سربند می‌پردازیم.

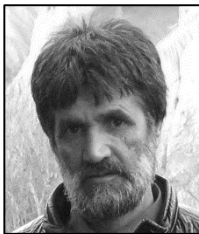
این رسم از فراگیرترین و رایج‌ترین آیین‌های نمایشی باران‌خواهی در نقاط مختلف ایران و حتی دیگر کشورها از جمله ترکیه، بلغارستان، یوگسلاوی، سوریه، ترکمنستان، تاجیکستان و پاکستان است. چؤمچه‌گلین با هدف طلب باران در خشکسالی‌ها در نواحی مختلف اجرا می‌شده است و هنوز هم گاهی اجرا می‌شود. این آیین نمایشی توسط جمعی از کودکان و نوجوانان به ویژه دختران اجرا می‌شد. آنان لباس عروسک باران را به تن چؤمچه (ترک‌زبانان سربند به ملاقه‌های بزرگ مسی، چؤمچه می‌گویند و گلین در زبان ترکی به معنی عروس است) می‌پوشاندند و آن را چؤمچه‌گلین (عروس چؤمچه یا همان عروس باران) می‌نامیدند. یکی از بازیگران چؤمچه‌گلین را به دست می‌گرفت و پیشاپیش همه حرکت می‌کرد و بچه‌های دیگر در حالی که ترانه چؤمچه‌گلن و تمنای باران را می‌خواندند و برای گرفتن هدیا یا نذری خانواده‌ها به در خانه‌ها در (شهر یا روستا) می‌رفتند:

چؤمچه‌گلن نه ایستَر	چمچه‌گلین چه می‌خواهد
یئردن برکت ایستَر	از زمین برکت می‌خواهد
قوزولئ قویون ایستَر	گوسفند و بره می‌خواهد
هووادان یاغئش ایستَر	از آسمان باران می‌خواهد

آلاداغنئن بولودئ	از ابرهای کوه‌های بلند
قره‌داغنئن بولودئ	از ابرهای قره‌داغ
الله سن یاغنئش گؤندر	خدایا باران بفرست
دیم لریمئز قوررودئ	دیمزارهایمان خشکید
قره‌داغین بولودئ	ابرهای قره‌داغ
یئئملمرین اومودئ	امید کودکان یتیم است
الله بیزه یاغنئش وئر	خدایا باران بفرست
اکئنئمئز قوررودئ	کشت و کارمان خشکید

در این هنگام، بزرگ آن خانه ظرفی آب بر روی عروس چمچه می‌ریخت و مقداری حبوبات، گندم یا آرد به آنان می‌داد. در پایان با حبوبات و آرد و دیگر اقلامی که از خانه‌های مردم محل یا روستا توسط چمچه جمع‌آوری شده بود، آش نذری می‌پختند و آن را میان همسایگان و نیازمندان تقسیم می‌کردند و قبل از همه مقداری از آش را از یک ناودان جاری می‌ساختند که نمادی از بارانخواهی بود. این مراسم از جمله آیین‌هایی است که برای طلب باران در اکثر روستاهای استان مرکزی و به ویژه روستاهای ترک‌زبان اجرا می‌شده است.

نظیر این مراسم در سایر نقاط ایران، مانند حوزه فرهنگی گیلان، با عنوان کتراگئشه و اجرای نمایش باران‌خواهی «گلی» در دشتی و دشتستان، نیریز، ممسنی، قریه چاه‌انجیر سروستان، سیف‌آباد لرستان و در میان ایل «باصری» بوشهر دیده شده است. به این طریق که عروسی را که مظهر زیبایی و نشانه باروری است به صورتی زشت جلوه‌گر می‌سازند و با تکیه از اجتماع و طبیعت برای چنین مظهري، طلب نعمت می‌کنند. انجام مناسک به صورت گروهی و طلب باران و نعمت با سر دادن دسته جمعی ترانه‌ها، وجه مشترک تمامی آیین‌های باران‌خواهی است.

مرغئی ده توی رسلریندن

حیدر خادم‌لو

(بو یازی مرغئی شیوه خصوصیتلری قورونماغا چالیشیلېب)

آرواد آلماق یا بیر جوانین ائولنمگی

کندیمیزده انقلابدان قاباق اگر بیر جوان بیرسینه چاتایدی و ایستئیدی ائولنسنین خوشو گلن قیزی بیر مدت دالوسوجک گئدری، سویا گئندنه، قونشویا گئندنه اونیی دالوسوجک گئدردی تا گؤرسون نه جور آدامدو؟ اگر یورگی ایستین اولسئیدی گئدیپ آناسونا یا بیر یاووق فامیلینه دئیردی تا بوسوز آتاسونیی قولاغونا چاتاردو. آتا آنا بونی بیلندن سورا بیر نفر اؤز فامیل لریندن ائلچیلیگه یوللاردو. ائلچی به بیر دانا کله قند وئردیلر کی خیر ایشین نشانه سی ایدی، یانوجک آپارپردی. او شخصه آغسقل دیپردیله او خانوادهنی بویوگو ایدی. گئدیپ قاپو چالوب یالله دئیردی. ائوصاحب گلیب قاپونو آچوب، دئیردی- بویورون ایچری- گئدیپ اوتوروب هر یاندان دانوشوردولا تا سؤزو چکردیله مطلبه سارو. ائلچیلیگه گئدن شخص دیپردی راست دئمسه ی راست گلمس منی فیلان کس یوللاوب سیزی قیزیبزدن سارو فلان اوغلونا گوره نوکر چیلیگه قبول ائلیبیز.

اؤ قدر دانوشوردولا تا قیز خانواده سی راضی اولسئیدی دیپردی بیز سنی یانوی ده هئچکاره دگیلیک. ائلچی کله قندی اوردا قویوب دوروب گلردی، خوش خبری وئردی.

بیر مدتدن سورا شیرینی ایچردیلر یعنی بیر خوش ساعت خبر آلوب قرار قویاردولا کئسمات کسسیله. هر طرف اؤز فامیل لرینین آغسقل لرین دعوت ائیلئییب بیر گنجه بیخیلیب سؤزلرین دانوشوردولار. اوردا باشلوق و کبینین (مهریه) نه قدر اولدوغونو تعین ائلردیلر. مثلا قرار اولاردو اون مین تومن کبین، باشلوقدا بیر داوار، یاغ، دوگو، اون یوک اودون گرک وئریله اگر توافقا چاتسئیدیلر هامو دیپردی: الله مبارک ائله سین.

اوندان سورا ایکی طرف بیر- بیریندن خداحافظلیک ایلیب تا گئد گل واردو تا توی زمانونا و قئیین بابا گیلین هر ایشی اولسئیدی کورکن اوردا حاضریدیی.

کؤمک ایلردی تا توی زمانونا گنه بیر آغسقل کورکن طرفیندن گلیب اجازه آلاردو ساعت خوشلاسولا تا بو ایکی جوان توی ایلیب گئدسیله اوز زندگانلیک لرینین اوستونه ساعت خوش اولوب بیر ایکی گون توپا قالاندا گرک وعده لر باشا وئریلسین داوارو هر قرار

قويولموش زاد، کورکن طرفيندن گلين گيله يوللانوردو.

گرک نئچه يوک اودون دا وئريله. بير گئجه کورکن يولداشلاري يينن قرار قويوب گئدرديلر داغدان خالق يوخوديکن نئچه يوک اودون قازاردولا چونكي گوندوز قوروقچو واريدى داغى قويماسدو. هرکس سعى ايلردى يوکو بؤيوک اولسون چونكى هرکسى يوکو بؤيوک اولسيدى شيرينيسى وارودو. گون چالماموش يوکلىرى گتيريب گلين گيله تحويل وئرديلر. توى بيرايكى گوندن سورا باشلانوردو.

ايكى جور توى دوتاردولا: بير قيرقيملى كى پول ييغمه واريدى و اوچ خرج وئريليردى. او بيرى ايكى شوبه دئيرديلىر و هر کس ايکسينده توپا دعوت ايدى بيرسینی شیرینی آپاروردو، نوغول، کله قند، نخودجو، کشمش، قوز، بادام ايچی (مغزی). توپلار چوخ قشنگ و جالب اولاردو.

اول گئجه کورکنه ساقدوش و سولدوش دوتاردولا بو ايکى نفری هر هایسونی بیر وظیفه سی وارودو: ساقدوش گرک کورکنه بیر سری مسایل اورگئیدی مثل غسل ائله ماق و.... سولدوش ایشی آیری ایدی.

اول گئجه تویدا کورکن طرفيندن رفيقلى اوزو ساقدوش وسولدوش. تر حلوايه گئدرديله گلين گيله. او طرف گرک هر کسه بير بشقاب حلوا وئريدى.

چوخ وقت ساز- دوهول ده اولاردو يا عاشيقلار کى چالوب اوخوردولا تيليمخان نان خسته قاسم نان و....

کورکنی دستمال آيرو اولاردو. چالوب چاغوراننان سورا کورکن دوروب ايسترديلر گله لر، قيز طرفيندن گليب آياق قاوو پولو ايسترديله. بو بير رسم دير کى گرک بير مقدار پول وئر. الغرض:

گلين گتيرماق زمانو چاتاردو. مشاطه گليب گليني بزرديله. اوندا گرک قئينى گئديب گلينين بئلين باغليئيدي. او گئديب بير شال باغلاردو زن داداشی بئينه دييردى:

- يئددى اوغلانا بير قيزه بئلي باغلادوم و ان شاءالله خوشبخت اوليز.

گلين حاضر اولان زمان آت گتيررديله گليني آتا مينديريب عمى اوغلسو جيلوون چکردى دوتاردو آتیه دهنه سيندن آت دالوجک ياواش- ياواش گلردى. بونا جيلو چکمک دييرديلر. کورکن، ساقدوش و سولدوش کى جوانلارونان دامنن داما گليني و توپا گلنلری يانيجا گئرديلر، سازنده ساز دوهول چالا- چالا و بير عده جوان هالای گنده- گنده گلرديلر کورکن گلين قاپوسونا، کورکن يانيجا گئدنلرين اوز داملارونا چاتوب و کوچه سمتنه کى آت اوسته گلين دايانموشدو قرار توتاردو. اول بير دانا آلمانا يا نار کى اينده قاباق جک حاضير ائيله ميشدى اوپوپ گوژ اوسته قويوب سورا گليني باشو اوستن آتاردو و بير مقدار شيريني

نقل و نخودچی کشمش و پول سپردی و مردم مخصوصا قیز و اوغلانلار سعی ائیلردیله پولدان شیرینی دن اله گتیرسینله، دئیردیلله خوشبختلیک گتیریر. بو زماندا بیر کاسا^۱ بالونان سارو یاغ کورکن ائویندن داما گتیردیلر، اول کورکن بیر بارماق گوتوروب یییندن سورا رفیقلمی سعی ائلردیلر بی نصیب قالماسولا بیر شوق و حال خاص واریدی. وقت چاتاردو گلین آتدان انسین عمی اوغلو قویماسدو اندیرله تا شیرنسیین آلاردو تا گلین آتدان گله اشاغو بو زماندا کی گلینی ایستردیلر آتدان اندیره لر بیر نفر که رسمیدی و اوچاغودولار گلدی کورکن گلین دیوارونا اوجاق قازاردو اوجاق قازماق بیر خانواده یه اختصاص واریدی یاخچو نفسین صاحابی ایدی و قدمی خیریدی. نچه جور اوجاقلاردان کی قدیمین دیوارلارا قازولموشدو گوردوم کی بیر سری سی مستطیل چهارخانه ایدی و بو نشانه بو ایدی که بو ائوین اهلی دورت کتاب آسمانیه قبول و مسلماندولار. اوجاق قازان وقتی که ایشین باشا چیخردی بیر دستمال کورکن طرفین بیله سینه وئردیله که ایچینده بیر مقدار شیرینی پول جوراب الجک قویموشدولا، آلوب بیر دعای خیر ایلردی. گلین کی آتدان اشاغو گلدی، ساز- دوھول چالوب جوانلار باشلاردولا اویناماغا، هالای گندماغا یا عاشیقلار چالوب چاغورماغا. گلینی که اوردان داها عمه سی همراه لیگ ایلردی و گلین آتدان اشاغو گلنده بیر دانا قوربان اولدوروردیلر.

گلین گنجیب عمه سی ینن و تازه فامیل لرینن یئنگی خانمانا داخل اولاردی، رفیقلمی گلینین گلیب یانوندا اوتوروب قئیننه سی و هامو مبارک اولسون دئیردیلر. گلین بو آسانلیکده یئر اوتورماسدو تا خبر وئردیله قئیین بابا گلدی دییردیلر گلین اوتورماغا شیرینی ایستری قئیین بابا بیر دانا قوز آغاجوندان اولدیگیندن (هرنه سی کی اولئیدی) وئردی گلین اوتوراردو. عاشیق باشلاردو اوخوماغا و یا سازنده ساز چالماغا تا شام اولاردو قوناقلاری شامونو کی گلین ایاغو دئییلردی وئردیلر و قیرغیم ییغماق باشلانوردو. اول کورکنین اطرافیانو آتا قارداش عمی دایو هر هایسو بیر مبلغ پول وئردی و قیرغیم ییغن اوجا سسینن سسلنیردی مثلا عمیسی یا آتاسو یا قئیین باباسو اون مین تومن، بش یوزتومن ائوین آبادان. بو طریقینن هامو پولونو وئردی قوناقلار داغولوب گندری، کورکن و گلینی عمه سی ینن ساقدوش بیر اوتاغا یوللاردو و سولدوش گندری دامنای مواظب اولاردو که بیر حیوان یا آدم داما یا او اطرافا کلمه سین کی چیله دوشمیه یا بیر مشگلی گلین کورکنه ایجاد ائلمیه لر. توی بوردا توکنردی و اول تنزدن قئیین بابا گیلدن قئیلان آستو کورکنه و گلینه یوللاردولا و بیر گوندن سورا گلین و کورکن قیز خانواده سینه ناهارا یا شاما گندردیله که سلاما گندماق دئیردیلر.

مرغنی قدیم توی رسمیندن بیر خلاصه ایدی.

^۱ - شکسته: Şakasta کاسا

شسون ائلينده بير نئجه رسم (گوبك كسمه، قارا سيرفا رسمي) ابوالفضل فردوسي

(بو يازيدا بغدادى شسون ائلى سولدوز طايقاسى نين شيوه خصوصيتلىرى قورونموشدور)

● گوبك كسمه

بير قيز كى دونيايا گليردى. اونون عمى سى آروادى يا دايى سى آروادى يا بى بى يا خالاسى كى اوغلانلارى واريدى تا دؤرد ياشينا كيمي، او قيزين گوبگيني بو اوغلانين آدينا كسيرديلر. يعنى او قيزين گوبگيني قويوردولار اوغلانين باش بارماغى نين ديرناغى اوستونه و اونون آدينا كسيرديلر.

او زامان كى بير آرواد گومانلى^۱ ايدى، اوغلان صاحب او گومانلى آروادا و كيشى سينه دئردى: ايه قيز اولاي بيزيم (احمد) يندى.

اولار دا اگر راضى اولميايديلار قابول ائله مزديلر، يوخسا گؤيول لرى اولايدي سس ائله مزديلر يا دا ديل ايله دئيرديلر. هئچ زامان بو ايكي ائو سوزلريندن دونمئرديلر، گرک او قيز و اوغلان بير- بير ايدن توى ائليديلر.

آيرى ائلچى ده تاپيلئردى

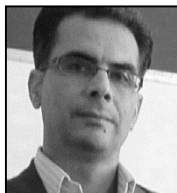
دئرديلر: بو قيز فلانى نين اوغلونا گوبك كسمه دى

^۱ - گومانلى: حامله، ايكي جانلى

● قارا سیفرا رسمی

بیر نفر کی ائل ایچینده رحمتہ گئدیردی، اونون یئوینہ ییغلیب و قارا سیفرا آپاریردیلر.
قارا سیفرا: قند، دوار، چورک، حلوا، نفت، اودوندان عیبارت ایدی.
اؤلو صاحابی قویمیردیلر غذا بیشیره، اونون قاویم قارداشی ییغلیب اوزلریندن حلوا
بیشیریب اونون یئوینہ گتیریردیلر.
سیفرا سالیب اولو صاحابا باش ساغلیغی وئریب و اونا اوزون عومور و اؤلوسونه رحمت-
الہی دیلیردیلر.
سورا قوناقلاردان ایستیردیلر سیفرا باشینا گلیب و حلوانی یئیہلر.
آنچاق اولونون قیرخینہ چئیین شامدان سورا گئدیردیلر و اونا دایاق اولئردیلر.
قیرخیندا قاویم- قارداش قونوم- قونشو یاوخیندان ایراقدان گلیب و قونشونون بیرسی یا
نئچہ سی بیر قطر دووہ بزیردیلر و اولو صاحابی احترامینان گوتوروب و تورپاق اوستہ
آپاردیلر
سورا بیر سری قاویم- قارواش، قونوم- قونشو غذا بیشیریردیلر آنچاق تورپاق اوستونده
قوناقلارا قوللوق ائلیردیلر.

ماهنیلار، آغیلار،
نغمه‌لر، بایاتیلار،
نازلاملار،
لایلالار، نوحه‌لر
و...

قاراقان توپلاریندا اوخونان اگلنجه لی بیر ماهنی (گل، گل کئچل اوغوم)

الیاس امیر حسنی^۱

قاینلق شخص: آنام

بیزیم اؤلکه میز قاراقان و رازقان محالیندا (ساوا قاراقانی)، قدیم زمان، توپلاردا، اویونلار و مختلف نمایشلر چیخاردار دیلار کی اولارین بیر ی بو ابدی کی خانیملار و قیزلارین ایچینده بیر نفر ننه (آنا) اولاردی و قیزلارین بیر ی ده اوغلان اولاردی و بو گولمه لی دیالوگ اونلارین اورتاسیندا رد و بدل اولاردی:

آنا دئیردی:

گل، گل کئچل اوغوم

بو باشدان گئچن اوغوم

صبح شهره وارايدوم^۲

سنه بیر باشماق آلايدوم

اوغلان دئیردی:

یوخ، یوخ ننه جانلوخ

اونلوخ پولوم یوخ ننه جانلوخ

آنا:

گل، گل کئچل اوغوم

بو باشدان گئچن اوغوم

صبح شهره وارايدوم

سنه بیر کوت آلايدوم

^۱- الیاس امیر حسنی ۱۳۵۱ ایلینده رازقان شهری، خرقان بخشی ساوه محالیندا دونیا یا گؤز آچمیشدیر. ۱۳۶۹ ایلیندن اعتبارا آموزش و پرورش ده ایشه باشلامیش و او زماندان دا ادبیات ساحه سینده چالیشیر. اؤز دئدیگینه گؤره- بؤیوک افتخاریم بودور کی حکیم تیلیم خاندان الهام آلیر.

^۲- وارايدوم: وارايدیم، گنده

اوغلان:

یوخ، یوخ ننه جانلوخ
اونلوخ پولوم یوخ ننه جانلوخ
آنا:

گل، گل کئچل اوغلو م
بو باشندان گئچن اوغلو م
صبحا شهره وارايدوم
سنه کؤینگ آلايدوم
اوغلان:

یوخ، یوخ ننه جانلوخ
اونلوخ پولوم یوخ ننه جانلوخ
آنا:

گل، گل کئچل اوغلو م
بو باشندان گئچن اوغلو م
صبحا شهره وارايدوم
سنه بیر بؤرک آلايدوم
اوغلان:

یوخ، یوخ ننه جانلوخ
اونلوخ پولوم یوخ ننه جانلوخ
آنا:

گل گل کئچل اوغلو م
بو باشندان گئچن اوغلو م
صبحا شهره وارايدوم
سنه آرواد آلايدوم
اوغلان:

هه، هه ننه جانلوخ
اونلوخ پولوم چوخ ننه جانلوخ

اٹل باياتيلارى (۵)

على خالط آبادى

خومار- خومار باخان يار
بولاق كيمى آخان يار
گۆزله گۆرن اولماسين
آچىلىبدى ياخان يار

بىر گول وئردىم، آلدى يار
بوينوما قول، سالدى يار
دشمن يولومو كسدى
ئوده يالقيز، قالدى يار

داغلارين، بول داشى وار
بول سويى، بول داشى وار
يار غرىتده دارىخماز
يانىندا يولداشى وار

باشىندا آغ شالى وار
ياشىلى وار، آلى وار
جئيران باخيشلى يارين
آغ بوخاخدا خالى وار

ياناشى دوردوغوم يار
چادرىن قوردوغوم يار
گۆزلىكده تايىن يوخ
قوربانين اولدوغوم يار

پنجره دن، باخان يار
تئلىنه گول تاخان يار
سزز وئريب، اوز دۇندريب
ياندىرىبان، ياخان يار

بونه ايشدىر نادان يار
قاش- گۆزون اوپنادان يار
صبرىم يوخ- دوزوموم يوخ
منه گلسىن قادان يار

عزىزىم، آلما يار
ئوده يالقيز قالما يار
ال منىم، اتك سنین
منى گۆزدن سالما يار

فلكىن بىر باغى وار
اوستونده، چارداغى وار
من او باغا گىرمىرم
قلىمده يار داغى وار

عزىزىم، گۆزوم يار
الىم سندن اووزوم يار
وعده وئردىن، گلمه دىن
قوجاخلايم دىزىم يار

عاشق گلیسر سازی وار
غمزه سی وار، نازی وار
هر پاییزین بیر قیشی
هر قیشین، بیر یازی وار

سـاوالانین دوزو وار
اوستونده سال بوزو وار
بئله که یار ساللانیر
اورگینده سـؤزو وار

سو اوستونده پری وار
چوخلو دردیسری وار
هر نه دئسن قیزا دئ
آرودالاریـن اری وار

عزیزیم، آو سسی وار
داغلاردا، آو سسی وار
غریبین نه قوهومی
ندهه بیر کیمسه سی وار

تبریز اوسته، آجی وار
قاشلارین قیقاجی وار
سئون، سئونه نین اولسا
کیمین کیمه گوجی وار؟

عـرقچنین زری وار
بوتاسی وار، زری وار
خومار باخان گؤزلرین
اولدوزا بنـزری وار

داغدا دومان یئری وار
قاشدا کمان یئری وار
بیر جوت نار ایتیرمیشم
سندە گومان یئری وار

قـاراداغین دوزو وار
چؤللرینده قـوزو وار
ایکی گؤیول بیر اولسا
کیمین اونا سوزو وار؟

الینده بایداسی وار
نه گؤزل قایداسی وار
اگیل اؤپوم اوزوندن
جانیمـا فایداسی وار

آوچنین، قمه سی وار
بئلینده، قمه سی وار
مینیمشـم غم آتینی
اولموشام غمه سوار

آوچی الینده یای وار
قسمتنده بیر پای وار
درد چکمه دلی گؤیلوم
هله چوخ گون، چوخ آی وار

عزیزیم، دادی وار
یارین شیرین دادی وار
یوز ایگید آراسیندا
قارداشیمین آدی وار

من عاشق، سوز یئری وار
اوزونده گؤز یئری وار
مجلسده یئرین تانی
هر کسین اؤز یئری وار

عزیزیم، داغدا نه وار؟
اثل کوچوب، داغدا نه وار؟
مجنون خیاللی گؤیلوم
لیلی سیز داغدا نه وار؟

او قارا اوزده نە وار؟
ياد ديين، سۆزده نە وار؟
گۆزل گۆرمك ئاوابدى
قوى باخيم، گۆزده نە وار؟

گئتمە، ياد ائلده نە وار؟
گردندە، بئلدە نە وار؟
نە وار آغ بوخاقدار وار
اۋپمەلى تئلدە نە وار؟

من عاشيغام، بير آى وار
بير اولدوز وار، بير آى وار
گونىدە گۆردوگوم يارى
گۆرمەمىشەم بير آى وار

اليمىدە علمىم وار
قىزىلدىن قلمىم وار
ياخىنىدىن گۆرۈنمىم
اوزاقدان سىلامىم وار

سۆز. سۆزدن، آلان وار
زلفون اوزە سالان وار
گئدىرسن تئز قايىت گل
گۆز. يولدا قالان وار

دومانلى داغلاريم وار
بار وئرمز باغلاريم وار
گئدىرسن تئز قايىت گل
دالينجا آغلاريم وار

داغ باشىندا، تلىە وار
بولبول باغدا، هلە وار
اليم سندن اوزولدىو
گۆنلۈم سىندە، هلە وار

عزىزيم، دىشەدە نە وار؟
قان دوروب دىشەدە نە وار؟
گولدىن عاغلىم آپاردىن
دىئ بو گولوشدە نە وار؟

داغ باشىندا، ساراي وار؟
سارايدا نە هاراي وار؟
قاشىن گۆزون تمثالى
نە اولدوز وار، نە آى وار

باغلارينىدا اوزوم وار
گئتمە دايان، سۆزۈم وار
گۆزلرينىدن قورخورام
قاشلاريندا گۆزۈم وار

باشىمدا كلاھىم وار
سنىن تىك پىناھىم وار
گۆز گۆردى، گۆيول سئودى
منىم نە گوناھىم وار؟

داغ باشىندا، دومان وار
يار گلمگە گومان وار
گۆسترمە آى جمالىن
حسرت چىكن، اومان وار

من عاشيغام، گنجە وار
شىكى، شىروان، گنجە وار
يار ياردان آيرىلسادا
محبىت اۋلونجە وار

گئدىن، گئتمە ايشىم وار
زرگىردە گوموشوم وار
غرىب، غربىت اۋلكەدە
قولى باغلى قوشوم وار

بو داغدا مارالیم وار
اوخ دگمیش یارالیم وار
نه گئجه یوخوم گلیر
نه گوندوز قرالیم وار

سبد دولی ناریم وار
بو گون چوخ افکاریم وار
گؤزلرین ایچینده
بیر بسته بوی یاریم وار

ارزنجاندا بیر قوش وار
قانادیندا گوموش وار
گئتدی یاریم، گلمه دی
بلکه بوندا بیر ایش وار

آغاچ اوسته، اوزوم وار
آنا سنه سؤزوم وار
قونشوداکی قیزلارین
ایلکی سینده گؤزوم وار

درویشم کشکولوم وار
هر باغدان بئش گولوم وار
گلمیشم من قاپینا
سن آچان موشگولوم وار

قاپیمی، آچماز فلک
درد وئزر، قاچماز فلک
خلوتده ایش گؤرنین
سیرینی آچماز فلک

یول اوستونده وار چنار
یارپاغی دینار- دینار
چتین ایشه دوشموشم
قورتار سین پروردگار

باشیندا آغ شالی وار
اؤرتوبدو آغ شالی وار
چیخیبدی یول اوستونه
گؤر کیمه اوخشاری وار

ایلمده قفسیم وار
ساخلارام هوسیم وار
اٹله سنی دییرم
نه قدر نفسیم وار

من عاشیغام بیر ایل وار
اون ایکی آی، بیر ایل وار
گونده گؤردویوم یاری
گؤرمه میشم بیر ایل وار

داغلار سنده گؤزوم وار
منده درده دوزوم وار
دئیین یاریم گل سین
گیزلینده بیر سؤزوم وار

آرازی آییـــــردیلار
قومونان قاییردیلار
من سندن ایریلمازدیم
ظولمونن آییردیلار

گؤی اوزو دامار- دامار
گؤیدن یئر، نور دامار
اوستادا کج باخانین
گؤزلرینه قان دامار

دریادا چیراغ یانار
باخدیقجا ایراق یانار
دولدورام غم باده سین
ایچدی کجه اورک یانار

عزیزیم، باغدا داوار
مین آتین باغدادا وار
باغچانیزدان اولان گول
بیزیم بو باغدا دا وار

عزیزیم یارار وار
اورگیمده یارار وار
گئتدیم طیب یانینا
دئدی دورما یارار وار

یول اوستونده توز اولار
توزون رنگی بوز اولار
اگیل دسمالین گۆتور
من گۆتورسم سۆز اولار

آغ دومان، قاشا دولار
کهلیکله، داشا دولار
یار خبرین ائشیدن
یا آغلار، یا شاد اولار

من عاشیغام، هر آیلا
هر اولدوزلار، هر آیلا
باشیم جلاد الینده
دیلیم سنی هارایلار

اودلان فلک، یان فلک
قلبین اولسون قان فلک
کیمینه درد وئریسن
کیمینه درمان فلک

من عاشیق اسدی فلک
صبریمی کسدی فلک
هر یئره چادیر قوردوم
طنفین کسدی فلک

عزیزیم، یارار وار
یارام اوسته یارار وار
آچ باخ باغیریمین باشین
گۆر یانمامیش هارار وار

عزیزیم میدانا وار
مین آتین میدانا وار
یار ایچیب خومارلانیر
بیلیرم مئی ده نه وار؟

سو گلهر، داشا دولار
قار یاغار قاشا دولار
یار یاردان آیریلاندا
گۆزلری یاشا دولار

سولار گلر گؤل دولار
شاختا وورار گول سولار
مرد ایگیدین بالاسی
اؤزو کیمی مرد اولار

عزیزیم هر آیلا
هر هفتهله، هر آیلا
دریادا بیر گول بیتیب
سوسوزوندان هارایلار

گئتمه دین، قالدین فلک
خوش گونوم، آلدین فلک
یانار اودون ایچینه
جانیمی سالدین فلک!

جانیمی آلدی فلک
دردلره سالدی فلک
باغدا بیر نار یئتیردیم
اونو دا سالدی فلک

داغلاردان اسدی کولک
صیریمی کسدى کولک
یار زولفونو داغیتدین
اسدیگین بسدی کولک!

آوچی - آوچی، ها مارال
بودی گئتدی، ها مارال
بئله جان آلماق اولماز
جان آلیرسان ها مارال!

عزیزیم شاما گل
پروانا تک شاما گل
گون اورتا وعده لییم
گئت دولان آخشاما گل

چاغیرارام، آغام گل
اؤلمه میشم، ساغام گل
بوینومدا غم زنجیری
یولوندا دوستاغام گل

قوشوم گل ها، قوشوم گل
قنادی سینمیشیم، گل
من سنه وفالیام
بیوفا چیخمیشیم گل

خویا گل، مرند گل
باغدان بار درند گل
بیر گلدین خسته گؤردون
بیرده جان وئرنده گل

عزیزیم بیزه گل
آل - یاشیل گئی بیزه گل
قاشین وسمه نی نئیلر
سورمه نی چک گؤزه گل

آغ بوخاقدا قارا خال
خوش یاراشیر یارا خال
منیم سینیق گؤیلومه
ائیله مه دی چارا خال

یار گئینییب، تامام آل
تامام یاشیل، تامام آل
بو یاریمچیق جانیمی
آلیرسان دا تامام آل!

قارداش گل، آی قارداش گل
قارلی داغلاری آش گل
غربتده کیسمه یوخدور
توکدو گؤزوم قان یاش گل

قوزوم گل، آی قوزوم گل
ایشیقلى، اولدوزوم گل
اؤزگه قوربان کسمه رم
سنه قوربان اؤزوم گل

عزیزیم، ها سن گل
گول بوداغین کسن گل
قلبیم سنی ایسته ییر
یا من گلیم، یا سن گل!

عزیزیم بیر ده گل
سونام گؤله بیر ده گل
بیر گلیمسن گئتمیسن
ایل دولاندى بیرده گل

من عاشیغام، دئمه گل
دئم اکمیشم، دئمه گل
درد بیلنه دئ گلسمین
بیلیمه نه دئمه گل!

عزیزیم، هر آی گل
هر هفته گل، هر آی گل
گؤزوم یوللاردا قالدی
چاغیریرام هارای گل!

داغلاری گز، بری گل
دیلیمین ازبری گل
گئدیرسن سؤزوم یوخدور
گلسن بیرآز بری گل

عزیزیم، غمده گل
غمده دانیش، غمده گل
آغ گونده گولن گؤیول
مرد ایگیدسن غمده گل

عزیزیم یاخشی گل
یاخشی دانیش یاخشی گل
بولبول اورکدن اوخور
باغدا گؤرسه یاخشی گل

مرد آنادان، مرد اوغول
نامرده آغا، مرده قول
قورخاق تهمت آرتیرار
باش اوجالدار مرد اوغول

یئری گئت، آستا گؤیول
دولان گل دوستا گؤیول
گؤزوم یاری آختاریر
وجودوم خسته گؤیول

قاپیدا دورما گؤزل
بوینونو بورما گؤزل
ساخلا موژگان اوخونو
سینه مه وورما گؤزل

داغلار دومان اولدو گل
حالیم، یامان اولدو گل
آیا وعده وئرمیشدین
ایل ده تامام اولدو گل

نه دورموسان خسته گل
حالین یوخسا، خسته گل
من یاریماسؤز آتدیم
یاریم منه دسته گل

باغچاسیندا، ساری گل
یاری غنچه، یاری گل
نییه مندن کوسموسن
دانیشمیرسان، باری گل

عزیزیم، قانلی گؤل
قانلی چیچک، قانلی گل
یئمیش بولبول، باغیرینی
چیخمیش آغزی قانلی گل!

عزیزیم مرده قول
ائیله منی مرده قول
فرصتی فوت ائیله مز
قوچاق ایگید، مرد اوغول

آرخالغین یام- یاشیل
باخدیقجا گؤز قاماشیر
چؤلدن سسین گلنده
ئوده دلیم دولاشیر

گل ائیله مه قان گؤزل
قوربان سنه جان گؤزل
من حسرتدن یانیرام
سن ده آلیش یان گؤزل

عزیزیم گولدن گۈزل
اوخور بولبولدن گۈزل
یار منہ بیر گول وئریب
اۈزو او گولدن گۈزل

بیر کسیم یوخ، ناچارام
هر قاپییا آچارام
آتان، آنان، وئرمهسه
سنی آلیب، قاچارام

اود توتوب آلیشارام
هر درده قاریشارام
یاریمین میلی اولسا
کوسموشدوم باریشام

کۈینگین آغ ساخلارام
یووارام آغ ساخلارام
دولانیب بیزه گلسن
سنی قوناق ساخلارام

شیروانا یول باغلارام
درد الیندن آغلارام
یاردان نامہ گلمهسه
من ده کوسو باغلارام

قیرنفیلیم، آچمارام
یئرسیز عطر ساچمارام
یار یولوندا باش قویسام
اۈز عهدیمدن قاچمارام

گئدهرم اوتورمارام
طعنہ سۈز گۈتورمرم
یوز ایل غربتده قالسام
سنددن ال گۈتورمرم

سیریمی آشدی گۈزل
سۈزوندن قاچدی گۈزل
دیل تۈکدوم، گۈیول وئردیم
اورگی داشدی گۈزل

ناچارام ها، ناچارام
باغلی قاپی آچارام
یار گۈزون یاشلی گۈرسم
باش گۈتوروب قاچارام

قیرنفیلیم قالخارام
آچیلماغا قورخارام
دئسه لر یارین گلیر
مئید اولسام قالخارام

من عاشیق، چوخ آغلارام
درمانیم یوخ آغلارام
علاجسیز درده دوشدوم
هامیدان چوخ آغلارام

قارا آتی باغلارام
ساغ قولوندان داغلارام
یار منی قویوب گئتسه
گئجه، گوندوز آغلارام

داغ باشیندا گول اوللام
قفسده بولبول اوللام
بی وفا یار الیندن
اودا یانیب کول اوللام

داغ باشیندا، فانارام
سۈز- صحبتی، قانارام
بیر گون اوزون گۈرمهسم
آلیشارام، یانارام

باغا گیرمیشجن واران
گولون درمیشجن واران
یاری یوخودا گۆرسم
اوزون گۆرموشجن واران

آی دگیلم اولدوزام
گلین دگیلم قیزام
قاپیدا دوران اوغلان
گل یانیمایالقیزام

درد الیندن سولموشام
ساج- بیرچگی یولموشام
بی وفا یار یولوندا
شیرین جاندا دویموشام

یار آرخاندا بیر داغام
یاتمامیشام اویاغام
دولا قولون بویونوما
بیرساعاتلیق قوناغام

غنچه گولم باغدانام
بنفشه ییم داغدانام
بوستانچیدان خبر آل
دئسین هانسی تاغدانام

چارداخدا اوتورمانام
گول- چیچک بیتیرمنم
دنیا نی گؤزل توتسا
سندن ال گؤتورمنم

دریا کیمی بولاننام
داغی- داشی دولاننام
ساغ گوزوم سنه قوربان
سول گوزومله دولاننام

آغ گولو آتامیرام
یالقیزام یاتنامیرام
یاریمی ایتیرمیشم
آختاریب تاپمامیرام

آراز دگیلم جوشام
کور دگیلم قاینشام
آپار صراف یانینا
گۆر نه قیمتلی داشام

قاپیدا داش قویموشام
قاش اوسته قاش قویموشام
اؤللم سندن دونمرم
یولوندا باش قویموشام

هر پالتارا بویاغام
یاتمامیشام اویاغام
من قالارغی دگیلم
بیر ساعاتلیق قوناغام

دردین درمانی اوللام
گولون خیرمانی اوللام
سن بویدا سن بوخوندا
یارین قوربان اوللام

چایلار کیمی بولاننام
باغچا کیمی سولاننام
الیم سنه چاتینجا
هر طرفی دولاننام

الینده سازا یاننام
غمزه یه، نازا یاننام
باش قوسام دیزین اوسته
قیش یاتسام، یازا یاننام

عزیزیم، نه قیام
زلفون ایلر نه قیام
سن جمالدان نه قییدین
من جانیمدان نه قیام؟

قارا آتین، نالییام
آغ بوخاغین، خالییام
منی بیر اوغلان سئویر
بونا چوخدان حالییام

دالیمی داغا وئرم
داغا قاداغا وئرم
اٹشیتسم یاریم گلیر
جانیم صاداغا وئرم

قیزیل گولی درهم
ایوان اوسته سرهم
وفالی یاریم اولسا
یولوندا جان وئرم

قلیانی من چکرم
سنینله تن چکرم
دردین قوی، دردیم اوسته
اونودا من چکرم

قارلی داغا گئدیرم
یاغا- یاغا گئدیرم
ایتیرمیشم یاریمی
آختارماغا گئدیرم

آلاچینغا گیرم
ساچلاریمی هؤرم
یار مندن کوسدو گئتدی
بیرده اوزون گؤرم

یاتمیشام یارالییام
وطندن آرالییام
باشیم آل دیزین اوسته
من دئییم هارالییام

آرازام، کوره بندم
بولبولم، گوله بندم
من گئدرگی قوناغام
بیر شیرین دیله بندم

بولبولم، باغ گزرم
مجنونام، داغ گزرم
یوز یئردن یارالانسام
ئولمه‌رم، ساغ گزرم

باغچالاری بزم
آیریلیغنا دوزرم
یاردان خبر گلمه‌سه
من سرگردان گزرم

بورانی باغ ائیلرم
اوستون چارداغ ائیلرم
اٹشیتسم یاریم گلیر
یولون چیراغ ائیلرم

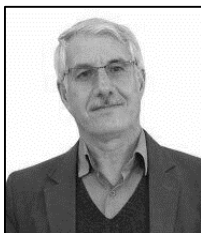
باغبان گوله نئیلرم
گوله خدمت ایلرم
وئرسه‌لر اؤز گولومو
اؤز گه گولون نئیلرم

من عاشیغام اوزم
گولی باغدان اوزم
ایم سندن اوزولسه
خیالیمی اوزم

دولانیب داغ گزیرم
بولبولم باغ گزیرم
اللی یئردن یارام وار
یئنه ده ساغ گزیرم
عزیزیم یازی غم
قیشی محنت، یازی غم
من اؤلسم، سنه قوربان
سن اؤلمه من یازیغام

آغزیم آچا بیلیمیرم
یولدان قاچا بیلیمیرم
بئلمده هجران یوکو
آتیب قاچا بیلیمیرم
عزیزیم، داغا گللم
باغچایا، باغا، گللم
قیشی گونو وعده وئرسم
قار یاغا- یاغا گللم

قالىب سۇزلىر
(آتاسۇزو، دئىيم،
آلقىش، قارغىش، آند
و حربە- زوربا،
قـاخىنچ، ...)

سونقور آتا سۆزلىرى و دئيىملرىندن الى عمرانى

ضربالمثلها و اصطلاحاتی را که ذیلا می خوانید بخش کوچکی از یک مجموعه بارزش است که توسط استاد علی عمرانى شاعر چیره دست سنقرى گردآوری شده و آوانگاری آن با الفبای لاتین برای نشان دادن دقیقتر خصوصیات لهجه ترکی سنقرى توسط دوست و همکار عزیزمان آقای سعید خورشیدی صورت پذیرفته است.

«هنیت تحریریه ائل بیلیمی»

ال کی سیننی، گئرئی بوینه باغله نه

əl ki sinni gerey boynə bağlənə

دست که شکست باید به گردن بسته شود، معادل، دست شکسته وبال گردن

ال لئری بیججه چناغده ری.

əlləri biccə çənağdəri

دستشان در یک کاسه است، هدفی یکسان دارند.

الئم یاننی دۆشمی بئله سئنه

alem yanni düşmi beləsənə

بانگ دستم سوخت از نهادش برخاست. با تعجیل به تکاپو افتاد.

الئمئز چاتمیاو ائنه یوؤه.

ələmez çatmiyav etəyuvə

دستمان به دامت نمیرسد، معادل. مثل ستاره سهیل شدی.

الّه قرقه شوخ ترلانی بگنمز.

ələ qərqə şox tərłani bəğənməz

کلاغ سیاه، شاهین طناز را نمی پسندد.

در جواب فرومایه ای که از شخصیتی ارزشمند عیب جویی می کند، بکار می رود.

الی اؤز آغزئنه چاتر.

əli üz ağzənə çatər

دستش به دهانش میرسد، نیازمند نیست.
ال وۇرمە کی آھایە بَننی.

əl vurmə ki ahayə bənni

دست زن که به هیچ بند است. استحکامی ندارد.
ال و آل دۆشماغ.

əl və əl düşmağ

از دستی به دستی افتادن. مالی از ید صاحبش در آمده و به دست دیگران افتاده.
انجیر ین قۇش دئۆکی انگیریری

əncir yən quş denüki egiriri

منقار مرغ انجیر خوار کج است. مجرم، از قیافه اش شناسایی می شود.
اۇ خرمایی کی سه یئمیشاو، مه چینجهسی نه اؤنئیشم.

o xormayı ki sə yemişav, mə çincəsina ünemişəm.

آن خرمایی که تو خورده ای من با هسته اش بازی کرده ام. با تجاری که دارم فریب ترا
نمیخورم و مغلوب تو نمی شوم.
او دادا اؤل لی.

o dada ülli

آن پدر مرد. معادل، آن سبو بشکست و آن پیمانه ریخت.
اؤ کی مئنی آتئنه آلمئسی، ایتئمە آلمەرمی.

o ki meni atəna almesi, itemə almərəmi.

کسی که مرا به، ارزش، اسبش نخرد او را به ارزش، سگم، نخواهم خرید. به کسی که برایم
حرمتی قایل نشود، بی حرمتی خواهم کرد.
اؤ گۆز طاقت بۇ گۆز گورماغی نی یۇخی.

o güz taqəte bu güz gormağini yoxi.

آن چشم تاب دیدن این چشم را ندارد. در سرزنش اعضاء خانواده ای که تحمل دیدن
پیشرفت یکدیگر را ندارند، کاربرد دارد.

on dord

اوت جانە دۆشماغ

ot canə düşmağ

آتش به جان،، کسی، افتادن، کنایه از دستپاچگی و بیقراری کسی است
اوت هَننا ایتتی اؤلسی، اۆزینی یانئیری

ot hənna itti olsi, üzini yanneri.

آتش هر چه سوزنده تر باشد، خود را می سوزاند در سرزنش افراد آشوبگر یا تند خو کاربرد دارد
اوت یاغاو

ot yağauv.

آتش می بارد ۱_ هوا بسیار گرم است ۲_ ناهنجاری بیداد می کند.
اوت و پامموغ
آتش و پنبه معادل، آبگینه و سنگ با هم نسازند.

ot o pammuğ

اوت یانمئسی، تۆتنن چئخمز

ot yanmesi, tüten çexmáz.

،، تا، آتشی نباشد، دودی بر نمی خیزد.
معادل، تا دلی آتش نگیرد، حرف جانسوزی نگوید.
اوتده کؤل تۇریر

otdä kü! turyər

آتش را خاکستر جانشین می شود. معادل، جای ماران می نشیند عقرب کور.
اوتنه پئف ایلین

otə pef ilyən

آتش شعله ور کن معادل، آتش بیار معرکه.
اوتی هئنا آشه سه، تۆتتی چَخر آتش را هر چه زیر و رو کنی، دود می کند.
معادل، فتنه در خواب است، بیدارش مکن.
اؤسا آلی بۇش

osa əli boş

استاد بیکار در مزمت کسانی است که دست به تعمیرشان جز خرابی نتیجه ای ندارد.
اؤسی تته، آلتی مته

osi tətə alti mətə

قسمت سطحی اش زیبا و قسمت زیرین خراب است. معادل، ای بس آلوده که پاکیزه ردایی
دارد.

اؤشاغ اؤشاغ، یککه منه اؤشاغ

oşağ oşa, yəkəmnə oşağ

کودک کودک،، است،، و بزرگسال هم کودک والدین در مزمت فرزندان ارشد که از خود بی
تجربه گی نشان می دهند، می گویند.
اؤشاغ اؤزی بارمنی، نوه مغز بارم

oşağ üzi barəmnı, nəvə məğze barəm.

نگاه بچه‌ها به بزرگترها می‌باشد. والدین الگوی فرزندان هستند. معادل، بچه حکم طوطی را دارد. اُوشاغ تا ینغله منسی اَمَر مُرْمَز لئی.

کودک تا گریہ نکند، شیرش نمی دهند. تا نگرید طفل کی نوشد لبن. اؤشاغ شاھی تخت ده اُنئری.

بچه، شاه را از تخت پایین می آورد. معادل، حکم بچه روان است. اوشاغ عزیزدی، تربیتی عزیزاغدی.

فرزند گرامی است، ولی، تربیتش گرامی تر است در سرزنش والدینی که فرزندشان تربیت مناسبی ندارد، کاربرد دارد.

از بس ما خورده که شده ازدها معادل: از بس مار خورده تفعی شده
و غره اوتی تا باشوننه دیشو تنگی آغارسی

آنقدر بنشین تا موی سرت هم مثل دندانه‌های سفید شود در مذمت دختران دم بخت که تن به ازدواج نمی دهند کاربرد دارد.

از بس گفتم که زبانم مو درآورد. بسیار در این مورد صحبت کرده ام
اوغتری چئئلاغده نمه آپاری

دزد از آدم لخت چه میتواند ببرد. معادل: از ده ویران که ستاند خراج.
اوغئری اوغئری به چاتنه چماق یاشئری

دزد که به دزد میرسد چماقش را پنهان می کند. نگه داشتن حریم همکاران لازمه ادب است. معادل: حمامی حمامی را ببیند صندوق می بوسد.

oğərişi güclü olənnə, qələngoluğ gəccə çoxdi.

،، اگر، دزد کاردان باشد شب تیره زیاد است. اگر تو مرد عمل باشی فرصتهای زیادی پیش خواهد آمد.

اوغتری ننه‌سی بیجه گون تاوغ گوسکی یر، بیجه گون اوز گوسکینی دؤگر.
oğeri nənəsi bicə gun tauvğ gosgi yər, bicə gun üz goskini düğər.
مادر دزد یک شب سینه مرغ میخورد، یک شب به سینه خود می‌کوبد. در مذمت خلافکاران کاربرد دارد.
اوغتریه قالنی رمال آپاری.

oğeri qaləni rəmal aparı.
آنچه را دزد نبرده، رمال ببرد. گاهی هزینه ای که برای گرفتن حقی خرج می‌شود، هدر می‌رود.
اوغان اولمئسی، ایله اوغان‌نی.

oğlan ülmesi, ilə oğlanni.
پسر مرگش نباشد، هر چه باشد، باز پسر است. اگر چه پسر سر به راه نیست اما یکروز مشکلی از من را حل خواهد کرد.
اوغان بگنن قوجاغده‌ری، ننه بگنن بیجاغده‌ری.

oğlan bəgənən qocağdəri, nənə bəgənən bicağdəri.
دختری را که پسر پسندیده فعلاً در آغوش مادر است، دختری را که مادر پسندیده گوشه ای نشسته. دختر مورد نظر پسر به سن ازدواج نرسیده، دختر مورد نظر مادر سن خورده است.
اوغان یککه ایله‌رئم خَل قئزی‌چی.

oğlan yəkkə ilərem xəl qezi çi.
پسر را برای دختر مردم بزرگ کردم. شکایت بعضی از مادران از بی وفایی پسر.

میلا جرددن بیر نچه آتا سؤزو و دئییم: یوسف عبدالحسینی میلاجردی

آت کیمیی نئی؟ مینه نیی، دون کیمیی نئی؟ گیره نیی
اسب برای کسی است که سوارش می شود و لباس برای کسی است که می پوشدش. هر
چیزی به کسی می رسد که شایستگی آن را داشته باشد.

آت قیلغین ایه سی بیلر، اوشاق دیلینی آناسی.
قلق اسب را صاحبش می داند و زبان کودک را مادرش
آتی، آپاروردولار نال وورالار، قارونچا دا قیچین قووزاددی
اسب می بردند نعل بزنند، مورچه هم پایش را بلند کرده بود

آلان بیزاردو، آلمیان اینتظار
آنکه گرفته بیزار است، آنکه نگرفته در انتظار، کسی که ازدواج کرده زیر بار مسئولیت از
بس بهش فشار اومده بیزار شده، آن کسی که هنوز ازدواج نکرده، به دلیل بی تجربگی در
انتظار ازواج است.

یاخچولوق دگئی کئی الینی ن گلمیه!؟

این خوبی نیست که از دست بر نیاد؟

ایتیی پیسی گئدر اینگینن اوینار

سگ زشت با توله سگ همبازی می شه

ایت اوینجاغئی چاغاردوب

باسگ، معرکه گیری راه انداخته

ایتی گرک لش اوستوننه وورای

سگ را باید کنار لاشه کتک بزنی

شور پنیر یبین ایت سوباً قَییدَر

مثل سگی که پنیر شور خورده برای خوردن آب برمی‌گردد. این مثل برای کسی به کار می‌برند که کار خلافی کرده ولی منکر آن است. معتقدند که آدم خلافکار به محل خلافتش بر می‌گردد. آدم جانی به محل جنایت بر می‌گردد.

اوغلوم، اوغلان اولسا، نئینی، باغ و مولکئی؟ اولماسا دا، نئینی، باغ و مولکئی؟
پسرم اگر پسر باشه، باغ و مُلک می‌خواد چیکار؟ اگرهم پسر نباشه بازهم باغ و مُلک و می‌خواد چیکار؟

اوجا س.. چیب، باشون دیشلی

بلند ر... ده داره سرشم گاز می‌گیره

بقال داشدان اوغوللار، جین کیشمیشدن

بقال از سنگ ترازو می‌دزدد، جن از کشمش بقال

بیزه گلن، بیزه اوخشار، داش... لارئ قوزا اوخشار

بیلنه، بیچاقدو، بیلمیینه اویونجاق

این حرف، یا عمل، یا مداخله برای کسی که حالیشه مثل زخم کاریه کارد بُرنده است، برای کسی که حالیش نیست مثل بازیچه است

باشی آلتئی قووزانوب

زیر سَرش بلند شده

باشون نان گو... نه، مین آغاج یولدو

از سرش تا کو... ش هزار فرسخ راهه (آدم گیج و بی مسئولیت است، گنگ و بیخیال است).

پیشیک بزه‌دیب

گریه بزرگ کرده، گریه آراسته (مترادف گریه رقصانی)

طَنَف، هر نه اوزاخ اولسا، آخوره گرک چممره دن گنچه

طناب هرچقدر هم دراز باشد در آخر باید از جنبه بگذرد

قیراغینا باخ بئزین آل، ننه‌سینه باخ، قیزین آل

به لبه پارچه نگاه کن، کرباسش را بخر، به مادرش نگاه کن، دخترش را بگیر (مترادف، ننه را ببین، دختر و بگیر)

تووو غومیی نومور تاسی اولمیاننان سورا، تامام قارغالار منه توووو خدو
اگر قرار باشه مرغ من تخم نذاره، تمام کلاغ‌ها برای من مثل مرغ می‌مونه این ضرب‌المثل
هنگامی به کار می‌رود که از طرف طایفه، فرزند، برادر، خواهر... هیچ سودی به آدم نمی‌رسد.

گئچچینی اوزونه باخالار سوتون ساغالار
نگاه به روی بز می‌کنند بعد شیرشو می‌دوشند. اول بز و ور انداز می‌کنند بعد شیرشو می‌دوشند.

چولمک قاپاقسوز قینر، پیشیک حیاسی هاردا؟!
در دیزی بازه، حیای گربه کجا رفته؟!

چولمکده کی چاناغا گلر
هر آنچه داخل دیگ است آخر سر به کاسه ریخته خواهد شد.

من، نه بیلیم، سن یوخودا سوسوزای
من از کجا بدونم که تو توی خواب تشنه

گئچچی سوتی گوراماز، او دا سنه یاراماز؟
گورماستی که باشیر بز درست شده، در شأن تونیست؟ (گورماست. غذایی است که
چوپانان با ترکیب شیر گوسفند با ماست درست می‌کنند. در این ضرب‌المثل شیر بز که
ارزش کمتری دارد به کنایه به کار رفته است.)

گیزلین پاچا اوینی؟!
گوتی آچوقی گوینی آچوق اولور
آدم کون برهنه، همیشه دلش شاده

اور کدن اورگه یول وار
دل به دل راه داره

ددهی سوغان، ننه‌ی سریمساق، سن هاردان اولدی، گول به شکرخان؟
پدرت، پیاز بوده، مادرت سیر بوده تو چگونه شدی گل به شکرخان؟

دیلی اینجینه جک، الیی اینجی سین
به جای آنکه زبونتو کار بندازی از دست استفاده کن

اولی میدان، آخوری زیننان
اولش میدان و آخرش زندان، به کسی که اول زندگی در رفاه و آسایش بوده ولی در
آخر کار با تنگ دستی و فقر دست به سر می‌برد می‌گویند.

کوئلگه مننه یولداشدو قارونا گئیدن قارداشدو
 سایهام رفیق راه من است و هر آنچه که را می خورم برادرم است.
 سیغیر اؤزونّه گوودانا اکسننه، باش آرغئی توتار
 گاو هروقت برای خودش گاودانه می کارد. سر درد می گیرد.
 گتیردیگی سو، س... یگی، پو... ئ، یوماز
 این آبی که آوردی، آن گ... ی را که ر... دی نمی شوی.
 ای فلک، هامویا قارپوز اکدی، مننه کلک؟!
 ای فلک برای همه هندوانه کاشتی برای من خربزه؟!
 جوجه یه سوت نصیب اولسایدی، ننه سینی امجگئی اولاردی
 اگر شیر نصیب جوجه بود، مادرش پستان داشت
 عقلیلی عقلینی، ییقه نه، دلی، ووردی، چایدان گئشدی
 تا عاقل به خودش بیاد، دیونه زد و از رودخونه گذشت
 خودا وئره ننه، پیغمبر ده بیر چنگه باسار اوستونه
 وقتی خدا پول و پله می ده، یه مُشت هم پیامبر روش می ریزه
 آچوق قاپویا، گلرلر، نه آچوق سوفرایا
 به روی باز می آیند، نه به سفره باز
 بیر- بیر گوینونن، سو ایچی
 باهم در صلح و صفا باشید، هم دل و هم راز باشید، دل و زبانتان یکی باشد،
 خانوم ننه ایستر کی خان اوغلان دوغا
 مادر خانوم (اصیل) می خواد که پسره خان به دنیا بیاره
 حاتام تارئ، حاتام تارئ، من بو ایشه ماتتیلی ماتام تارئ...
 حاتم خدا، ماتم خدا، من حیران این کارم خدا...
 خودا ایستیه نی، قورد آپارماز
 کسی را که خدا دوست دارد، گُرج او را نمی برد.
 هر عاشقویی بئش گون دورانی اولار
 هر کسی یک دورانی دارد، موقعیت ها، برای همیشه پایدار نخواهند بود

آلیی یاغلودو، چک اؤز باشیا!...

اگر دست چربه؟ چرا رو سر خودت نمی کشی؟

چیراغ، اؤز اتگینه ایشیخ سالماز

چراغ زیر پای خودش را روشن نمی کنه

پیشیگه، دئدیلر پو... یی درمان نو، س... دئی اوستون کورلادی

به گربه گفتن گ... ت درمونه. ر... د و رویش را پوشاند.

چایدان گئچنده قویروقلاری بیر - بیرینه دگیب

موقعی که از رودخانه رد می شدند، دم شون به هم خورده، اشاره دارد به فامیلی دور

آج توووق یوخودا دارری گؤرر

مرغ گرسنه، خواب ارزن می بیند

باجاناق باجاناقی گورننه گو... ئ قاشونار

موقعی که باجاناق ها همدیگر را می بینند شروع به خارش می کنند

کؤینه قُبیر ائشمک

قبر کهنه رو شکافتن، مسائل و مشکلات خیلی قدیمی رو پیش کشیدن

عقلین وئریب اوشاق الینه

عقلشو دست بچه داده

پوخ یینی قاشوقه بلینه اولو

کسی که گ... می خوره، قاشقش تو پر کمرشه، هر کاری که انجام می دهی باید وسایلش رو داشته باشی بیشتر در مورد سیگار کشیدن به کار می رود که باید کبریت همراه داشته باشی.

ارگی^۱ اوتور دوز دانش

خودت کج بشین ولی حرف راست بزن

قورباغانی چایا بیراخدولار

قورباغه رو تو رودخانه رها کرده اند، کنایه از خوشحالی زایدالوصف

^۱ - کوموزان بؤلگه سینین بعضی کندلرینده آغری، اوغرو، اگری سؤزجوکلی بئله دئییلیر: آرغئی، اورغئی، ارغئی (ا. قاسمخانی)

پئشہ لَر
(خالق طبابتی،
خالق معمارلیغی و...)

نگاهی گذرا به بافت معماری روستای مرغئی

فاطمه خادمی

منبع: در تنظیم این متن از راهنماییهای پدرم محمد خادمی (متولد ۱۳۳۸ ساوه مرغئی، ساکن تهران) استفاده کرده‌ام.

شهرستان ساوه یکی از شهرستان‌های معتبر استان مرکزی است، ساوه ۱۵۲ کیلومتری در جنوب غربی تهران قرار دارد. مردم این شهر به دو زبان فارسی و ترکی تکلم می‌کنند. ولی اکثر روستاهای ساوه ترک زبان هستند. یکی از روستاهای ساوه روستای مراغه (مرغئی) (mərağey) است که در دامنه کوه قاراگونئی (qara güney) قرار گرفته‌است. مرغئی جزء دهستان قوپایا (qupaya) از بخش مزلقان‌چای (məzəlqan çay) شهرستان نوبران ساوه می‌باشد. مردم این منطقه کلاً مسلمان و شیعه هستند و ارادت خاصی به ائمه اطهار داشته، بسیار خون‌گرم و مهمان‌نواز هستند. بنا به اطلاعات دریافتی از دای‌ام مهندس اسداله امیری، مردم مرغئی از چندین طایفه تشکیل شده‌اند که به شرح زیر است:

طایفه خادملو شامل خانواده‌های: احدی، غلامی، خادمی، مهرابی، صمدی، رنجبر، اصغری، شاه محمدی، مرادی، معصومی، نوری، منافی، رهبری، کیانی، گودرزی، نوروزی، محمدی، جعفری، جوادی، کاشی، مسعودی، قدیر، منفرد، گوهری، ذوالفقاری، خادملو، دینی، صادقی، صفاری.

طایفه ذاکرلو شامل خانواده‌های: پناهی، طاهری، جوکار، ملایی، کریمخانی، ممیزی،

فلاح، حیدری، فرجی، ترکمن، ذاکری، شاه ولدی، ذوقی، ناصری، حسنی، دارابی، مؤذن، ندائی، ترابی.

طایفه کیفخالو شامل خانواده‌های: کوه خواهی، عابد، سیفی، طحانی، یعقوبی، رحیمی، یزدانخواه، شرور، نوری مقدم، سهرابی.

طایفه سورمانشاهی شامل خانواده‌های: کریمی، حدادی، سورمانشاهی، امیری، یوسفی، آصفی، شاکری، عسگری، کرمی، شیرینی، عزتی، ربیعی، شفییعی، معصومی، بازپسین، شعبانی.

طایفه آسکوللو به سه قوم تقسیم شده است:

مهدیلی دودومانو شامل خانواده‌های: منصوری، حیدری، بهروزی، ترکمن.

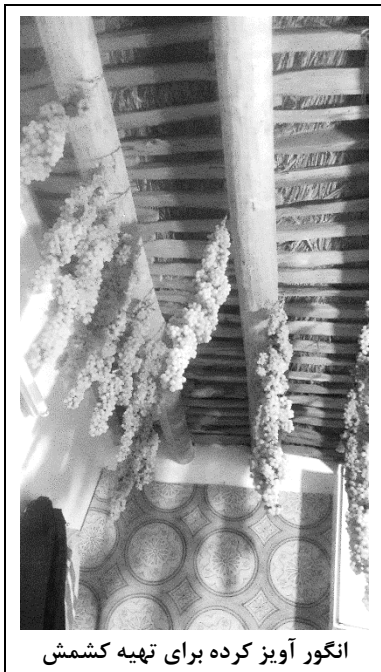
یاروم دستلیر شامل خانواده‌های: نظری، مردانی، جانی.

قربانخانلور شامل خانواده‌های: قربانی، حشمتی، رسولی، جلالی، غفاری.

و سایر فامیل‌های طایفه آسکولو شامل خانواده‌های:

فرهمند، بهرامی، تیموری، احمدی، جوکار، تیلیمی، محمودی، امیدی، قاسمی، براتی، زاهد، ضیائی، خلیلی، مداح، گلستانی، مجیدی، ابراهیمی، اسماعیلی.

باغها

انگور آویز کرده برای تهیه کشمش

باغ‌های مرغئی خارج از روستا قرار دارند که این خود یکی از خصوصیات اغلب مناطق سرد و کوهستانی است. باغ‌های مرغئی داخل درّه‌ها هستند و رودی که از وسط این باغ‌ها می‌گذرد بنام "مرغئی چای" معروف است. از محصولات مرغئی می‌توان گردو، بادام، انگور، زردآلو، آلو، سیب و... را نام برد. از زردآلو برگه زردآلو و از انگور شیره (دوشوو doşov) درست می‌کنند و برای درست کردن کشمش انگور را از جایی در سقف آویزان می‌کنند تا خشک شود. با شیره انگور و گردو باسلیق یا باسلوق درست می‌کنند که طرفداران زیادی دارد.

معماری خانه‌ها در مرغئی:

تمام خانه‌ها در این روستا به صورت دوطبقه ساخته شده‌اند. طبقه اول یا همکف برای نگهداری دام، سرویس بهداشتی، انبار و تنور و... اختصاص یافته است

و طبقه دوم یا طبقه بالا برای سکونت اهالی منزل است. قسمت مسکونی خانه به صورت اتاق‌های تودرتو هستند. اتاق‌ها دارای طاقچه‌هایی هستند که به آن‌ها **دولوو dolov** نیز می‌گویند.

این روستا به دو قسمت یوخاروقالا (قلعه بالا) و آشاغوقالا (قلعه پایین) تقسیم شده است. مدارس و قبرستان بین دو قلعه قرار دارد.

در یوخاروقالا میدانیست که بنام **خن‌اوستو xən üstü** معروف شده، که در گذشته این میدان دارای استخری بوده که اهالی در آن ظروف و لباس‌های خود را می‌شستند و

همچنین یک حمام در **خن‌اوستو** دایر بوده است که البته حمام دیگری نیز در محله آشاغوقالا بوده که همه از همان استفاده می‌کردند.

بخشی از معابر آشاغو قالا

یک درب قدیمی با سکوه‌های کنار آن واقع در یوخاروقالا

میدان خن‌اوستو واقع در یوخاروقالا

معماری حمام:

در ورودی حمام چند پله رو به پایین وجود دارد که به رخت‌کن متصل می‌شود، رخت‌کن دارای سکوهایی است برای استراحت یا گذاشتن زنبیل و بقچه، بعد از طی یک راهروی کوتاه، رخت‌کن به داخل خود حمام وصل می‌شود. حمام دارای حوضچه‌هایی است که یکی از آن‌ها بزرگ و بقیه کوچک هستند. حوض بزرگ بنام تیان tiyan نامیده می‌شود سقف آن به صورت گنبدی است. داخل خود حمام هم سکوهایی برای نشستن وجود دارد. اتاقک‌هایی در حمام قرار دارد که به آن‌ها "خلفتی"^۱ می‌گفتند. اوایل حمام را با کرمه kərmə یا یاپما yapma (تپاله) و یا هیزم روشن می‌کردند، بعدها این کار با نفت سیاه و گازوییل انجام شده، البته از این حمام چند سالی است که دیگر کسی استفاده نمی‌کند.

روستای مرغئی دارای یک پیشخوان دولت (پست و برخی خدمات دیگر) و دو مدرسه (یکی از آن‌ها اکنون متروکه شده) و یک خانه بهداشت و یک دهیاری می‌باشد. این روستا دارای دو مسجد است.

حکیم تیلیم خان

مزار حکیم تیلیم خان

از این روستا شعرای چندی برخاسته‌اند که مشهورترین آن‌ها "تیلیم خان" و "تورکمن محمود" می‌باشند. اشعار حکیم تیلیم خان ورد زبان آشپق‌های منطقه است. برخی از این اشعار که طی چندین قرن به صورت شفاهی سینه به سینه نقل شده برای اولین بار توسط استاد علی کمالی جمع‌آوری و در نشریه وزین

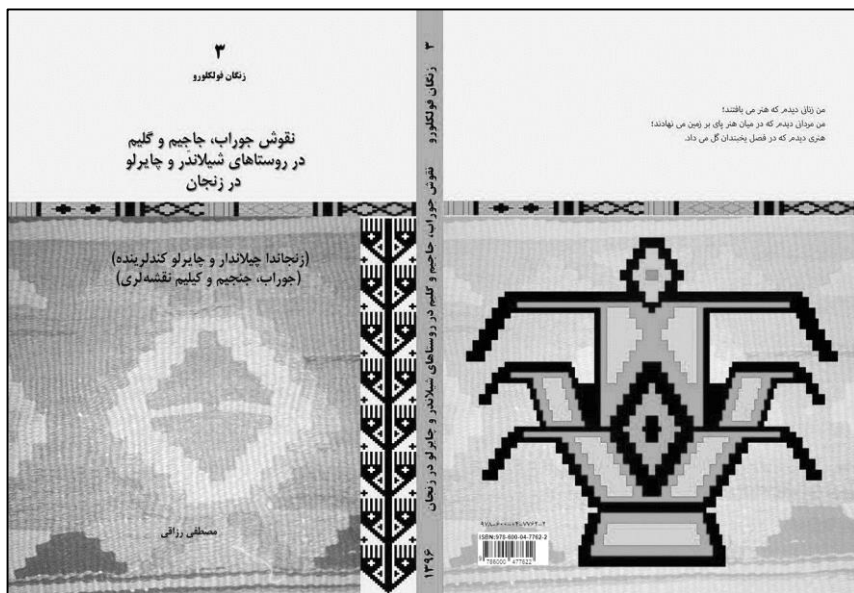
وارلیق چاپ شده‌است، بعدها آقای اسداله امیری اقدام به جمع‌آوری و چاپ دیوان تیلیم خان نمود. مزار حکیم تیلیم خان در قبرستان مرغئی که میان آشاغوقالا و یوخاروقالا واقع شده قرار دارد و هر سال اهالی و شعرا و نویسندگان و هنرمندان بسیاری به زیارت آن می‌آیند.

^۱ - "خلفتی" xəlfəti اصل این کلمه احتمالاً خلوتی است.

مصاحبه،
دانش‌شوق،
بی‌وقرافی،
کتاب‌تانیسمی

کتاب تانیتیمی

نقوش جوراب، جاجیم و گلیم در روستای شیلاندر و چایرلو در زنجان

نقوش جوراب و جاجیم گلیم در روستاهای شیلاندر و چایرلو در زنجان؛ مصطفی رزاقی؛ تهران، مولف، ۱۳۹۶

بو کتاب زنجانین ایکی کندینده الده توخونموش جوراب، جئجیم و کیلیم لربن ایچینده ایشلنیلین نقشه لری ثبت ائدیدی. جورابلاردان، جئجیم لردن، کیلیم لردن سالینان عکسلر، کامپیوتر کؤمگی ایله نقشه حالینه گتیریلیب، بیر طرفده عکس، بیر طرفده نقشه چاپ اولونوبدور. بو کیتابین اؤنملی ایشی و هدفی بو ایدی کی بو نقشه لربن آدلارینی دقیقا توخیان شخصلردن سوروشوب عکس و نقشه نین یانیندا ثبت ائده. مولفین نظرینده آدلار

نقشه‌نی تفسیر ائدیر و اونون کیملیگینی بیان ائدیر. آدسیز نقشه کیملیک‌سیز بیر طرح‌دیر. نقشه‌سیز آد مبهم بیر کلمه‌دیر. بونلار بیر- بیرینین یانیندا معنا تاپیرلار. بو کتابدا اوتوزدان آرتیق جوراب نقشه‌سی، نئچه جئجیم نقشه‌سینه مربوط اولان اصطلاح و اوتوز حدودوندا کیلیم نقشه‌سی معرفی ائدیلیدیر. بو اثرده جوراب نقشه‌لریندن «گیلان‌داری»، «بالیق‌لی گیلان‌داری»، «بئش بارماق»، «قیزیل گول»، جئجیم نقشه‌لریندن «بوته»، «سیج‌اب»، «گزمه»... و کیلیمده ایشلنن نقشه‌لردن «توسباغا» (لاکپشت) سو و قورولوق توسباغاسی، «شلمه» واردیر. باشقا کندلر و شهرلرده ده همین الگو پیاده اولوب، نقشه‌لرین آدلاری و اؤزلرینین توپلانماغی مولفین آرزوسو دور. آشاغیدا کتابدا پاپ اولان بؤلگه‌نین بیر نئچه جوراب و کیلیم طرحی وئریلمیشدیر.

معرفی کتاب (به فارسی)

نقوش جوراب و جاجیم گلیم در روستاهای شیلاندر و چایرلو در زنجان؛ مصطفی رزاقی؛ تهران، مولف، ۱۳۹۶

در این کتاب بر اساس روش علمی و مستند طرح‌ها و نقش‌های به‌کار رفته در دست‌بافته‌های روستایی روستاهای شیلاندر (چیلاندار) و چایرلو در زنجان گردآوری شده است. در کنار عکس دست‌بافته‌ها نقش آن‌ها نیز توسط رایانه بازسازی شده و به خوانندگان نمایش داده می‌شود. یکی از مبانی این کتاب این است که نام نقش و هر توضیحی که درباره آن موجود است از زبان بافنده ثبت شود. به‌نظر مولف نام محلی و اصیل برای هر نقش حکم شناسنامه و هویت را دارد. نقش بدون نام طرحی بدون هویت است و نامی بدون نقش واژه‌ای مبهم. این دو در کنار هم معنا می‌یابند.

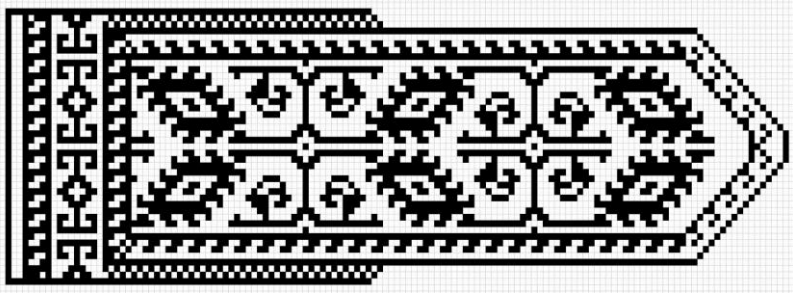
در این کتاب بیش از سی نقش جوراب، چند مفهوم در نقوش جاجیم و حدود سی نقش گلیم ثبت و معرفی شده است.

از جمله نقوش معرفی شده در این اثر «گیلان‌داری»، «بالیق‌لی گیلان‌داری»، «بئش بارماق»، «قیزیل گول»، و از میان نقوش جاجیم «بوته»، «سیج‌اب»، «گزمه»... و از میان نقش‌های گلیم «توسباغا» (لاکپشت) در دو نوع آبی و خشکی، «شلمه» می‌باشند.

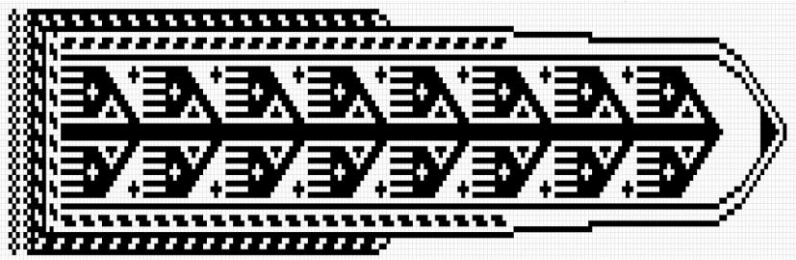
آرزوی نویسنده این است که دست‌بافته‌های سایر روستاها و شهرها نیز با همین الگو ثبت و معرفی شوند.

دیلا چندین طرح چندین جوراب و کلیم منطقه که در کتاب به چاپ رسیده ارائه می‌شود.

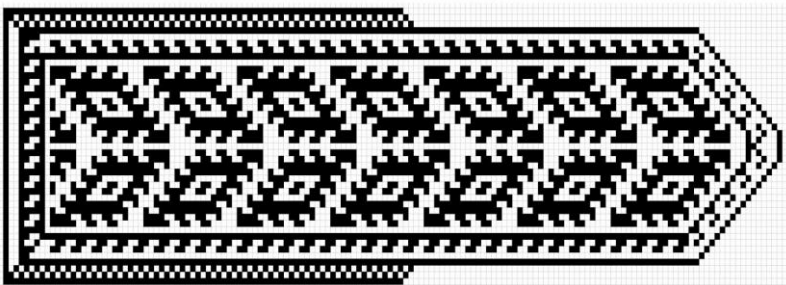
بالیقلی گیلاندارۍ - جوراب نقشه‌سی
ایران - زنجان - چیلاندار کندی

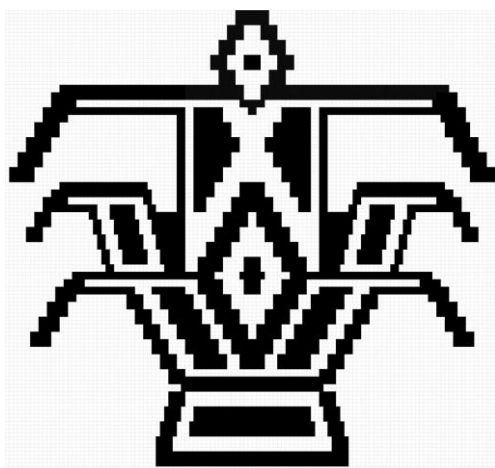
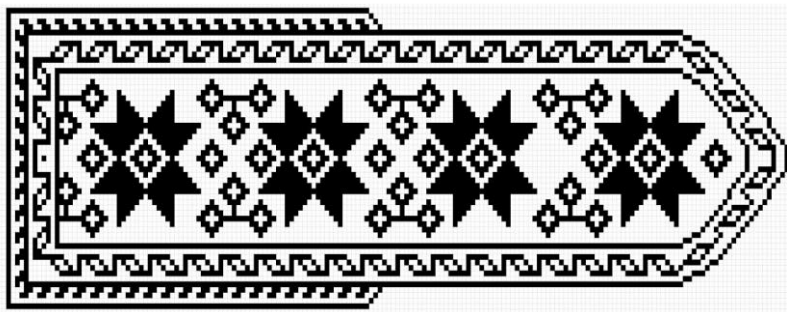
بئش بارماق - جوراب نقشه‌سی
ایران - زنجان - چیلاندار کندی

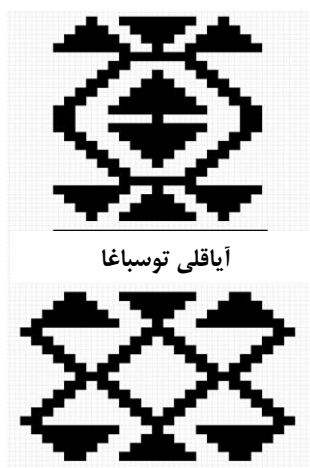
گیلاندارۍ - جوراب نقشه‌سی
ایران - زنجان - چیلاندار کندی

قیزیل گول - جوراب نقشه‌سی
ایران - زنجان - چیلاندار کندی

شلمه ۱ - کیلیم نقشه‌سی
ایران - زنجان - چایرلو

آیاقلی توسباغا

قانادلی توسباغا کیلیم نقشه‌سی
ایران - زنجان - چایرلو

فولكلور یازی، فولکلور شاعر

ذکيه خانيم ذوالفقارى حاقيندا اۆزل صفحه لر (۱)

- ذکيه خانيم ذوالفقارى ائل بيليمي عايله سى نين دگرلى يازيچيلارينداندير.
- ۱۳۹۲- جى ايلدن اعتباراً ائل بيليمي له چاليشير. ايلک يازيلارى "قادين و فولکلور اۆزل ساي" لاريندا چاپ اولماق اوزره بوگونه کيمي ۱۲ عنوان يازيسى درگيميزده يايينلانميشدير. توپلاديغي فولکلور نمونه لرى اکثرا مرند و ورزقانا عاييددير.
- ۱۳۹۴- جو ايلدن اعتباراً "فولکويازيلار" يازير. بونلار درگيميزدن علاوه، مجازى فسادا دا يايينلانميش و اوخوجولارين رغبتيني قازانميشدير.
- بوگونه کيمي ايکى ترجمه سى کتاب اولراق يايينلانميشدير.
- آشاغيدا اونون مختصر اۆز کئچميشى، هابئله بير نئچه فولکلويازيسيلا تانيش اولاجاقسينيز.

«ئل بيليمي تحرير هئيتى»

۱۳۴۱- ده تبريزين "چوست دوزلار" محله سينده،
پاييزين ياغيشلى بير گونونده دونيايا گۆز آچديم.
عائله نين ايکينجي اوشاغي يديم. آتام بعضى ندنلره
گۆره تبريزده قالا بيلمه ييب، سالماسا و سونرا دا
۱۳۴۴- ده مرنده کؤچوب.

فارسجا يازيب، اوخوماغي اورتا مکتبده کامل
اۆيرنپ، او واختدان يازماغا باشلاديم. کيچيک ادبي

متنلر و يازيلار يازيرديم. تاسفله بو يازيلار ائوميزين آختاريشلاريندا اليمدن چيخدى.
بئله ليکله منيم ده يازماق هوسيم کورلاندی. بعضى سورونلارا گۆره، چوخ تاسفله
اونيورسته ده اوخويا بيلمه ديم. آما هئچ زامان اوخوماقدان غافل اولماديم. تورکجه
اوخويوب، يازماغي ۱۳۶۳- ده ائولن دن سونرا حيات يولداشيمين تشويقيله
باشلاميشام. آنجاق جيدي تورکجه يازماغي ۱۳۹۲- دن ائل بيليمي موسسه سينده
اولان اوستادلارين، لطفويله باشلاييب.

فولکويازيلار و رحمتليک آنامدان ائشيتديگيم، بير چوخ ناغيلار، ائل بيليمي بولتيننده
چاپ اولوب. اۆز آنا ديلم و اۆز جينسيমে بورجوم و ماراغي، منى بو ساحه ده يازماغا
يؤنلنديردى.

فريب خانيم وفى نين "حتى وقتى مى خنديم" هابئله اوريانا فالاجى نين، "نامه به
کودکى که هرگز زاده نشد" کتابلارينين آذربايجان تورکجه سينه ترجمه م، سون زامانلار
ايشيق اوزو گؤروب.

ايران، دنيا و آذربايجانين مشهور قادينلارينين حياتيندان آذربايجان تورکجه سينه
ترجمه لريم چاپا حاضيردى. بونو بيليرم يولون باشيندا يام اۆيرنمگه چوخ چاليشماليام.
اوميد ائديرم عؤمور قالسا، گؤزل ترجمه لر ادبيات دونياسينا تقدیم ائده بيليم.

ائو قادي نيام، ايکى اولاديم وار. گؤزل مرند شهرينده مهربان حيات يولداشيملا
ياشايرام.

◀ بايرام حمامى

آنا بايراما ايكي هفته قالاندان، ائوده ايينه دن چؤپه، يوويوب، ائوى تۆكوب سهمانلاياندان سونرا، اوشاقلارى گۆتوروب بايرام حمامينا گئتمهلى يديلر. پالتارلارى بوخچايا قويدو: ليف، كيسه، نوشور، آياق داشى، صابىن و تازا چيخان پاوه شامپولاردان، داراق، بير داروگر ديش خميرى و ديش فيرچاسين دا قويدو ليفه. نئچه واخت ايدى ديش فيرچاسين حماما آپارماق مود اولموشدو. آنا دا دالى قالان دئييلدى هر حالدا.

سحر تئزدن دوروب، شيرين چاي- چؤرگى ييب، ايجديكدن سورا آنا بوخچانى ووردو قولتوغونا يولا دوشدولر. حماما گئتمك قيزين هر زامان كابوسلاريندان ايدى. هر شئى بير يانا دللگين يويوندورماسى دا بير يانا. قوروا تكين كيليمدن دوزلميش كيسه يله، دوشردى قيزين جانيئا سورت هاسورت. درى كاميل سويولماسايدى دا نئچه لايهسى قوپوب كيسه آلتيندا پيلته لئردى. سورا نوبت ساچلارا يئتيشردى. قيزين اوزون ساچلارين ۵- ۶ آل صابونلا يوياندان سونرا، ساچلارى آرالاييب بارماغين چكردى تپه نين تكينه، خارچيلدى سس گلمسه يدى گينه صابونلا دوشردى باشين جانيئا. اووكالا ها اووكالا... قيز بونلارى خاطيرلايب اورگينه قورخو دوشموشدى. آما بايرام حمامينا گئتمه ليدى هم ده زورنان.

گؤزوزو يامان گون گؤرمه سين آنا، حمامدا سككیده، بوخجانى قويماغا يئر تاپايلمه دى بوخچالار قالانميشدى بير- بيرينين اوستونه... بير آز آياغ اوسته قالاندان سونرا بير يئر تاپيب بوخجانى قويدو، سويونوب حمامين ايچينه گيرديلر. ايلك باخيشدا هئش زاد گؤرونموردو فقط اوشاق- بؤيوگون جيغان- ويغان سسى گليردى سانكى بولودلارين ايچينده بير سورو چيلپاق خانيم، اوشاغى اؤتورموسن. قيز قورخودان آناسى نين آلين برک- برک توتموشدو... چاره سيز تيتيريردى. هله هاندان- گئجدن گؤزلىرى بير شئيلر گؤروردو دومانلارين ايچينده. كيميسى باشين يويوردو.. كيميسى اوشاغين يويوندوردو. سس دن قولاقلارى چينگيلديردى. ايسلانيب گليب ايستى سو قيرنالارين بيرينين يانيندا اوتوردولار... آنا دئدى:

- بالا دللگين واختى يوخدو اؤزوموز يويونمالى ييخ. گنت او سودان دولدور

گتى اول سنى يويوندوروم.

قيز دوردو گوجله لوت- پوت آدمالارين آراسيندان يولون تاپدى. كئچيردى بيرينين صابىنى قالدى آياغى آلتدا، باشى اوسته تاققيلتى يلا گلدى يئره. قيشقيريق دوشدو واى..

باشيندان قان گلير، قيزين آغريدان آز قالا اورگى كئچىردى. ھوشو اۋزوندە دئيىلدى، آنا لوت دىزلرينە چىرپا- چىرپا دوردو قاشدى. قىز گۇردو يارانين اوستونە ايستى بىر شى تۇكولدى. چوخ آجىدى اما قانى كسىلدى. آنجاق آغرىسى وار ايدى گينە....

نە ايسە بىر تەر آناسى اونو يويوندوروب، چىخدىلار....
ايلر كئچدى آنا او بايرام حامامين تعريفلەيندە قىز آنلادى باشينا تۇكولن ايستى شى سودوك ايميش...

◀ قىش زومارى

يوخولو گۇزلىرىم آچىلمىر آنجاق حىطدن گلن اوجالى- آلچاقلى دانىشىقلاردان، وار- گلدن بىلىرم يئنە آنام يايىن گونلىرىن بىرىنى دە فوتە وئرمەسەن دئە آرىتمالى- دوغرامالى آلىب. قولاقلىرىمى قىرپىرام گۇرم نە خبردى؟
- قىز كۇلگەيە بىر چول- پالاز سال بولارى دا آچ تۇك يئرە ليۇلنمەسەن- آنام باجىما دئىير.

- ايندى قورالار يىتتىشىپ، درنە مېتت. اصليندە ائلە قورا پىشىرن آيدا قورا سويو چكرلر دا- دئدىم. يىرىمدە آغاندىم بۇيروم اوستە. آنام گلدى باشىم اوستە:
- ھن اۋزون وورموسان تولكو يوخوسونا دئمك دا گۇزلىرىن شاپىلداتما دو تئز آياغا گئت قونشولارى چاغىر گلسىنلر بو سووزولارا آل آتسىنلار. بالا تك آلدىن سس چىخماز. من دە اولارا واختيندا چوخ كۇمك ائلەمىشم. آل آلى يىوار آل دە دۇنر اوزو يىوار. بوگون سووزوچو منى خوسماناتدى^۱ تعريفلەدى ھر نە توكانىندا وار يوكلەدى گئتىدى ائو. بلكە آخشاماجا آرىدىب دوغراياق.

گينە بوينوز وئردىم. آنام دئدى:

- سە ناوار گۇ... قاپى آچمامىسان كى! سويو كوزەدە، گونو باجادا گۇرموسن. يوخسا بىلردىن چۇرك داشدان دمىردن چىخىر. بو سووزولار پول توتوب. قىشىن گونو من كىمىن قاپىسىنا گئدەجاغام منە سووزو وئرىن آش قويورام... بو گون صاباح دا قاپىلارى آچىپ گىرەجاخسان. بئلە بوينوز وئرسەن ھر ايشە گوندە مېن دفعە منىم تون بە تونومو آبادلىياجاخلار...

^۱- خوسماناتدى: دىليە تولادى

گۆردوم قير قولايدي^۱ تئز يورغانى آتدیم دوردوم. قاچیب پيشىك كيمى اوزومو يودوم گوللو چاديرانى آتدیم باشيما. شيشىك گۆزلرله قاچدیم كوچهيه.

- مصمه خالا آنام دئدى ايشين اولماسا او بيرى قونشولارى دا چاغير گلين بيزه. آنام بير دام بير دهليز سووزو آليپ آليپ ألينده...

- ياخجى قيزيم ايندى هامينى آغناديب تۆكرم سيزه. سن فقط بيزيم چاييمزى يئتير. قايتديغيمدا گۆردوم سووزو قالاسى دوزليپ حيپتده. آنام دا بير آز هؤولدهدى. دئديم:
- آنا بير آز هوول ائلمه سن همشه دئيرسن گۆز نامرد اولار، آل مرد اولار. ايل زوماريدى بئله اوقاتيوى تلخ ائلمه.

- به به! بو گونكو قوشلار دونىكى قوشلار جيج- جيج اؤرگدير. اؤلمز خديجه گۆرر نوه- نتيجه. سنيده آرواد اولماغين ايل زومارى دوزلتمگين گۆرم ايشاللاه. قيزيم قيز اولاندا گۆرهسن، بيرين دوغاندا گۆرهسن.

- سنه ناوار امير بازارى داغيلسين سنه بير دسمال قالسين. من نه آره گندجگم نه ده اوشاق دوغاغام.

- سلام باجى باخ گۆر نئچهسين گتيرميشم گۆرر؟
- ماشالاه چوخ خوش گلميسيز. بويورون. واللاه ياخين قونشى اوزاخ قوهومدان ياخجىدى. قونشولار ما قوربان كسرم.

خيپتده دووار ديبينده چوخ لو باليش قويدوق قونشولار بير- بير اوتوردو.
من گونوز آنادان اولموشدوم آنام دئيردى- سنين آياغين يونگولدى- هميشه ايش باشليياندا منه دئيردى- هامى اوتورسون سن گل ايشين اوستونه تئز قورتولسون!- او گونده يئنه منيم ماموريتيم وار ايدى. گئتديم اوتاغا قايتدیم:
مامان ايشين ايرلى...

- خوش گلدين.
يئنه گئديپ قايتدیم اوچ كر همان سؤزلرله. آنام دئدى:
- من چوخ سيناميشام بو قيز ايشين اوستونه گلنده آدام بيلمير ناواخ قورتولدو. ايندى باشليياخ. حبيب خانيم او سووزولارى قوى بورا زحمتدى.

- قيز سووزولارى دئيرم.

- بولار ندى به؟

- اولار ججعوريدى.

^۱- قير قولايدي: وضعيت ياخشى دئيل

- تبریزلی باجی بولار کواردی. اؤزوزو سریمین هر شئین آدین دیشمیسیز.
- بلکه ده دوزو سووزودی سیز دیشمیسیز.
- آنام آرابا سؤز قاتسین دئی: - هله دیین ائولندن، آره گئندن، دوغاندان... بوشلویون کلاوی- دئدی.
- انشیتمه میسن؟ دیب قاپی نین قیزی قوشولوب قاچیب.
- ای وای... بو قیزلار آبرینی یئییب، حیانی قوسوبلار واللاه. بیر قوش دیلی اوخوماق همان توولانیلار. یازیخ ننه دده سی.
- اولسون ائله تخصیر ننه دده دی. قیزین دؤیموین دیزین دؤیر.
- دئمه او سؤزی. اوشاقلار بویور، سودویو کؤپوکلور، سؤزه باخمیرلار کی.
- آلیمده بیر مژمئی چای. یانیندا خورما شیرنی، دورموشام هوروت- هوروت بولار قولا ق سیرام.. آنجاق دیشیم باغیرساغمی کسیر. آنام دئدی:
- آی بالا گلین اُیری اوتوراخ، دوز دانیشاخ. بو عیبه جر اعظمین باشیندان دا آرتیق دی بئله اوغلان. کیمه وئره جاغیدی قیزین؟ شاه عباسین قوشونوندا بیر قوچ ایگیت گله جاغیدی اونو آلسین؟ اوغلان ائوی بیر ایل ایدی بولارین قاپیسین دبدن چیخاردیلار. آما قیزین آتاسی مینمیشدی عناد آتینا. اوغلانین هر شئی نه پولچوک بند ائلیردی. اؤز گؤزلرینده دیرگی گؤرموردی اوغلانین گوزونده چؤپو گؤروردی. دئیرلر: هر زادووی باب ائله، گؤرن دئسین هابئله. آغزی نین یئمین تانییاسان گرک. کورکن اوجا یئر یا آچاق یئردن اولسا بیرووز باشماق کیمی یا آیاخدان چیخار یا دا آياغی یارالار. آما کیمه دئیرسن قیزین باباسی دئیردی بئله کور قیزیم دالولسا وئرمم بو گده یه. قیز دا دئیردی اؤلدو وار، دؤندو یوخدی. گویول سئون گؤیچک اولار دا نه بیلیم. اوغلان راضی، قیز راضی، غلط ائله دی قاضی. من دیرم چوخ دا عجب ائلییلر... هئیی جاواننیغیم یادیم دوشدی آخی من ده جاوانلیقدا وورولموشدوم...
- آی قولاقلاریم تاققیلدادی. تئز مژمئینی یئره قویدوم. دئدیم:
- ماما! ان... کیمه
- گوله- گوله دئدی:
- باباوا!
- اویاندان مهناز قوالی گؤتوردو.
- قیزیم سنه باشماق آلیم؟
- یوخ دده قوربانین اولوم

- قىزىم سەنە دونۇغ ئالىم ؟
 - يوخ ددە قوربانىن اولوم
 - قىزىم سەنە قىزىل ئالىم ؟
 - يوخ ددە قوربانىن اولوم
 - قىزىم سەنى، قىزىم سەنى ارە وئىم؟
 - وئر ددە قوربانىن اولوم. وئر ددە قوربانىن اولوم.
 چوخ گۆزل سسى واريدى. او باشدان مەممە خالا باشلادى:
 آغاجدا ئىلىك يۈۈۈ باغلار گندەر
 قىز سئون اوغلان قەمە باغلار گندەر....
 آنام گۆزل سسىلە آرا كەسمەن:
 على بالا باشماخلارين باغلارام
 على بالا اوستونە گول باغلارام.
 على بالا گئجە بئوختا قالسان
 على بالا دسمال آليب آغلارام.

سیدوا يولو قانا
 سەنى ياناسان آنا
 نىيە مەنى وئىرمەين
 اوز سئودىگىم اوغلانا.

دور قاش گل يانىما اى گۆزل قىز
 بو گئجە گلەمەسن قالام يالقىز...

آرا كەسمەن او اوخوپور، بو اوخوپور... دئدیم:
 - بالام بىزىم قونشولار ھامىز خواندەنەيمىش سىز. چادراسىزلىقدان ئۆدە
 قالمىسىز ھا. ملانصرالدېنىن باغلى بىزوۈ تەك، اۆتورسز ھامىدان بتر قاچارسىز.
 ناھارا كىمىن مەن چاى داشىماقدان يورولدوم، اونلار نە سوۈزۈ آرىتماقدان يورولدولار، نە
 دە اوخوماقدان.
 - يىمماغا دا كۆمەك ایشلماغا دا.. باخ گۆر ھامىسى قورتولدو اشرف خانىم. آلاھ
 آغزى شىرىن قىسمەن ئالەسىن.

◀ آخیردا شفاسین تاپدی

خانیم محرملیک گیرندن قالمیشدی قیزی نین آئینده، هرگون هاوا قارالمامیشدان تاتارلانیپ، گئنیپ بزیردی دورما گلدیم شاخسئییه، دستهیه. خانیم یازیق بیلمیردی هانسی دردینه یئتیشسین. آتاسی ائوین بیر گوشه سینده سیز- سیز سیزیلدا بیر. درد آئیندن قیوریلیر آچیلیر، بیر یاندان دلی دولو اوغلو ایکی آیاغین تپیپ بیر باشماغا کی- منیم نذریم وار محله نین دسته سین تاسوعا گونو ائوه دعوت ائتمیشم.

کیچیک ائوین بیر گوشه سینده نیسبتا قوجا کیشینی خسته لیک اماندان سالمیشدی. زیققیلدا ییب زاریردی. هردن آغریلاری شیدتلی توتاندا ایلان تک قیوریلیب آچیلیردی. نیمداش کؤهنه رنگی قاچمیش یورغان دؤشگین اوستونده اوزانمیشدی. دوشگین یانیندا بیر بالاجا پلاستیک دولچا ایچینده نایلون گؤزه دئییردی. معدده سی بولاناندا او دولچایا قایتاریردی. آچیق تاختا پنجره دن هردن بیر خوشا گلیم اسیم ایچیرییه گیرسه ییدی ده قوجا ایچیندن یانیردی. گچدن قارا دوواردان اولان کؤهنه بیر ساهاتین تیک تاکی قوجانین بئیینه ایشلیردی. بو گون تاسوعاییدی قیزی نین باشی چوخ شولوق ایدی. آئینده اولان بئش- اون تومن پولو دا وئریب دسته ییه وئریلن احسانا ور- وسایل آلمیشدی. قوجانین حالی چوخ خارابیدی. سسی چیخار- چیخماز قیزین چاغیردی. قیز دره وول ایچری گیردی.

- بالا منه بیر مسکن وئر سانجی اماندان سالیب منی.

قادین کشووو چکیب، گؤردو درمان یوخدو.

- آتا داوا قورتاریب ایندی ده هر یئر باغلیدی. او داوالار دا سنه کار کسمیر. آنجاق منیم باشیم دا بتر قاریشیقدی. بیر آزدان دسته گلیر حیطه سنی آپاریب دسته قاباغیندا یاتیردارام حضرت ابوالفضل دن شفاوی آلا رسان.

- اولسون بالا ایشیوه یئتیش امام حسین عوضین وئرسین. جانیم قربان ابوالفضله دؤحتور ده اودی، درمان دا.

بیر آزدان طبیل لرین سسی بونلارین کؤهنه ساخت ائولرینی تیر- تیر تیتردیردی. دسته حیطه گیرمه میشدن بیر سورو خانیم، پوزلو- موزلو، عطیر- پودورلو، کیشی یاتان اوتاغا گیردی. جومالاشیب پنجره نین قاباغینا، دوردولار. قوجانین آغیر عذابدان، طبیل لرین سسیندن بئینی پاتلا ییردی. قیزی گلدی:

- آتا دور گئدك حیطه، سنین دۇكتورون دە ابوالفضل دى، درمانين دا.
قوجا سىز يىلدايىب دئدى:

- دوزدو بالا گل ياپيش دوروم. يا ابوالفضل اوزون كۆمك ائله.

بىر ايكي نفرله قوجانى قازايب گوجلە حیطه آپاردىلار. دستەننن قاباغىندا اوزالدىب اوستونە بىر پتو سالدىلار و دستەباشى اونو گۆروب چوخ شورا گلدى. يا ابوالفضل هارايى گۆيە قالخدى. ايكي جوان اوشاق دا گوج ايله طيبل لره دۇشويورلر. زنجيرلر گۆيە قالخىب قىزىلتى يلا كۆركلرە وورولوردو. و هين سسى قووزانىردى... اوردا اولانلار هاميسى قان ياش تۆكورلر. بئش اون ديقە بو گۆرمەلى و كدرلى صحنەلردن سونرا دستەباشى هامىنى أليە اوتورماغا دعوت ائلەدى، زنجيرلى يئره قويوب، باغداشى قوروب اوتوردولار.. نوحەخوان بىر يانيقلى ابوالفضل مرثيەسىنى اوخوماغا باشلادى. پىنجەدە دوران قىزلارين گۆزلىرى، هئش وضعيتى گۆرمەمىش تىك، هيچانلا دستە اوزرىندە فيرلانيردى. يئره اوتوران جوانلار دا او طرفلرە نەسە آختارىردىلار.

خانيم بىر نئچە كۆمكىچى ايله، پيشىردىگى قىمە پىلووى قابىلار چكىردى اوغلانلار دا پايلايىردىلار. اورتادا اوزانان خستە كىمسەننن يادىندا دئىلدى. ائوين اوغلو فىر- فىر فيرلانيردى هردن بىر پىنجەننن قاباغىنا گىچىپ قاش گۆزويە بىرىنە بىر شئىلر آنلادىردى. هامى يئىيب ايچىندن سورا دستە آياغا قالخدى. او آندا قادىن گلىب آتاسىنى ائوہ آپارماق اىستەدى. پتونو قىراغا چكىندە اوجادان قىشقردى:

- بابا.....

بىرى او طرفدن دئدى:

- خوش حالينا ابوالفضل شفاسين وئردى...

◀ عزرائيل له آتيش - باريش

ايكي ايل قاباخ آيين- شايين اوتورموشدوم، بىر اوندا گۆردوم عزرائيل آدىلى بىر گۆزل قاپيدان گىردى. خوش- بئشدين سونرا دئدى:

- تئز اول پوست پىلنگىوى يىغىشدير گئداخ!

باشىمدان ائله بىل بىر قازان قاينار سو تۆكولدو، سانكى. دونيا باشىما فيرلاندى والاهى جان شىرىن اولار دئىرلر. باشلادىم يالوار- ياخارا.

دئدىم:

- گل بو داشلارى ائگىندن تۆك مىندن واز كئچ قوى دويونجا ياشايىم! مىندن دووارى آلچاق تاپنامادين ؟ نيه اىستى آشىما سويوخ سو قاتىرسان؟ سىنە

نئىنمىش؟ آتيا ائشك يا ائشگيوه كۇششك دئمىش؟ گنت ايلر بوويو يورقان - دوشك يورقونو اولان خستهلرين جانين آل دينجالت. منيم هله ناواختىمدى؟ باخما بيرچگيم آغارب، زامانا آغارديب والاه ائله ياشيم يوخدى كى. نئجه دييرلر قورا ايكن مويوز اولموشام. ياشامامىشام. هله اوزون - اوزون آرزىلاريم وار. مسلمانين سونكى عفى دييرلر بو ياشدا قلم گۇتوروب جيزما - قارا يازيرام. مجال وئر نئجه گۇزل كتابلار يازيم، ياراديم، ترجمه ائديم...

قوى اوغول - قيز تويو گۇروم. نوهم ساچىمى يولسون. گلين - كۇركن نازى چكىم. سورا بو ميدان بو دا شيطان. بوينوم قيلدان نازيكدى. اۇلموين شرفسىزدى.

بيردن دلى دومرول يادىما دوشدو. آما تاسفله منيم اونون سئوگىلىسى تاي سئوگىليم يوخدى كى منيم عوضىمدن اۇلمگه حاضير اولسون. قالدېم كسىله - كسىله... دئدى: - يازيق بالا سن اوخويانلارى من توخوموشام. مگر بيلمىرسن باتان اۇلمز، يئتن اۇلر. هئىي..

چوخ آغاجلار اوسته شوولر دوغرئانار، يوز ايلده ياشاسان بئله دونيادان دويماسان. دييرلر يئماغلا دويماميسان يالماغلا نئجه دوياجاخسان؟ دور دا گئتمهلى قوناغين تئز گئتمهسى ياخشىدى.

دئديم:

- ياخشى دا سنده ده گوناھ يوخدو. مين ايشچى نين بير باشچىسى اولار. آغا ديير سور درهيه سوراخ دا. آنجاق ائشيتىمىش سن پاسور اوينماغى سئورسن. گل اوتور بير ايكي آل اوينوياق گئدريخ. ياي وار قيش وار نه تلسيك ايش وار. نه باشيزى آغريدېم كى بير ايكي ايل پاسور اوينويانان سورا كور توتدوغون بوراخماز كىمى بو دا ياپىشىدى ياخامدان آسلاندى. منيم ده گۇنوم قالىندى ديرمانين بو باشيندان اۇلو سالسالار او باشيندان ديرى چىخارام.. بو تئزلىكده تسليم اولان دئىيلم كى. بو دفعه دئديم:

- بيزيم گيزلن پاچ اويونوموز وار. چوخ شيرين اويوندى. سن گۇزلىوي يوم من گيزلنيم. منى تاپسان گنداخ دا. او گۇزلىرين يومدى من تو دابانا قوت قاچ كى قاچاسان.

اينانميرام بو تئزلىخدا منى تاپا....

۹۵ - جی سایین ضمیمہ سی

آلتی خلیج ناغیلی

علی اصغر جمرا سی و عبدالله واشقانی
دوز لیش و آچیقلامالار: مصطفی رزاقی

- ♦ جیک - جیک خانوم ماتالو
- ♦ پئریله تَوَه ماتالی
- ♦ شانگول، مانگول، گول دسته سی
- ♦ شاه عباس ماتالی
- ♦ اصله اصله
- ♦ هات

اٲل بىلىمى و خىلج لره اۋزل بۇلوم

علىر ضا صرافى

بو سايدا اوخوياجاغىنىز ناغىل لارى خىلج دىلى و ادبىياتى نىن بۇيوك و دگرلى اوستادلارى على اصغر جمراسى و عبدالله واشقانى طرفىندن بىزىم اختيارىمىزدا قويولموشدور.

خىلج لرىن نفوسونون از اولماسى، هم ده انا يوردلارىندان چىخاراق بىر چوخ بۇيوك شهرلره سپهلىنمىلرى، ائله جه ده بىر نىچه باشقا عامل لره گۇره تاسفله بو اسكى تورك دىلى گونو-گوندىن ضعىفله يىب، بو دىلده دانىشانلارنى سايى آزالىر، دئمك اونون ايتىرمك خطرى گئىدىكجه چوخالماقدادىر.

بوتون بونلارى نظره آلاراق درگىمىزده خىلج دىلى و فولكلورو اوچون اۋزل بىر يئر آپمىشىق، دگرلى و عالم دوستوموز جناب "مصطفى رزاقى" همىن بۇلومون باش رداكتورو كىمى چاليشىرلار. كئچن نومره لرىمىزده ده خىلج لردن بعضى فولكلور نمونه لرىنى ارائه وئرمگه چاليشدىق.

بو سايدا آلتى خىلج ناغىلى وئرىلر، بونلارنى بعضىلرى آذربايجاندا دا (باشقا وارىانتلارلا) دئىلىمكده دىر. بعضى لرى ايسه اصىل خىلج مالى دىر.

بىر چوخ خىلج لغتلىرىنىن معناسى و آچىقلاماسى متنلرىن اتك يازىلارىندا وئرىلىب، اوندان علاوه بو بۇلومون سونوندا دا همىن لغتلىر الفبا سىراسىيله تنظيملىنىپ اوخوجويا سونولموشدور.

قئىد ائتمك لازمدىر كى ناغىل لاردان ايكىسىنى جناب رزاقى شخسا سس فاىلىندان (سون درجه امانتدارلىقلا) يازىيا كۇچوروب، اونون اۋز متودونا گۇره اصىل متندن اول، بىر قىسا راپور دا يازىر و اورادا ايشىن گئىدىشاتى حاقىندا بعضى معلومات وئرىر.

مادام خىلج بۇلومونده بئله بىر متود ايرلى سورولوبسه، آشاغىدا منىمله جناب رزاقى آراسىندا گئىدىن يازىشمالار دا عىنله بىلگىلرىنىز اوچون وئرىلر.

سلام. جناب صرافى.

آشاغيداكى فايل «آلتى خلىخ ناغىلى» دير. اوچ ناغىل آقاي جمراسى دن، اوچ ناغىل آقاي واشقانى دن. جمراسى نين ناغىل لارى، اونون ايلك ايشلريندن ايدى. ايندييه كيمى بير كيتابدا چاپ ائتمه ييب. يالينز اينترنئته قويوشدو. ايندى ده اوزو يازديغى كيمى متينه بير آزال گزديريب. ايضاحلار مندندير.

واشقانى نين ناغىل لارى قايناناسى نين دانيشيغى دير من پياده ائله ميشم. ايكي دفعه آقاي واشقانى نين ائوينده چك ائله ميشيك. بونلارى بير ضميمه كيمى چاپ ائتمك اولار. اتك يازيلار هر ناغيلدا آيرى اولسون ديه، هر ناغيلدان سونرا «بريك سكشن» ووروشام. ناغيل لارين اولينده آقاي جمراسى و واشقانى نين عكس لرى و كيتابلارينين سيراسى قويولوب. گنه ده آرتيق اسگيك اولسا خدمتده وارام. بو ضميمه خلجى اؤرگنمك ايسته ين لر اوچون ياخشى ال كيتابى اولاييلر. من اوزوم ده ائله آقاي جمراسى نين بو اوچ داستانى ايله خلجى نى اؤرگنميشم.

حرمتله - مصطفى رزاقى

سلام جناب مصطفى بى رزاقى

لطفا اولورسا بو ناغيل لاردا قايناق شخصلرين مشخصاتلاريني و توپلايانين آدينى خبرلشين . متنده گتيرك. بير ده بعضا متنين بير قسمتلى ترجمه اولماميشدير. يا ايضاحات، فيلان وئربله جكسه تكميل اولسون كى اليميزده كى شماره ده نشر ائدك.

من بيرينجى ناغيلدا اصلاحات آپارديم ، من بو متنى بير داهاي سيزه گؤندريرم، بورادا:

- كامنت قويدوغوم لغتله منجه معنا يازيلمايدير.
- سارى بوياديغيم كلمه لرده املا اصلاحى ائتميشم، باخين لطفا و يانليشيم اولسا بويورون

● ائل بیلیمی درگی سینده بوتون دیالوقلار سطیر باشیندان و بیر " - " اشارتی یله باشلانیر بونلاری دا سلیقه میز اساسیندا دییشمیشم.

دانشید یغیمیزا گۆره هم اتمک یازیدا لغتله معنا وئریلمه لی، هم ده گرک سوندا بیر لغتنامه آرتیراق، یا دا ناغیلی بیر دۆنه ده آذربایجان تورکجه سینده چئویرک. لطفاً قالان بئش داستانا بیر داها یوخاریداکی باخیشلا نظر سالین و نهایی لشدیرین لطفا!

سایغیلاریملا - علیرضا صرافی

حۆرمتملی جناب مهندس صرافی

بو یوردوغونوز اساسیندا من یئنیدن ناغیل لارا باخدییم. چوخلو یئرلرده املا دوزلیشی آپاردیم. چوخلو یئرده ده اتمک یازی وئردیم. آما خلج تورکی سی بیزیم تورکی یه یاخین اولدوغونا گۆره منجه یئنی دن تورکی یه ترجمه ائتمگه احتیاج یوخدور و اتمک یازیلار کفایت ائدر.

حرمتله - مصطفی رزاقی

علی اصغر جمراسی

تاریخ تولد: ۱۳۴۳ / ۱۹۶۴ میلادی

محل تولد: روستای تلخاب فراهان استان مرکزی

کارشناسی ارشد علوم سیاسی از دانشگاه امام صادق (ع) فارغ التحصیل

۱۳۶۹ / ۱۹۹۰

کتاب‌ها:

خلج‌ها یادگار ترک‌های باستان؛ تهران، پیام پویا ۱۳۸۴ / ۲۰۰۶

قارشو بالوقفا سلام؛ تهران، اندیشه نو، ۱۳۸۶ / ۲۰۰۷

تولکو ماتالی؛ تهران، تکدرخت، ۱۳۹۲ / ۲۰۱۳

گول صنوبر داستانی؛ تهران، تکدرخت، ۱۳۹۴ / ۲۰۱۵

خداحافظ خلجی؛ تهران، تکدرخت، ۱۳۹۴ / ۲۰۱۵

فرهنگ خلجی فارسی جمراسی (آماده چاپ)

آقای علی اصغر جمراسی بیزیم خواهشیمیز اساسیندا بو ناغیل لاری بیر توضیحله
گوئندردیلر. قئید ائتمک لازیمدیر کی:

- تلخاب خلج‌جه‌سینده «ؤ» و «ۆ» سسلری (ö - ü) قورونوب ساخلانیر. ائله
اونا گۆره ده جناب جمراسی اونلاری مخصوص دیاکرتیک اشارت‌لرله متنده
مشخص ائدیلمیر. آنجاق متنین مختلف کامپیوترلر آراسیندا ال به ال
اولماسیندان سونرا بو اشارت‌لر باشقالاشیرلار، او اوزدن علامت‌لری حذف ائتمک
مجبوریتینده قالدیق.
- تلخاب خلج‌جه‌سینده «بی وار آتدی» (بیری وار ایدی) ایشلنیر. حالبوکی
باشقا خلج دیل‌لی کند و شهرلرده «وار آرتی» ایشلنیر. آقای جمراسی بو
ایکی صورتی یاناشی ایشلنیر.
- بی‌ری گلدیکجه اتمک یازی دا خلج سؤزلرین و قورولوشلارین توضیحی
وئرله چکدیر.

«دوست ارجمندم جناب آقای رزاقی همانطور که مستحضرد زمان گذشته استمراری لهجه خلجی تلخاب با سایر روستاهای خلج زبان متفاوت است. لذا اینجانب به منظور درک مطلب و قرائت درست و آسان از سوی مخاطبین خلجی زبان، مدت هاست که در نوشته‌های خود این زمان را در کنار هم می‌نویسم. لذا سه داستان فوق را که قبلاً منتشر کرده بودم، را نیز به صورت اصلاح شده برایتان ارسال می‌کنم. شایان ذکر است که این سه داستان به همراه تعدادی از داستان‌های دیگر و ضرب‌المثل‌ها و بازی‌های کودکانه در یک مجموعه ای به نام «اسطوره‌های ماندگار خلج در استان مرکزی» در حال تدوین و آماده‌سازی می باشد. امید است به یاری خداوند تکمیل و منتشر گردد.»

♦ جیک- جیک خانوم ماتالو

هایقولو^۱: تلخابلوک حاج رقیه خانم
یازقولو^۲: علی اصغر جمراسی

بی واراندی^۳: بی یوق آتدی، کونلرین بی کونوچه بی قوش واراندی، اونین آتو جیک- جیک خانوم آتدی. بی کون جیک- جیک خانوم قونموشدو بی قیزیل گول گالاسی^۴ اوستوچه هوقیراندی^۵ کی، اونین هاداقیی^۶ بی تیکن باتدو. هرنه قیوریلدی، تفره^۷ تَقْلا شادی، تیکنی هییی بیلمدی^۸. هاججوق^۹ هغلدی، اوچاغلان^{۱۰} واردو آبه‌سی^{۱۱} یانیی. هایدی:
- آبه‌جان هاداقوما تیکن باتموش بی مونو هیپی^۱.

^۱ هایقولو: دئین

^۲ یازقولو: بازان

^۳ واراندی: تلخاب: وار آتدی. باشقا خلجلر: وار آرتی: وار ایدی

^۴ گالا: شاخه، بوداق

^۵ هوقیرارتی / هوقیراندی: اوخووردو

^۶ هاداقینه: آیاغینا. خلجی ده آراچی «ن» حرفی یوخدور اونا گۆره هاداقی+ن+ا< هاداقی+آ< هاداقیی

^۷ تفره: طفره، تلاش

^۸ هییی بیلمدی: چیخار بیلمدی. هییمک: (متعدی فعل) چیخارتماق؛ هینمک: (لازم فعل) چیخماق، مینمک

^۹ هاججوق: هازجوق، آرجا

^{۱۰} اوچاغلان: او چاغدا، او زامان

^{۱۱} آبه: آبا، آنا

آبەسى ھايدى:

- بَبەجان منىم كۆزۈم كۆرۈم يىتتۈۋە^۲ نەنەين ھېيى تە.

جىك - جىك اوچدو واردو نەسى داموچا قوندو. نەسىي ھايدى:

- ھاداقوما تىكن باتموش بى مونو ھېيى.

نەسى ھايدى:

- بالاجان منىم كۆزۈم كۆرۈم يىتتۈۋە خالاين ھېيى تە.

جىك - جىك خانوم واردو قوندو خالاسى داموچا بنا شادى كۆزلىرىندە ياش تۆكمەكە.

خالاسى ھايدى:

- جىك - جىك خانوم، شىرىن جانوم تاتلۇغ خانوم نە ھىلورىن؟

جىك - جىك خانوم ھىلى - ھىلى خالاسىيى جاواب وئرمىش ھايدو:

- خالاجان ھاداقوما تىكن باتموش قان كلىتۈر، بى زىمەت مونو ھېيى.

خالا جىك - جىك خانومىن ھاداقوندا تىكنى ھىيدى قودو دولوۋقا^۳.

جىك - جىك خانومىن ھالى بارلاشدى^۴ بى اويان اوچدو، بى بويان اوچدو ھايدو^۵:

- خالاجان من يوواروم كۆردۈم ھامام داموچا قوشلار تىكن - تىكن اوينىيوللار يا نا؟ اوچا

كلىم تىكنىمى آلوم واروم^۶ تىكن - تىكن اويناماققا.

جىك - جىك خانوم اوچدو واردو ھامام دامىي، كۆردۈ قوشلار تىكن - تىكن اوينوللار،

كلىدى خالاسى يانىيى ھايدى:

- خالاجان تىكنىمى ۋرەتتىمى يوواروم^۷ تىكن - تىكن اوينى دىم^۸.

خالاسى ھايدى:

- پوشوك كلىدى پاجادا سىتدى^۹ تونوروم ھىچدى^{۱۰}، تىكنى آلاۋشتوردوم يوكدوم^{۱۱}

^۱ ھېيى: (امر فعلى) چىخارت

^۲ يىتتۈۋە: (يىتمەك/ امر) آپار

^۳ قودو دولوۋقا: قويدو دولابا. دولوۋ: تاقچا

^۴ بارلاشدى: بار اولدو. ياخچى اولدو.

^۵ ھايدو: دندى. (دەدە قورقۇد. دا: آيتدى)

^۶ كلىم، آلوم، واروم: (ھامىسى ھمىشە كى حالت) گلرم، آلارام، گندرم

^۷ يوواروم yovarum: (وارماق/ امر) گندىم، وارىم

^۸ يوواروم اوينى دىم: (امر حالتى) گندىم اوينايىم

^۹ سىتدى: ايشەتدى. (سىمەك: سىدىك آتماق)

^{۱۰} ھىچمەك: گىچمەك، سۆنمەك، خاموش اولماق

^{۱۱} يوكمەك yükmək: آتماق، توللاماق، فا. پرت كردن

تونورچا كۇندو، تىمى سىنە ئىردە تىكىن بولدىم وئىردىم؟

جىك - جىك خانوم ھايدى:

- مېمى تىكىنىم ورە^۱ وئىرگەين بى قاودا لاواشلاردا كۇتورم تىزە م.
خالا كولدو ھايدى:

- بو آرسىن^۲ لە ووروم قىچىن قىرىلىر.

جىك - جىك خانوم اويانقا اوچدو، بويانقا اوچدو، بى قاودا ھىكمىكلردە^۳ كۇتوردو تىزدى^۴.

جىك - جىك خانوم كۇكچە اوچار آرتى/آتدى، كۇردو يىرچە بى قونچو^۵ سىنداق^۶
بىشىرمىش يىئىيور. اونىن يانچا قوندو يىركە. باللا - باللا كىلدى قونچو يانچى. ھايدى:

- ھارماغايىن^۷ قونچو دايى. نىسە ئىتورىن؟

قونچو (چوبان) ھايدى:

- ساغول جىك - جىك خانوم، سىنداق بىشىرمىشم، آما ھىكمىكىم يوقآرتى/آتدى اونىن

يىرىئى قىق^۸ تۇغرامىشام يىئىيوروم.

جىك - جىك خانوم ھايدى:

- مېمى ھىكمىكىم وار، آلا سوت ايچچىئى توغرى^۹ بىلە يىئىيدىك^{۱۰}.

قونچو ھىكمىكىم آلدى توغرا دى بايداقا، اوستى^{۱۱} دىق سوت تۇكدو باشلادولار يىئىيگەلر

قوزولارىن بى سى توشدو خالقين بوغداسىئى.

قونچو ھايدى:

- جىك - جىك خانوم، شىرىن جانوم، تاتلوغ خانوم، تىزىپ يووا او قوزىن بوغدادا ھولى^{۱۲}

سورو برەلى^{۱۳} اوچاغ يىكە بىلە سىنداغو يىئىيدىك.

^۱ ورە ۋە: ۋىئا! استىنا اولاراق بو فعلين امر حالتىن سونو فتحە ایلە ایلە بىتير.

^۲ آرسىن: تىندىردىن چۆرك يا چاپدان چىخارتماق اوچون اوچو قلاب شىكلىندە اولان دىمىر وسىلە

^۳ ھىكمىك: چۆرك

^۴ تىزدى: قاچدى

^۵ قونچو: قوبونچو، چوبان

^۶ سىنداق: سىنگداغ. چوبانلار بىر داشى اودا قويوب قىزاندىن سونرا اونو داواردان ساغدىنى سوتون ايچىنە

سالىب چۆرك دوغرايىب يىيىردىلر.

^۷ ھارماغايىن: يورولمايان. ھارماق: يورولماق

^۸ قىق: قىغ، داوارىن پىئىنى

^۹ توغرى: (توغراماق / امر) دوغرا

^{۱۰} بىلە يىئىيدىك: بىرلىكدە يىئىك

^{۱۱} اوستى: اوستونە

^{۱۲} ھولى: (امر فعلى) دۇندىر

^{۱۳} برەلى: سارى. سورو برەلى: سورو طرفىنە

جیک- جیک خانوم اوچدو واردو قوزین بوغدادا هولودو کلدی کۆردو چوبان سنداغی
یئمیش توکتمیش، اوچاغلان هیکمک یثیری هنده بایدا قیق تولدارموش.
جیک- جیک خانوم پررین چالدی بی بیرکه^۱ هایدی:
- قونچو دایی منیم هیکمک لریمی وره من وارییوم^۲.
قونچو هایدی:
- آچوقموشدوم هیکمکین یندیم نثرده هیتی کَلیم^۳ سنه هیکمک وئردیم؟
جیک- جیک خانوم هایدی:
- تنز اول منیم هیکمکیم وره، وئرمگه^۴ ین^۴ او قوزین کی بوغدادا هولودوم کۆتورم اوچام واروم.
قونچو کولدو هایدی:
- جیک- جیک خانوم بو دۆگَنکی^۵ کۆرورین؟ موندولا^۶ ووروم یاپیشین یئرکه، اگر
جۆرگتین^۷ وار قوزین گۆتوره^۸ ل.
جیک- جیک خانوم اویان قا اوچدو، بویان قا اوچدو بوغداقا توشگولو (توشن، دوشن)
قوزین هرکدی (گۆتوردو) یو اوچدو.
جیک- جیک خانوم وادی^۹ یئرکه کۆردو بی بوررا هاتلوغ^{۱۰} وارییور اوللارقا یووقلاشدو
(قولایلاشدی)^{۱۱} هایدی:
- هاتلوغ لالالار^{۱۲} نئرق وارییوریز؟
هاتلوجلار جاواب وئردیلر:
- جیک- جیک خانوم، شیرین جانوم، تاتلوغ خانوم وارییوق پادشاهقا کلین
هیتی که گک^{۱۳}.

^۱ بی بیرکه: بیر بیرینه

^۲ وارییوم variyyom: تلخاق لهجه سینده تورکیه کیمی «وم» گلیر.

^۳ هیتی که لیم: (امر) گنیریم

^۴ وئرمگه ین: verməgəyn (التزامی) وئرمه یسن، وئرمه ین

^۵ دۆگَنک: دگنک، چوماق

^۶ موندولا: مون+دولا، مون+لا، بونولا

^۷ جۆرگتین: جرأتین

^۸ گۆتوره: (امر) گۆتور!

^۹ وادی: باخدی

^{۱۰} هاتلوغ: آتلی، بیر دسته آتلی

^{۱۱} یووقلاشدی: یاخینلاشدی

^{۱۲} لالالار: قارداشلار. لالاقارداش

^{۱۳} هیتیکه گک: (التزامی) گتیرک

جىك - جىك خانوم اوچدو باردى پادىشاھ كودنىچە^۱ قوندو بى دامىن ارنيى^۲ (ھىررە سىيى، شرفەسىيى). بى دمەدە سۇرە كۇردو كلىن اۋنگوچە^۳ ايت ھۇلرەيىورلار^۴. خابار آلدى نەتە^۵ كلىن اۋنگوچە ايت ھۇلرەيىورلار؟

ھايدىلار:

- واوا^۶ كلىمىش يىلقىلىرى^۷ قىرران قىرمىش، قوزو بولونمور، بىز دق چاراسوزلوقدا كلىن اۋنگوچە ايت ھۇلرەيىورلار.

جىك - جىك خانوم ھايدى:

- بو قوزىن پادىشاھ كۇدنىيى كلىتمىش، يىتى وىن^۸ كلىن اۋنگوچە ھۇلردىن^۹، آمما آوال كلىن كسىكىن كرك بى پىستا^{۱۰} من ھارقاما^{۱۱} كدەلگم (كىرە كەگم)^{۱۲} اوچاغلان كلىن كدەگە.

نوكرلر ھايدىلار:

- اولتا آوال كلىن كسىكىن وئرىمىز سن كدەين اوچا كلىن كدەر. بو آنلاشاماقدا سۇرە قوزىن يىتدىلر كلىن ھاداڭى آلتىچا قوربان ايتدىلر. جىك - جىك خانوم داق واردو ايچگر ھوچە كلىن كسىكىن كىرە كگە (كدەلگە)، آمما نوكرلر و خدمتچىلر كلىن كسىكىن قوشقا وئرمەدىلر، اونو ھودە سانگاللا دولار^{۱۳}. جىك - جىك خانوم ماقول ھاجودو^{۱۴} و ناراحت اولدو.

كلدى خدمتچىلر كە ھايدى:

- منىم قوزومو وردىن^{۱۵}.

^۱ كودن: توى

^۲ ارن: دوداق، دامىن ارنيى: دامىن قىرناسى، لىھەسى

^۳ اۋنگوچە: اۋنگ + چە: اۋنوندە، كلىن قاباغىندا

^۴ ھۇلرەيىورلار: اۋلدورورلر، قوربانلىق كسىلر

^۵ نەتە: نە تەر، نىيە

^۶ واوا: وبا

^۷ يىلقى: داوار

^۸ يىتى وىن: (امر) آپارين

^۹ ھۇلردىن: (امر) اۋلدورون، كسىن

^{۱۰} پىستا: دفعە، بى پىستا: بىر دفعە

^{۱۱} ھارقا: آرخا، آيىن

^{۱۲} كدەلگم: (التزامى) گىيەم

^{۱۳} سانگاللاماق: داشلاماق، قومماق

^{۱۴} ماقول ھاجودو: برک آچىقدى

^{۱۵} وردىن: (امر) وئرىن

پاكارلار (نوكرلر) هايديلار:

- يووا^۱ بوشين^۲ پئيكاري، قوزين ھۆلردىك يئىدىك اوستوندە دق بى ھيديش^۳ سوو ايچدىك.

جيك - جيك خانوم هايدى:

- منيم قوزومو وئرمە گيز كلينى كوتورم ترم.

پاكارلار (خدمتچىلر) كولموش هايديلار:

- تئمى كه تا^۴ كيم كۆرموش قوش كلين قاوزيقا؟

قوش هايدى:

- پس تئمى كۆردىن كلينى نه بر قاوزيلار.

جيك - جيك خانوم بو سۆزو هايدوق چا اوچدو واردو قوندو بى اوجا دامين ارنىي^۵،

كۆزلىدى كۆردو كلينى ساز و آوازلا، چالا - چالا كلييورلار^۶، اويانقا اوچدو، بويانقا اوچدو

كلينى هات اوستوندە كوتوردو يو اوچدو.

جيك - جيك خانوم كلىدى بى بيدىك^۷ ياقاق^۸ هاغاچى گالاسى اوستوچه قوندو

كۆردو هاغاچين كۆلگەسى چه بى آششىق يۇرموش^۹ بزن^{۱۰} چۇگور چالور.

جيك - جيك خانوم هايدى:

- آششىق لالا هارماغاين، يئكه بو كلينى وئردىم سنه؛ سن دق سازين وره منه.

آششىق بو سۆزكه خوشو كلىدى هايدى:

- جيك - جيك خانوم، شيرين جانوم، تاتلوغ خانوم، آلا بو ساز سنيين حالين اولتا^{۱۱}.

قوش چۇگورو آلموش كلينى وئردى آششىققا. آششىق كلينين الينده اۇپدو اونو اۇز ھويى يئتىدى.

^۱ يووا: yova (امر) گنت!

^۲ بوشين: باشين. (بوش: باش)

^۳ ھيديش: قاب، ليوان

^۴ تئمى كه تا: ايندى يه كيمى. تئمى: ايندى

^۵ ارنىي: ارن + (ن) + ە: قيراغينا. (ارن: دوداق، قيراق، لبه)

^۶ كلييورلار: گتيرلر

^۷ بيدىك: بۇپوك (=ى)

^۸ ياقاق: گيردكان، قوز

^۹ يورموش: اوتورموش

^{۱۰} بزن: ايندى نين استمرارى نى گۆرسدير. بزن چۇگور چالور: مشغولدور چۇگور چالير. (فارسى: دارد مى نوازد)

^{۱۱} اولتا: (امر) اولسون

جیک- جیک خانوم داق چۆگورو آلدو واردی قوندو سیناور^۱ هاغاچی شاخاسیی،
 باشلادی چۆگور چالماققا و کۆکورتمککه^۲ و بو شعرى ھوقوماقا:
 تیکن وئردیم، ھیکمک آلدوم،
 چالی سازوم، چالی^۳ سازوم.
 ھیکمک وئردیم، قوزو آلدوم،
 چالی سازوم، چالی سازوم.
 قوزو وئردیم کلین آلدوم،
 چالی سازوم، چالی سازوم.
 کلین وئردیم چۆگور آلدوم،
 چالی سازوم، چالی سازوم.
 او کۆندە بو یان جیک- جیک خانوم عومرین کۆدن لرچه^۴ ساز وورماقلا کچرییور.
 ساز وورغوللار^۵ جانی ساغ اولتا.

^۱ سیناور: صنوبر آغاچی

^۲ کۆکورتمک: اوجادان ترانه یا یییر اوخوماق (ییر: ترانه، شعر)

^۳ چالی: (چالماق / امر) چال!

^۴ کۆدن: توی، جشن، شنیلیک

^۵ وورغوللار: وورانلار. (وورغو+لو+لار=وورغوللار)

◆ بئرىلە تۆۋە ماتالى

(قوردلا دۈۋە ناغىلى)

ھايقۇلو رىھمىتلىك تىلخابلۇق سىغرا باجى

يازقۇلو: ەلى اصغر جىراسى

بى ۋار آتدى، بى يوق آتدى. كۈنلەرنى بى كۈنۈچە بى آچ بئرى ۱ ۋار آتدى، ۋو ئىچچە كۈنەرتى ھىشەنە ۲ بولمادۇقأتدى ۳ يىپىگە ۴، بى كۈن آچلۇق ۋونا كار شادى ۵. كەلى تاغدا (مىثلاً «قوش قىيە سى» نە) آشدۇ بالوققا يۈۋىلاشدى، كۆرۈگە بى ھىۋاندا، آچچى ۶ ە يا ۋىلاقتا، چەندە ە، پەندە ە، بى زاد بولۇر يىپىگە يا نا ۷.

بئرى سومسونو- سومسونو ۸ كەلى ائردى باغلار ھاراسىي آشدى، كىردى بى باغقا كۆردۈ بى نارون كۆك قوزو ۋوتلور.

قوزۇقا ھایدى: ھىشوم ۹ سىنى يىپىگم.

قوزو ھایدى: مەن بى بالا جۈنبول قوزورسام ۱۰، مەنى يىمكەلە، سەن توق ۱۱ ۋامەن، يۈۋا قۈنشۈ باغىچا بى آچچى ۋوتلور ۋونو يىيى.

بئرى آشدى قۈنشۈ باغىي، كۆردۈ بى قارا آچچى پان ۱۲ ھاراسىچا كۆكا ۱۳ يىيىور.

آچچى ھایدى: بئرى سەن بودا سە ئتۈرەن؟

بئرى ھایدى: سەخدا ۱۴ آچوقموشام، تىمى كەمىشە سىنى يىپىگم.

آچچى ھایدى: مەن بى تاققۇراق ۱۵ ھارقان ۱۶ اچچىرسم ۱۷، مەنى يىمكەلە سەن بى زاد

ۋامەن ۱۸ يۈۋا ۋو بى سى باغقا، ۋودا بى قۈن ۋوتلور ۋونو يىيى.

۱ بئرى: قورد ۲ ھىشەنە: ھىچ نە

۳ بولمادۇقارتى: بول+ما+دوق+آرتى: بول+ما+مىش+ايدى: تاپمەمىشدى

۴ يىپىگە: (التزامى) يىيە ۵ كار شادى: كار ائتدى، ائرا ئالە دى

۶ آچچى: گىچى ۷ يا نا: يا نە

۸ سومسونو- سومسونو: سومسونو- سومسونو؛ آختارا آختارا، سولە نە- سولە نە

۹ ھىشوم: ايسىتىرم ۱۰ قوزورسام: قوزو+راسم: قوزويام

۱۱ توق: تۈخ

۱۲ پان: كەردى، رەدە

۱۳ كۆكا: ۋوزوم آغاچى نەن گۆى يارپاق لارى

۱۴ سەخدا: سەخت، برك، يامان (آچىقمىشام)

۱۵ تاققۇراق: آرىق ۋو سەغىف، اتسىز، (زەنجاندا: تاققىلاق: قوروموش دىرى)

۱۶ ھارقان: آرىق

۱۷ اچچىرسم: اچچى+رسم: گىچىم

۱۸ ۋامەن: ۋولمان، ۋولماران، ۋولمازسان

بئرى ھاتقولدو^۱ آشدى، او بى سى باغقا، كۆردو بى ھورون^۲ قون ماو كۆلگە سىچە
يورموش گۆش^۳ ائتە يور. بئرىن خىلى زاوقو اولدو تيشلرىن بى بىر^۴ اوستىي چالمىش او
چا^۵ ھايدى: كلىشم سنى يئيگم.

قون ھايدى:

- منى بئمكلە سن بى يئرکە ائرمەين. يووا قونشو باغىچا بى بىدىك اوجا تَوه اوتلور
اونو يئي، كئف ائتى.

بئرى واردى او بى سى قونشو باغىي كىردى. اودا كۆردو بى ساروق^۶ تَوه كانا^۷ ايچچە
بزه^۸ اوتلورو.

توه بئرىن كۆردو ھايدى:

- نئرق واربيورين^۹، بئرى موناغ^{۱۰} تلسيك؟

بئرى ھايدى:

- سخد آچوقموشام كلىشم سنى يئيگم.

توه ھايدى:

- منىم سۆزوم يوقار، آما منىم ائىم شىرىن تاتلوقار. توزو يوقار^{۱۱}، اگر ھىشورىن منى
يئيگەين ھونكە^{۱۲} اوستومه واراق دوكاندا بى ھاز توز آلاق^{۱۳}، اوچا منى يئي.

^۱ ھاتقولدو: آتيلدى (آقاي جمراسى نىن دئديگينه گۆره «ھاتلوقدو» و «ھاتقولدو» ھر ايكى سى خلق ايچىندە
ايشلىنير. آما اونون نظرينه «ھاتلوقدو» داھا دوز دير.)

^۲ ھورون: hürün (رنگ) آغ

^۳ گۆش ائتمك: گۆشه مك، نشخوار كردن

^۴ بى بىر: بىر بىر

^۵ چا: چاغ، زامان

^۶ ساروق: (رنگ) سارى

^۷ كانا: اوزوم باغىندا اوزوم ردیف لرى (قنوو؟)

^۸ بزه اوتلور: مشغول دور اوتلويور (دارد براى خودش مى چرد)

^۹ نئرق واربيورين: ھارا گئديرن، ھارا گئديرسن

^{۱۰} موناغ: بئله

^{۱۱} يوقار: يوق+آر: يوخ دور

^{۱۲} ھونەكە: (امر) چىخ، مين. (ھونمك)

^{۱۳} آلاق: (آلماق / امر) آلاق!

بئرى ھاتلوقدو^۱ ھوندو تۆين اوستيى، كلديلر بالوق^۲ ھاراسيى. بالا كولمه كاللار^۳ ھاراليق
چا اوينئرانديلر، كۆردولر بئرى ھونموش تۆ ھوستيى. بنا شاديلار داد و قال ائتمككە و
بئرين توه اوستوچە تاشلاماققا.
بئرى قورقودا، ھاتلوقدو توه اوستوندە توشدو يئرکە، ال قودو^۴ قاچاققا، واردو «نوروز
كامارو» اوستوچە يوردو اۆز اۆزيى ھايدى:

واردین کۆردین باغچا قوزو،
يئپيگتدين^۵ قالليقتدى^۶ اکكى کۆزو
نئچچيگتدين^۷ تاتي - توزو

واردین کۆردین باغچا اچچى،
يئپيگتدين قالليقتدى اکكى قىچى،
نئچچيگتدين تاتي توزو.

واردین کۆردین باغچا قوبون
يئپيگتدين قالليقتدى بويون بويون
نئچچيگتدين تاتي - توزو.

واردین کۆردین باغچا تۆه
يئپيگتدين قالليقتدى سئوه سئوه^۸
نئچچيگتدين تاتي توزو

^۱ ھاتلوقدو: آتيلدى (آقاي جمراسى نين دئديگينه گۆره «ھاتلوقدو» و «ھاتقولدو» ھر ايکى سى خلق ايچينده
يشلنير. آما اونون نظرينه «ھاتلوقدو» داھا دوز دير.)

^۲ بالوق: کند

^۳ كال: اوشاق

^۴ ال قودو: ال قويدو، باشلادی

^۵ يئپيگتدين: يئيه يدين (يئپيگە + اتدين: يئيه ايدين: يئيه يدين)

^۶ قالليقتدى: قالايدى (قاليقا + اتدى: قالا ايدى)

^۷ نئچچيگتدين: نئينيه دين، نه انده يدين. آقاي جمراسى نين دئديگينه گۆره: «نئچچيگتدين» بهارستان
(خراب سابق) دا «ناشيقاتدين» اولور. نئچچيگم: ناشيماق (نه شايماق: نه ائتمک). (ايندى) نئچچور: ناشور:
نه اندير. (امر) نئچچيديم: نه انديم. (الترامى يا ايستک کيىي)؛ نئچچيگم: نئينه يم. نئچچيگتدين: نئينيه يديم.
نظره گلير يوخاريداکى شعرده گنجميش استمرارى حالتى گلمه لى ايدى: نئچچوراتدين: نئينيردين.

^۸ سئوه - سئوه: سؤيه - سؤيه: سؤيوش وئره - وئره

♦ شانگول، مانگول، گول دسته‌سی

هایقولو: تلخالوق حاج رقیه خانم
یازقولو: علی اصغر جمراسی

بی وار آتدی بی یوق آتدی، آ... دا ساوای کیمسه یوق آتدی. کونلرین بی کونوچه بی
اچچی وار آتدی. اونین اوچ بالاسی وار آتدی.
بی سینین آتی شانگول، بی سیئ مانگول و او بی سیئ دق^۱، گول دسته‌سی هاییرآتدی^۲.
بوللار بی بالاجوق باغچا تیریلوک شاییرآتدیلار.
اچچی کونده وارآتدی^۳ بئانچا^۴، تاغچا وتلثراتدی^۵، هَـوکه هولوندوقدا شاخلاری
هاراسیچا اوت، آغزیچا سوو و مَمَکیچه سوت کلیرآتدی^۶.
باغ ائشیکچه^۷ تورآتدی، ائشیک چاللاتدی^۸. شانگول، مانگول و گول دسته‌سی دق/ته،
هاتلوقو-هاتلوقو کل لَـتدیله^۹ ائشیک دالیی، اوچاغ خابار آللاتدیله^{۱۰} کیمَر^{۱۱}؟
اچچی ائشیکین بو یانوندا هاییرآتدی^{۱۲}:

شانگول، مانگول، گول دسته‌سی
ائشیک هاجدین من کلمیشم.
آغزومچا سوو^{۱۳} کلیمیشم؛
شاخومچا اوت کلیمیشم؛
مَمَکیمچه سوت کلیمیشم؛
ائشیک هاجدین من کلمیشم.

^۱ او بی سیئ دق: او بیرسینه ده. (تلخاب: دق)

^۲ هاییرآتدی: دییه ردی

^۳ وارآتدی: وارار+آتدی= گندر ایدی، گندردی

^۴ بئانچا: بیاباندا

^۵ وتلثراتدی: وتلا یاردی، اوت یئییه ردی

^۶ کلیرآتدی: گتیرردی (کلیمک: گتیرمک)

^۷ ائشیکچه: قاپیسیندا (ائشیک: قاپی)

^۸ چاللاتدی: چاللاتتی: چالار ایدی، چالاردی

^۹ کللتدیله: کللرتیله

^{۱۰} آللاتدیله: آللارتیله، آلاردیله

^{۱۱} کیمَر: کیم دیر.

^{۱۲} هاییرآتدی: هاییرارتی: دییه ردی

^{۱۳} سوو: SUV سو

شانگول، مانگول و گول دسته سی دق داماقلاناتدیلا^۱، تئز ائشیکى هاچاراندیلار^۲.
 اچچی کیررتدی^۳ باغقا، اوللارین سووین، اوتین وئرتدی^۴ و اوللاری امزیررتدی امزیررتی^۵ و
 سئبی گه تا^۶ یاتیرآتدیلا^۷.

اچچی کونده تئزده، باغدا تاشقار واردوقی^۸ بالالارین یوزونده اوپموش اوللارقا
 تاپشورآتدی کی:

- «شانگول، مانگول، گول دسته سی! اوماغا بئری سیزی آللاتیقا یئتوگه^۹ یئپیگه. هر
 کیم ائشیکى چالدى ائشیکى اونوین یوزی هاجمین، مگر او داق من هایدوقوم سؤزلری
 سیزکه هایقا».

کونلرین بی کونو، بئری زهریقمیش^{۱۰}، اؤز اؤزی هایدی:
 - شانگول، مانگول، گول دسته من سیزی یئسم کره ک^{۱۱}. بو سؤزو هایى هابی، کلدی
 اچچی باغی ائشیکى.

بالا- بالا باشلادی ائشیکى چالماقا. شانگول، مانگول و گول دسته سی دق هاتقولو
 هاتقولو کلدیلر ائشیک دالیی، سسلندیلر کیم؟
 بئری هایدی:

- شانگول، مانگول گول دسته سی ائشیکى هاجدین^{۱۲}.
 بالالار اونین سسین ده بیلدیلر کی، ائشیک چالقولو ننه لری داقار^{۱۳}، بلکی او بئری ری،
 هیشور^{۱۴} اوللاری آللاتمیش یئپیگه.
 بئری مالاق^{۱۵} یالواردی کی من سیزین ننه ییزم ائشیکى هاجدین، آما اوللار ائشیکى
 هاجمادیلا.

^۱ داماقلاناتدیلا: داماق لاننارتیلار: داماقلاناتدیلا، شاد اولاردیلار

^۲ هاچاراندیلار: هاچارارتیلار: آچاردیلا

^۳ کیررتدی: کیررتی: گیردی

^۴ وئرتدی: وئرتی: وئردی

^۵ امزیررتدی: امزیررتی: امزیردی

^۶ سئبی گه تا: صاباها کیمی، صبحه کیمی

^۷ واردوقی: واردوقدا، گنتدیکده

^۸ یئتوگه: (التزامی) آپارا

^۹ زهریقمیش: عصبانی اولموش

^{۱۰} یئسم کره ک: یئیه جگم

^{۱۱} هاجدین: (امر) آچین

^{۱۲} داقار: دئیل

^{۱۳} هیشور: (واشقان: شَییر) ایستیر

^{۱۴} مالاق: چوخ

بئرى ھېشەدى ئاشىكى سىپىگە^۱، آمما او ساعات كۆردو اچچى بزن كلىيور.
 بئرى تزدى بى دالداچا كئشىندى^۲، كۆرۈگە اچچى ئاشىكى نە بر^۳ ھاجور.
 بو بود^۴ قالتا سىزكە خابار وئردىم اچچى دە.
 اچچى كلدى بنا شادى ئاشىكى تۆۈمككە^۵. ھايدى:

شانگول مانگول گول دستە سى
 شانگول، مانگول گول دستە سى
 ئاشىكى ھاجدىن من كلىمىشم
 آغزومچا سوو كلىتمىشم
 شاخومچا اوت كلىتمىشم
 ممە كىمچە سوت كلىتمىشم
 ئاشىكى ھاجدىن من كلىمىشم.

شانگول، مانگول و گول دستە سى دق اوينى اوينى^۶ كلدىلر ئاشىكى ھاجدىلار. اچچى
 كىردى باغقا. كۆندە كى وارا^۷ اوللارى سوولادتى، امزىردى و اوتلاتدى.
 بى ھاز اوللارلا اويان بوياندا و ارە برە^۸ دە دانىشىدىلار و بالالارى ئاشىك چالما ماجاراسىن
 نە لرىئ ھايدىلار.
 اچچى ھايدى:

- او خائن بئرىمىش ھاوول شامىشايز ئاشىكى ھاجمادىقايز. بارك ا... بالالاروم. اوچا
 كاللارېن يوزوندە اۋېدو، ھەندە^۹ اۋتلاماققا واردى.
 تىمى سىزكە بئرى دە خابار وئردىم، او اچچىن سۆزلىرىن اۋرگندى، سۆرە، بى ھاز
 كۆزلىدى اوچاغلان^{۱۰} ھاغاچ دالداسىندا ھوندو ياواش ياواش كلدى بوشلادى^{۱۱} اچچى
 باغى ئاشكىن چالماققا.

^۱ سىپى گە: (التزامى) سىندىرا

^۲ كئشىندى: گىزلىندى

^۳ نە بر: نە جور

^۴ بود: bod بورد

^۵ تۆۈمككە: دۆيمگە

^۶ اوينى اوينى: اوينايا اوينايا

^۷ وارا: كىمى (كۆندە كى وارا: گۆندە كى كىمى)

^۸ ارە- برەدە: اورا- بورا دان، اوردان- بوردان

^۹ ھەندە: يئنە دە

^{۱۰} او چاغلان: او زامان، (سپس، بعد، آنگاه)

^{۱۱} بوشلادى: باشلادى

اوغلاقلار اوینی اوینی کلدیلر ائشیک دالیئ. سوروشدولار کیمَر؟ کیمَر؟
بئری سسین اچچی سسیئ اوغشادی اوچا هایدی:

شانگول، مانگول گول دسته سی
ائشیکی هاجدین من کلمیشم
آغزومچا سوو کلیتمیشم
شاخومچا اوت کلیتمیشم
مکیمچه سوت کلیتمیشم
ائشیکی هاجدین من کلمیشم.

بالالار میناق^۱ بیلدیلر کی ائشیک چالقولو^۲ و بوللاری قئغیرگیلی^۳ ننه لری ری.
جلدی ائشیکی هاجدیلار؛ بئری امان وئرمه دی اوساعات شانگوللا مانگولو تیرری تیرری
قارنیئ اوتدو.

گول دسته سی دق قورقودا تزدی بی ماو^۴ آستیچا کئشیندی.
بئری ماولاق هاغراد^۵ی^۵ اونو بولو بیلمه دی^۶. چاراسی کسیدلی، اچچین قورقوسوندا باغدا
تاشقار^۷ هوندو، پورتدو^۸ واردی.
گول دسته سی دق ماو کولوچا، کیززین هییدی^۹ ال قودو هغلمککه، تئمی هغلمه یین
قاجان هغلئین.

شام چاغی، اچچی اوتلاماقدا هولوندو کلدی، هر نه ائشیکی چالدی کیمسه اونا جاواب
وئرمه دی. او شاخلاریلا ائشیکی ییته لدی^{۱۰} کؤردو کی ائشیک هاجوق آر، کیردی ایچگَر

^۱ میناق: بئله

^۲ چالقولو: چالان

^۳ قئغیرگیلی: چاغیران (قئغیرماق: چاغیرماق، سسلنمک)

^۴ ماو: موو آغاجی

^۵ هاغراد: اختاردی، آرادی

^۶ بولو بیلمه دی: بولا بیلمه دی، تاپا بیلمه دی

^۷ تاشقار: دیشاری، ائشیک

^۸ پورتدو: قاجدی

^۹ کیززین هیمه: بوزولمه، قیسیلما (فارسی: کز کردن)

^{۱۰} ییته له دی: ایته له دی.

كۆردۈ شانگوللا مانگول يوق آر، آما گول دستە بى ماو كولۇچا كىزىزىن ھىيىمىش قورقودا تىتير تىتير چكور^۱.

خابار آلدو:

- پس شانگوللا مانگول قانى^۲؟

گول دستەسى، ھۆكۈرمە لە ھغلى- ھغلى، احوالاتى ننه سىيى تعريف شادى.

اچچى حيرصلندى ھايدو:

- ھاوول^۳، منىمكى بئريلە قالتا، سن ائشىكى بكتيرى^۴ ھۆچە تۇرال^۵؛ تىمى بئريگە كۇرستيم^۶ بالا يىمك نە بر اولور.

اوچا يولقا توشدو واردى ائردى بى ماغارقا، بنا ائتدى ھاداقلارين يئرکە تۇومككە، ماغار ايچيندە بى سس كلدى:

- بو كيمر؟ تاروپ و توروپ ائتە يور؟

اچچى ھايدى:

- تولكو منيم بالالارومو سن يىميشەين؟

تولكو ھايدى:

- نا وا... من يىمە ديقم، يووا بئرى سوراغىي.

اچچى واردى ھوندو بئرى ماغارى دامى اوستيى، بنا شادى ھاداقلارين يئرکە تۇومككە و تارپو تورپ ائتمككە.

بو واخت بئرى دق بى قازان آش قوموشدو ھوچاق اوستيى بيشيرارتى.

بئرى اولى- اولى^۷ ھايدى:

- او كيمر؟

دام اوستوچە،

تاروپ و توروپ ائتە يور

آشومو شور ائتە يور

كۆزومو كور ائتە يور.

^۱ تىتير- تىتير چكور: تير- تير تىتيرير

^۲ قانى: ھانى؟

^۳ ھاوول: havul ياخچى

^۴ بكتيرى: (امر) بر كيت، باغلا

^۵ تۇرال: (امر) دورا! قال!

^۶ كۇرستيم: گۇرسە درم

^۷ اولى- اولى: uli-uli اولويا- اولويا

اچچی جاواب وئردی:

- من اچچی رسم، آشینو شور ائتوروم،
کۆزینی کور ائتوروم،
سن یئمیشه یین شانگولوم؟
سن یئمیشه یین مانگولوم؟

بئری تیشلرین قیرچیلَندی جاواب وئردی:

- بلی! هئی! من یئمیشم شانگولین، من یئمیشم مانگولین، سنی دق بی کون یئسم کره ک^۱.

بوردا یووا سوختورو^۲ توز ائتمه.

اچچی هاییدی:

- اگر جوړگتین وار هونکه تاشقار وراق قاضی یانیی، اوچاغ سنه نیشان وئردیم بالا یئمک نه ر اولور.

مونو هاییدیدا سؤره اوللارین اککی سی دق یوللانمیش کلدیلر قاضی یانیی.

اچچی ماجاراین قاضی قا بیان شادی. قاضی کۆردور اککی سی دق الی بوش کلمیشلر. اوللارقا هاییدی:

- یووا^۳ین سببی تئزده یئکه یین^۴.

سببی تئزده اچچی بی بوغچا فطیرله پئنیر کۆتوردو، بئری دق بی قوتاق^۵ کیسه سیئ پیسیلیق^۶ تۆلداردی هاندی چینیی^۷ واردیلار قاضی یانیی.

قاضی، بئری کلیتگیلی^۸ تحفاقا وافدی، ذاوقیناک اولدو، آووال بئری قوتاقی آغزین هاجدی، بیده پیسیلیق یئلی قاضی سققیلین بی طرفین یئتدی^۹. خیلی زهریقدی^{۱۰}.

^۱ یئسم کرک: یئیه جگم

^۲ سوختورو: ایت گئت! اوزاقلاش (فرانسه: سوخته: اوزاقلاشماق sorte-sortir خارج شدن)

^۳ یووا^۳ین: yovayn (امر) گندین

^۴ یئکه یین: (امر) گلین

^۵ قوتاق: qotaq گئچی درسیندن نخود، لپه و اون و... ساخلاماق اوچون کیسه.

^۶ پیسیلیق: معدده یئلی، پیسیداق

^۷ چینیی: چینینه

^۸ کلیتگیلی: گتیرن، قوردون گتیردیگی

^۹ یئتدی: آپاردی

^{۱۰} زهریقدی: عصبانی اولدو

اوپاغلان اچچين بوغچاسين ھاچدو فطيرلە و پئنىرلىرى كۆردو ماقول داماقلاندى ^۱.
قازى اورادا كى، بئرى اليندە زھرىقمىشىدى امر ائىدى:

- سىز اككىز دق يوواين باغقا، باغچا او قادىر ھوزوم يئىپىدىن ^۲ ھەر چان ^۳ كۆردىز بورنىزدا
ھوزوم غىللەسى ^۴ كلىيور او زامان ھولونوپاين ^۵ يئكەين منوم يانىما. اوچاق بى بىرلە
اللشدين ھركىم كوچ اولدو حق اونين جانوبوچار.
قازى ياواش اچچى كە كۆز ائىدى و اونوين قولايغى ھايدى:

- سن ھوزوم يئمە، قولى بئرى ماقول ھوزوم يئىپتە. ھەر قاچان گۆردىن بئرى تاقى تىپنى
بىلمەيور، سن اككى غىللە ھوزوم كۆتورال بى سىن قويور بورونين ساغ تۆپلوكى ^۶ بى سىن
دق سول تۆپلوكى. اوچاق بئرى كە ھاى: منوم بورنومدا ھوزوم كلىيور، ھولونوپا وراق
قازى يانى.

بئرىلە اچچى واردىلار باغقا. بئرى يئىن يئىن ھوزوم يئمەكە بوشلادى. اچچى دق ھوزوم
يئمگىن بـرىن ^۷ كلىتدى. اچچى كۆز آستى بئرىكە و قاراتدى. اككى ساعاتدا سۆرە كۆردو
بئرىن قارنى شىشمىش، طبل وارا اوموش. قازى ھايقولو سۆزو عمل ائىدى، بى غىللە
ھوزوم قودو بورونين ساغ تۆپلوكى، بى غىللە دق سول تۆپلوكى. اوچاغلان ھايدى:
- تئىمى بـسـر ^۸، بئرى! يئكە وراق قازى يانى، منىم بورنومدا ھوزوم كلىيور.
بئرىلە اچچى ھولونودو كلىدى قازى يانى.
قازى اولارقا دستور وئردى:

- تئىمى اككىز بى بىرلە اللشدين ^۹، ھركىم كوچ اولدو حق اونوين جانوبوچار ^{۱۰}.
اورداكى، اچچى قىورقـرتى، واردو يىراقدا تاق كلىدى، شاخلار بىن سوخدو بئرىن قارنى،
بئرىن قارنى يىرتىلدى تۆكولدى يئركە، شانگوللا مانگول بئرىن قارنومدا ساپا ساغ تاشقار
ھوندولر.

اوللار نەلرىن كۆردوكچە تىرچـلمىش داماقلانديلار. اچچى دق خىلى داوغو اولدو،
شانگوللا مانگولو كۆتوردو كلىتدى باغ چا گول دستەسى يانى.
من دق اوللارى شاد و خندان، خوش و خرّم اودا قودوم كلىدىم.

^۶ تۆپلوک: دلىک

^۷ برىن كلىتدى: اداسىنى چىخارتدى

^۸ بسـر: بس دىر

^۹ اللشدين: (امر) اللشىن، ساواشىن

^{۱۰} جانوبوچار: حق اونون جانبىندە دىر، حق اونونلادىر

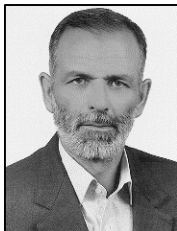
^۱ داماقلاندى: شاد اولدو

^۲ يئىپىدىن: (امر) يئىين

^۳ ھەر چان: ھەر چاغ، ھەر زامان

^۴ غىللە: گىللە، دنە، اوزوم دنەسى

^۵ ھولونوپاين: (امر) قايدىدىن، دۆنون

عبدال... واشقانی فراہانی (۱۳۳۹ -)

آزادہ جنگ تحمیلی (زمان اسارت ۱۳۵۹ - ۱۳۶۹)

واشقان در گذر تاریخ؛ تفرش، مولف، ۱۳۸۵

خلج‌ها در آینه تاریخ؛ تهران، وانی، ۱۳۹۰

روایت ده سال اسارت؛ تهران، وانی، ۱۳۹۰

مبانی دستور زبان خلجی؛ تهران، وانی، ۱۳۹۱

ماهان یاروم؛ تهران، وانی، ۱۳۹۲

دیوان سبا به انضمام حیدربابی شهریار با ترجمه خلجی؛ تهران، وانی، ۱۳۹۲

نقل کلام؛ تهران، وانی، ۱۳۹۳

من آذر آبی‌نین اولی (۱۳۹۵) گنتمیشدیم کرجه دکتر لسانی‌نین دارالقران‌دا سلسله کارگاهلارینا شرکت ائله‌ییم. آقای واشقانی قیش اولدوغونا گؤره واشقاندا ساختمان ایشلرینی تعطیل ائدیپ گلمیشدی کرجه اؤز ائوینه. بونا گؤره اونو دا گؤرمک قرارینا گلدیم. بو گؤروشدہ قایناناسیندان گؤتوردوگو فیلملردن ایکی سینی منه وئردی. من اونلاری یازیا کؤچورموشم. آقای واشقانی نین قایناناسی بو داستانلاری خلج تورکی سینده بیان ائدیپ. آقای واشقانی‌نین دئدیگینه گؤره بو خانیمین هشتاد بئش یاشی اولار. بو داستانلاری پیاده ائندن سونرا چک‌نویس اوزرینده، گنه ده آقای واشقانی‌نین یانیندا ییلمدیکلریمی سوروشدوم. سونرا تایپ ائتدیم. واشقان خلججه سینده ؤ سسی -ئ سسینه و ؤ سسی -ی سسینه چئوریلیب. بو مطلبی پرینت آلیب آقای واشقانی نین ائوینده اوخودوق؛ یازی اوزونده غلطلرینی دوزلتدیم. ایندی بوردا اعمال ائدیرم. ۱۳۹۶/۷/۳۰

مصطفی رزاقی

◆ شاه عباس ماتالی

سؤیله‌ین: فاطمه واشقانی (آقای عبدا... واشقانی‌نین قایناناسی)، ۸۵
یاشیندا و واشقانلیدیر، یازیب اوخوماق بیلیمیر.

یئکن بی مثل هاتداق. بی پادشاه و آرامیش^۱ شاه عباس. هایدی تیریکلیم یوواریم^۲ بی
کزدیم کتم^۳ شهرچه نه خابار. تیریر^۴ وارور شهرچه کزه‌ییه. کثر ایچ نفر مثلاً باباملوق
هَوجه (منیم بابامین ائوینده)، قرالوقک هَوجه بی موشاکییک^۵ یاغمیشلر^۶ و اوردا
دانیشیللار.

بی‌سی هایور:

- لالام^۷ منیم آنا کوما قارزوم وار، قیش کلیمیش، خرچیم ته یوخ، شاه‌عباس بی جین^۸
پول وئرسه، من همی قارزلاری وئرسم، همی بی اککی ییک بوغدا آلسام کالی رد- بد^۹
شاسام^{۱۰}. قیش کلیمیش هئچ نئره که یول یئتمه‌ییم^{۱۱}.

او بی‌سی هایور:

- لالام منیم ته بی آغیل^{۱۲} قیزیم وار، بی آغیل اوغلو؛ بی هاز پول وئرسه هم اوللاری
خانه‌دار، هَویتر ائیدیسی^{۱۳} شاسام، بد کئچه‌ییر، خجالت چکه‌ییم بو کالدا. بوللاری بی
هَوله‌سم، بی هَویتر ائیدیسی شاسام، قیزی وئرسم هرکه، اوغلو تا هَوله‌سم.

^۱ و آرامیش: وار امیش (آذربایجان تورکی سیندکی «ایمیش» خلجی ده «آمیش / امیش» دیر).

^۲ تیریک‌لیم یوواریم: (تیرمک، وارماق / امر) دوروم گندیم

^۳ کتم: (مخفف) کتردیم: گُوروم

^۴ تیرمک: دورماق، آياغا قالماق

^۵ موشاکییک: چراغ موشی

^۶ یاغمیشلر: یاغمیش‌دیلر، یاندیریللار

^۷ لالام: قارداشیم. (لالا: قارداش)

^۸ بی جین: بیر آز

^۹ رد-بد: (رتق-فتق؟)، رفع و رجوع، یئر به یئر

^{۱۰} شاسام: ائله‌سم. (شاماق: ائله مک، ائتمک)

^{۱۱} یئتمه‌ییم: آپارمیرام. (هئچ نئره که یول یئتمه‌ییم: هئچ یئر عقلیم ایشله‌میر. فارسی: به هیچ جای راه نمی برم)

^{۱۲} آغیل: بؤیوک، ائولمه‌لی اوغلان یا قیز

^{۱۳} ائیدی: یییه، صاحب

او بی سی هایور:

- لالام شاهن قیرخ کیشی سی^۱ وار. سخت قشنگلر. آما فلان خانیمی خیلی قشنگری. مونو وئرسه منه، من آلسام، اونو وئرسه من خیلی راضی آرتیم. هئچ هونلور، شاه عباس وارور و سابایلان بوللاری قئیغزار^۲ دربارقا. هایور:

- اوللاری هئرک بیتیک^۳.

اوللاری کلتیر و هایور:

- نه سه هایدینیز کنجه هایدون! بوللار بی جین تورولار- نه هایداق خودایا!

هایور:

- هایدون اگر توغری سین هاییغانیز هئچ نه هایمام. اگر توغری سین هایماغانیز هئلریم بیلهنیزی.

هایور:

- قبله ی عالم سلامت اولتا من مونو هایدیم قیش کلمیش ائرمیش، کالوم آچاری^۴ قارضوم وار. بی جین پول وئرسه من همی قارضارومو رد شاسام. همی اگی یک بوغدا آلسام قیش کلمیش بو کالوم خرجین وئرسم^۵.

او بی سی هایور:

- قبله ی عالم سلامت اولتا من ته هایدوم آغیل اوغلوم وار، آغیل قیزیم وار. بی جین پول وئرسه من بوللاری هَو یئر ائیدیسی شاسام.

مونا ته بی جین پول وئیر. هایور:

- یوو سن یئتوو^۶ (yetuv) کاللارین هولهی زندگیلیق شای.

بو بی سینیه هایور:

- سن نه سه هایدون؟

او هایور کی:

- من هئچ نه هایمادوم. من من سس ائتمه دیم.

هایور:

^۱ کیشی: قادین، آرواد، خانیم

^۲ قئیغزار: چاغیرار. (قئیغیرماق: چاغیرماق، سسله مک، اونله مک)

^۳ هرک بیتیک: (امر) گوؤنور گتیر!

^۴ کالوم آچاری: اوشاغیم آجدير. (کال: اوشاق)

^۵ وئرسم: وئرم. (بوردا «سه» شرط اداتی دئییل. بلکه گله جگی گوؤرسدن ادا تدير. اونا گوؤره جمله قورتولور و داوامینی گوؤزله مه ملیک) آلسام: آلام. وئرسم: وئرم. بیر احتمال دا وار کی «یاخشی اولار» عبارتتی سوندا دئییلیمیز: وئرسه آلسام یاخشی اولار.

^۶ یئتوو: yetuv (امر) آپار

- توغرى سىن ھايى. توغرى سىن ھايماغان ھىلرېم بىلن. توغرى سىن ھايىغان ھىلرېم. ھايور:

- قېلەي عالم سلامت اولتا من تە خطا شادوم و نادانلىق شادوم بو سۆزى ھايىدوم، ھايىدوم (شاھ عباسىن قىرخ كىشىسى وار. فىلان خانىمى خىلى قىشنگىرى. وئرسە منە. تىمى ھىلرېن ھىلرى^۱). ھىلرېن تە ھىر جىر شاين اختيار سىنن. بو ھايىر كى، غلاملرېندن، نىكر (نوكر) كىزىلر ھايور تىرى^۲ قىرق نومورخان^۳ ھىر بى سىن بىرنگ شايى قويى بىشوپارتا^۴.

رىنگلە يىر و قويور بىشار و ھايور:

- سووى^۵ ھادى-ھادى^۶ قويى يىپىتە.

بو نومورخالارى بىشار و سووار و قويور بونون اينە يو ھايور:

- يىپى! كىرى قانىسى تاملوق تارا. يىپى^۷ بوللارو.

ھىر بى سىنە بى تىكە ھىرك^۸، ھىر بى سىنە بى تىكە كىتير و ھايور:

- خوب بوللارون قانىسى تاملوقتار آرتى^۹.

ھايور:

- بىرتىلر. تاملرى كول بىرتى.

ھايور:

- خوب قورومساق، يوو^{۱۰} كىشىن كىشىكىن^{۱۱} عوض شايى.

كىشى كول بى اولور. يوو كىشىنىن وضعىن قايرى (زر و زيورىن). كىشى قىشنگ شامالان قىشنگ اولور. كىشى كول بى تامچا اولور. بدساخت، قىشنگ، ھىرىن، قىزىل، قارا قورا. كول بىرى. يوو كىشىنىن وضعىن قايرى. ھىچ نە بونو تا آزاد شايور، تىرىر وارور.

^۱ ھىلرېن ھىلرى: اۆلدورن اۆلدور!

^۲ تىرى: (امر) دور آياغا. (تىرىمك: آياق اوستە دورماق، قالخماق، عمودى بىر حرىت دىر. بلند شدن. تورماق: حرىتدن داينماق. افقى بىر حرىت دىر. از حرىت باز ايستاندن، متوقف شدن)

^۳ نومورخا: يومورتا ^۴ بىشوپارتا: (امر) پىشسىن

^۵ سووى: (امر) سوي! ^۶ ھادى: آيرى (د=ى)

^۷ يىپى: (امر) يى!

^۸ ھىرك: (امر) گۆتور. (ظاھرا بو فعل يالنىز امر صورتىندە ايشلىنىر و كۆكو ايشلىك دىيىل. مثلاً «ھىركدىم» يوخدور)

^۹ تاملوقتار آرتى: تاملوق+تار (تر فارسى) + آرتى: داھا تاملى ايدى

^{۱۰} يوو: yov (امر) گىنت!

^{۱۱} كىشىك: پالتار، لباس

◆ اصله اصله

سؤيله ين: فاطمه واشقاني

هايور خدايا نتئي^۱ شادوم^۲. من بو قارضى نتئي شادييم. بو كالو^۳ نتئي شادوم. قيش
كلميش ائرميش؛ كالوم آج، قارضوم كوما. نتئي شادوم. نئره يوواروم^۴. تيريكـليم^۵ يوواروم
پادشاه يانينا. وارور پادشاهقا هايور:

– پادشاه سلامت اولتا منه بى هاز پول وئرى. منيم قارض و قولام كومارى^۶. كالوم زادوم
آچارى. تا اوللارى وئرديم^۷ ردـبد (رتق – فتق؟) شادوم. قيرخ كين ده سويناه^۸ حضرت
صاحبى كئرسـتيم^۹ بيلنه.

پادشاه تا ذاق ائتر هايور اگر حضرت صاحبى كئرسه تيبه خيلى هاوولارى^{۱۰}.

بو بى هاز پول وئيرر هايور:

– يئتوو (yetuv) قارضينو زادى رد شايى.

^۱ نتئي: (نه تهر) نئجه

^۲ شادوم: (شاماق / امر) انديم

^۳ كال: اوشاق، اولاد

^۴ يوواروم: yovarum (امر) گنديم

^۵ تيريكـليم: (تيرمك / امر) دوروم

^۶ كومارى: چوخ دور. (كوما: چوخ)

^۷ وئرديم: (وئرمك / امر) وئريم. (خلج ديلينده بعضى فعل لرده، بيرينجى تك شخصده، امر صورتى ايله

گئچميش صورتى بير دير. اونلارى بير بيريندن فرقلنديرن وورغو دور. وورغو (تاكيد، استرس) گئچميش

صورتده «دى» اوستونه دوشور: وئرديم اما امر صورتينده وورغو فعلين ايلك هئجاسينا دوشور: وئرديم)

^۸ سويناه: سونرا

^۹ كئرسـتيم: گؤسـدرم

^{۱۰} هاوول: ياخچى

بو کلتیر قارضین زادین رد شایور و بوغدا- موغدا آلور و خرچلیک آلور کالونا یو خوشحال اولور و هایور خوب من پادشاهن بو جینه^۱ بئیرکین^۲ کئتیردیم و خودایا نتئی شادوم. قیرخ کین الیجه^۳ هینیر. من نئرده حضرت صاحبی ییتیکلیم؟^۴

قیرخ کین هینیر بو آنا کینین سانایرامیش^۵. قیرخ کین هینیر. قیرخ بی کین کئچر و قیرخ ائی کین کئچر و قیرخ ایچ کینچه مامور جالایور هارتیچا. هایور:

- یووا^۶ او قورومساق هری^۷ هرک ییتیک منیم پولومو کرکرتی قیرخ کین باشیچا ییتیکیه. الان قیرخ ایچ کینه^۸ کلیتمه دیک^۹.

کلیر مونو دستبندله ییلر و کلتیلر و یئتیرمیشلر. یئتیرمیشلر مثلاً مشدعباس اوغلی حصاری^{۱۰}، یئتیرمیشلر سیف اله لر^{۱۱} میدانی چکئرلر بی گول مولا درویش توربا هاتمیش چینینه یو چپزول (کج و معوج) دینک کئتیرمیش و بی ته کشکول الیجه، تورمیش. هایور:

- منیم ته پادشاهلان ایشیم وار. من ته وار یوم^{۱۲} پادشاه یانینا درباقا.

مامورلار هاییلار:

- بی هادری وقت یئکه.

هایور:

- تا هادری وقت سیزی بولمَم. پادشاه ائشکین ته بولمَم. سیزدیلن^{۱۳} شَییم^{۱۴} یوواغام.

هاییلار:

- خوب یئک و اراق.

^۱ بو جینه: بو جور، بو نحو

^۲ بئیرک: بؤرک

^۳ الیجه: الیه هل، تئز، سرعتله

^۴ ییتیکلیم: (امر) گتیریم

^۵ سانایرامیش: ساناییر میش، ساییرمیش

^۶ یووا: yova (امر) گئت

^۷ هری: کیشی نی. (هر: کیشی)

^۸ کینه: گون دیر

^۹ کلیتمه دیک: گتیرمه میش، گتیرمه ییب

^{۱۰} حصار: حیط، ائو

^{۱۱} سیف اله لر: سیف اله گیل

^{۱۲} وار یوم: (ایندیکی حالت) گئدیرم، واروم: (همیشه کی حالت) گئذرم

^{۱۳} سیزدیلن: سیزله

^{۱۴} شَییم: ایستیرم (شَمک، تلخاب: هیشه مک)

واريلار كثر كر پادشاه او دا يورميش اونو تا يئتيلر دربارقا يو دربارچا هاييلار ييلارون^۱،
بولار يورولار و درويش ته اودا يورور و بوللار يورولار. شاه ميرغضب و جلادلارقا هايور مونو
كر ك نتئينه اعدام شايعام. مجازات شايعام. بو منى آلاتميش بئيركىمى كئتيرميش. هايور
مونو كر ك آهنگر كوراسين داغ شايعان، مونو تيررى- تيررى^۲ تپپين آهنگر كوراسينا.

بو درويش او دا هايور:

- اصله اصله اصله.

او بى سينه هايور:

- سن نسه هايون. سن هايى نتئينه مجازات شايعاق.

هايور كى:

- مونو كر ك تيررى- تيررى هاسقان دارقا. قصاب وارا بونون اتين كسيين وئرين

خوردينا. سنين بئيركين كئتيرميش و يوپاق وورموش^۳.

ياند^۴ بو درويش هايور:

- اصله اصله اصله.

او بى سينه هايور:

- سن نسه هايون. نتئينه مجازات شاداق^۵.

هايور:

- قبله ي عالم ساغ اولتا. بو خيلى هاوول ايش كئرميش. بو هئچ بيلين^۶ كيمى سنين

الينه ضامن وئرميش. من سنين يئرینه اوغام^۷ بى بو قادر پول كى وئرميشريم اككى بو

قادر تا وئريم. بو هئچ بيلين كيمى سنين الينه ضامن وئرميش. بى او قادر تا وئرميشن

اككى بو قادر تا وئرى. يووورتا زندگانلغين شاييتا^۸. بو هوغولوق شامادوق. ال وامادوق^۹، زنا

شامادوق. هئچ بيلين كيمى سنين الينه ضامن وئرميش.

يان دا اونديچا تا همان درويش هايور:

^۱ ييلارون: (امر) اوتورون، ايلشين (يوردو: اوتوردو)

^۲ تيررى-تيررى: ديرى ديرى

^۳ يوپاق وورموش: يالان وورموش، يالان دانيشميش

^۴ ياند: يئنه ده

^۵ شاداق: (شاماق / امر) اندك

^۶ بيلين: (ايندى) بيليرن، بيليرسن

^۷ اوغام: (التزامى) (اولوغام) اولام

^۸ شاييتا: (شاماق / امر) ائله سين

^۹ وامادوق: باغلاماميش، (واماق: باغلاماق)

- اصله اصله اصله، اصله اصله اصله.

هایور:

- آقای درویش سن نسه که کثره هایون اصله.

هایور:

- اونون جد بر جدی، آهنگررتی هر کیمین قارضی هئریکه^۱ تیشَرررتی تپَرررتیلر کوراغا. او اصلینه رجوع شادی. اونون جد بر جدی قصابارتی. هر کیمین قارضی هاغا تیشسه هاسارارتی اتین کسررتی. مونون دا جد بر جدی بیدیک زادارتی^۲ هر نه فقیر- فقرا کیلفت بار، بی سینین قارضی اولسا، بی سی زندانچا اولسا، بی سی قان ائتمیش اولسا، بی سی الی تارلیق اولسارتی، دعوا شامیش اولسا، پول وئررتی خالقی گردابدا هیررتی^۳. او دا اصلینه رجوع شادی. من ته او کیمسه رسم کی بو سنین یانونچا ضمانت شامیش.

مونو هایور و غیب اولور. بوللار تیشَلر بو هرین هاداقی ائینه^۴:

- نتئی هایمادون. نتئینه شامادون. بیز حضرت صاحبین الینده ائیپیک^۵. نتئی هایمادون بو حضرت صاحب آری.

او هایور:

- بودا میدانچا قاریشدی مندیلہ کلدی. من نه بیلدیم^۶. من هئج ائزیم بیلمه دیم حضرت صاحب آری. هئج نه، تمام اولدی.

اللهم صل علی محمد وآل محمد

^۱ هئریکه: دالییا

^۲ بیدیک زادارتی: بؤیوک زادادیر

^۳ هیررتی: چیخاردادی (هییمک: متعدی) چیخارتماق؛ هینمک: (لازم) چیخماق

^۴ ایننه: آلتینا (إن: آشاغی، آلت)

^۵ ائیپیک: (التزامی) اؤپک

^۶ بیلدیم: (بیلیمک / امر) بیلیم

♦ هات

سؤيلهين: فاطمه واشقانی تقریباً ۸۵ یاش، واشقاندا آنادان اولموشدور، یازیب اوخوما بیلمز. پیاده ائلهين: مصطفی رزاقی ۱۳۹۵/۱۲/۲۰

ایضاح: پیاده ائلهينده آقای واشقانی دن کۆمک آلدیم. تایپدان سونرا بیر داها آقای واشقانی ایله اوخودوق و ایضاحلاری اوندان آلدیم. واشقان خلچجه سینده و سسی-ئ سسینه و و سسی-ی سسینه چئوریلیب.

=====

بی مثل^۱ هاتارارتی. هاپرارتی بی اوغول مدرسه چه میش. سوو باشی مدرسه سنده^۲ مثلاً، هینیر کلیر کئرر سوو باشیچا هات ساتاییل لار. کلیر باباسینا هاپور کی:
- بابا سوو باشیچا هات ساتاییل لار. آناق قشنگ- قشنگ هات. یوواراق^۳ منه بی هات آلی. بابا هاپور:
- بجم پولوم یوق نسه ده هات^۴ آلدوم. نسه وئردیم^۵ سنه هات آلدوم. هاپور:
- گول بابام یئک وراق^۶ منه بی هات آلی. اوغولون تا نسه سی یوقامیش ننه لیک میش. ننه لیک هاپور کی:
- بو سنی تئمی ده افسارلاموش. نسه هاتی آلیغان مونا. بو هاتی ناشایور. حالا قودوق آری. نسه هاتی آلیغان.
بو هر ته بنده خدا، کیشی ده قورقارامیش. دوباره^۸ کیشی سی میش. هاپور کی:

^۱ مثل: (تورکیه ده کی ماثال کیمی) ناغیل

^۲ بولاق باشینداکی مدرسه ده

^۳ یوواراق: گندک، «یوپاراق» من بئله ائشیتیمیشدیم فایلدا، آقای واشقانی نین دندیگینه گۆره اصلاح ائله دیک. بلکه دانشانین یاشینین اقتضاسینا گۆره بعضی حرفلر اوپان یوپان اولور،)

^۴ هات: (حیوان) آت

^۵ آلدوم: آلیم

^۶ وئردیم: وئریم

^۷ یئک وراق: گل گندک

^۸ دوباره کیشی سی میش: ایکینجی آروادی ایمیش

- نا. آلی بيلم بيم. بو اوغول هاغلايور. هايور آلی، يو کيشی هايور آما.
 بو اوغول قهر شايور هينير^۱ وارور. «دوست علی گئل»^۲ کثريزي باشيچا بنا شايور
 هاغلاغالی يو هايور:

- خدا نتئی شادوم. بابام هات آلمادی. هاتلار تا قشنگرتيلر آلمادی.
 کثر کثريز دهنه سينده بی هات هيندی نه هات. آنا قشنگه کی. هايور:
 - نتئی اوغول هاغلايئون؟ هايور کی من باباما هايدوم هات آلی آلمادی. من ته کلميشم
 بودا هاغلايؤم. هايور خوب من هات. هر نه شَيِين او هاتغا شاييغان منه شايی. يئک
 وراق. هايور:

- خوب يئک وراق.
 تيرير و بو هاتين زينجه يورور. زين و برگی برقرار، قشنگ، نه هات! کليرو کلتير^۳ مثلاً
 «حاج آقالر»^۴ حصاری، يا «عزيزا... لر» حصاری (ائولری مثلاً اوردا ايميش).
 هايور:

- بابا هات آلمادين، ائزيم واردوم بی آلدوم.
 هايور:
 - خوب آلميشان. يئتوو^۵ (yetuv) هاتی طويله که.
 بو يئتير بونی هاتار طويله که. هايور بيلييين نه سه وار؟ منيم تزکيم زوموروتاری،
 خرچيم ته نخودچی کيشميش. هايور:
 - اولتا.

مونون تزکی زوموروتاميش، هيغَرَمِيش^۶ يَغَرَمِيش وئرَمِيش نخودچی کيشميش و
 نوغول و بولاردا آلاميش کلتيرَمِيش تئکَرَمِيش بو هات يئرَمِيش و وارَمِيش
 مدرسه سينه. ذاق ائترَمِيش و بو تا رشيد اوميش^۷. کين به کين بو هات ذاقينا کئره
 رشيدتر و قشنگتر اوللاميش.
 بو ننه ليک حسد يئتير؛ هايور کی:

^۱ هينير وارور: چيخار گندر
^۲ دوست علی گئل: بير گؤلون آدی دير
^۳ کلتير: (کليتمک) گتيرمک
^۴ حاج آقالر حصاری: حاج آقا گيلين حیطی
^۵ يئتوو هاتی طويله که: آپار سال طويله يه
^۶ هيغَرَمِيش: ييغارميش. («يويارميش» من بئله ائشيتيمشديم فابلا، آقای واشقانی نين سؤزو ايله اصلاح
 ائله دیک)
^۷ اوميش: (اوماق: اولماق) اولموش

- بو جاوانمرگ اوغوراک^۱ آناق رشید اولویور کی. نتئی شادوم، مونو هئلرییم. کرک بونو هئلرییم.

بی کین تیریر و بی پلاو اتر مونون کاساسینا هاتار و آلتینا بی زهر تئکر یئییه. هایور پلاوین آلتینا زهر تئکم بو یئییه هئلیپیه.

بو کلمه یک مکتبخانه ده (مدرسه ده) کلمیش و ارامیش هات یانینا. هات یانیچا درد دل شایرامیش، قشاو لایرامیش. هات هایور:

- بیلین نسه وار؟

هایور:

-

سه وار؟

هایور کی:

- ننه لیکین بی پلاو ائتدی. پلاو آلتینا زهر تئکمیش. زهری یئیین هئلیپین. پلاوی هرک بیتیک بورا.

بو هایور:

- من وار یوم هاتین یانیچا یئییم.

بو پلاوی کتیر و کیشی هایور خوب یئتیر هاتین یانیچا یئییر هئلر.

بو کلتیر و هات هایور تئکی، پلاوی تئکی پغر (پشگل، قیغ) ایچینه. پلاوی تئکر و یئمز.

سونقو کین اولور و همان بی هادری زاد قاییرار و همان هات خابار وئیر. هایور کی:

- هر نه ری. بو هات باشی آلتیچاری. بی تون تیکر مونو تولدارور زهرده بو کدییه هئلیپیه.

بو کلیر. هایور:

- بیلین نسه وار؟ بی تون تیکمیش تولداردی زهرده. زهر چکمیش او تونقا. تونو

کدییین هئلن. بو کلتیر و بو تونو هاتار تپیک آلتینا یو بونون زهرین تئکر و بو کدر.

کیشی کئر بو اوغول هئلمه دی. هایور:

- هر نهری بو هات باشی آلتیچاری. اول بو هاتو هئلر دک. اوچا بو اوغولو.

بو هایور کی خوب اول هاتو هئلریم. بی کین اولور کلیر هایور:

- اوغول بیلین نسه وار؟ تئمی شئیئر منی هئلریه لر.

^۱ جاوانمرگ اوغوراک: جاوانمرگ اوغور: جاوانمرگ اولموش. بو ترکییدن آیری مثالار: هیرین بخت اوغور: آغ

بخت اولموش

هایور:

- نتئی شادوم.

هایور:

- سن وارون مکتبخاناقا منی شَیَهِ لِر هئلریه لِر. منی طویله ده هیندیکده من بی کیشنییم، نعره چکَم. آخوندقا دا تاپشیرمیشالار کی، مونو قوما هینیکَلته^۱ سن بی جئینه نخودچی - کیشمیش تولداری^۲، بی جئینه کیل تولداری. او وقت کی، تیریکَین یئکَین، نه شای، سن بو کیلی سپی آخوند کئزینه، نخودچی - کیشمیشی ته سپی کالاکلار^۳ ائینه.

بو وارور مکتبخاناچا هوقویرامیش کئرر بو هات بی نعره چکدی کیشنه دی. دوباره کیشنه دی. هایور:

- نثره وارین؟ بو هات دی کیشنه دی.

کیلی سپر آخوندون کئزینه یو نخودچی - کیشمیشی ته سپر بو کالاکلارقا. بو کالاکلار مشغول اولیلار بو هینیر. هینیر تزر کلیر کئرر هاتی شَیَیَلر هئلریه لِر^۴. ییغمیشالار.

هایور:

- بابا شَیَین هئلریین؟

هایور:

-

وشونو وئرن^۵ مونا هوقوما یون.

هایور:

- بابا شَیَین هئلریین، قویی من بی هینیکَلیم^۶ بی کزدیم بو حصارچا. اوندا سوینا هئلری.

هایور:

- خوب.

هینیر بو هاتین دالینا یو هات هایور:

^۱ قوما هینیکَلته: قویما چیخا

^۲ تولداری: (تولداریماق / امر) دولدور

^۳ کالاکلار: اوشاقلار (کالاک: اوشاق)

^۴ شَیَیَلر هئلریه لِر: ایستیرلر اؤلدوره لِر

^۵ وئرن: وئرن، وئرسن

^۶ هینیکَلیم: (آتین اوستونه) چیخیم، مینیم

- بيلين نئى شايى؟ آناق^۱ شلاق وورون^۲ كى، آناق شلاق وورون كى بى كباب اتى ائز
الينده قوپىقا، بى كباب اتى منيم بوتومدا قوپىقا. من بو چينه ده خيز ووردوم هينىكلیم
يوواروم.

بو هينير بو هاتين دالينا بو حصارچا گشت يئير. خلاصه بو خيز وئرير او چينه ده آشار.
چينه ده آشار و وارور وارور وارور.
وارور كثرر كى بى يئرچه هايور:
- بيلين نسه وار.
هايور كى:

- بو باغ پادشاه باغى رى. بو تا باغبانى رى. بو تا ولدچى^۳ ده بى قارين آلى. قارناكين آلى
چكى باشينا. كسيكين^۴ ته آلى يو كدل^۵ و بو كسيكى كى آرقانچا، بو كسيكى وايى^۶ منيم
دالوما. وايى منيم زينيمه يو من واروم. هر وقت كى منى شَيِن، بير دنه تيكنى
وئرير هات، هايور منيم تيكيمده تيتيتى^۷ من كلیم^۸. يووا پادشاه يانيچا هايى من يتيمم،
نَرسَم، ائيدى^۹ سيزم. منى نئكر شايى باغبان يانيچا.
وارور باغبان يانيچا كثرر باغبان كثرىزى هاجميش پادشاه باغينا سوولاتييور. قشنگ
قشنگ گوللارى وار. بو بنا شايور سووى بولقاتقالى^{۱۰}.

باغبان هايور:

- كچلك! سووو بولقاتما من گول سوولاتييورم. خراب شاما، منى ييندئر^{۱۱}.

بو قولاق وئرمز. دوباره هايور:

- من سنه هايما دوم.

بو هايور:

- نئى شادوم بيكارام. بيكارام سوو بولقاتيورم.

هايور:

^۱ آناق: ائله

^۲ وورون: ووراران، وورارسان

^۳ ولدچى: سورو اوتاران. (وَلَد: كؤرپه)

^۴ كسيك: پالتار، لباس

^۵ كدل: گنى! (كدمك: گئيمك. دى)

^۶ وايى: باغلا (واماق: باماق > باغلاماق)

^۷ تيتيتى: توتوزدورا، يانديرا! (تيتيتمك: توتوزدورمك)

^۸ كلیم: گَلم

^۹ ائيدى سيز: يبيه سيز، سرپرست سيز. (ائيدى=يبيه)

^{۱۰} بولقاتقالى: بولتامغا، بولقاتماق: بولتامق، بولانديرماق

^{۱۱} ييندئر: دانلايارلار. ييندمك: دانلاماق

بو وارور و بو قیز ته کلمه^۱ قیز عاشیق اولور. عاشیق اولور اوغولغا یو بو آته لر^۲ ته
 یاتمیشالار کپل پوشلارین هاتمیشالار یوقار یاتمیشالار. هایور:
 - تیرکن^۳ تورشومادینیز، کفشه مه دینیز؟ تیرکن کتردین دنیا نه خابارا.
 تیریلر هاییلار:
 - نسه ری اودیمیشاق^۴ تا، نتئی شاداق.
 هایور کی:
 - یووان بابانیزقا هایدون، تکلیف ازدواج شادون. نتئی وارمایینیز. تورموشانیز نه وقتقا.
 قازیمیشانیز تا وارماتی نیز هرکه.
 قیزلر هاییدیلار:
 - کیمسه کلمه ییر. نسه هری.
 هایور:
 - بابانیزقا هایدون وئریته بی سینه. من هر شاییم. من شاییم واروم هرکه. من شاییم
 ازدواج شایوم.
 اونداسوی بوللار وارولار هر بی سی بی «جیجه»^۵ آلیلار و کلیتیلر هر بی سینده بی قاچ
 کسه لر و قوییلار بی سینی که یو بو وزیر که هاییلار:
 - بولارو یئتوو وئری بابامیزقا.
 یئیر وئیر باباسینا. باباسی هایور کی:
 - وزیر بو نَسَری.
 هایور کی:
 - بونو قیزلارون جالامیش.
 هایور:
 - نسه که کثره جالامیشالار.
 هایور:
 - قیزلارون جالامیشالار کی، نتئی تکلیف ازدواج شامیون بیز که.
 هایور:
 - خوب سابایلان خالقو قئینغوردون هر بی سی هر کیمی شاییر بی قوش جالامیز

^۱ کلمه قیز: بالاجا قیز

^۲ آته: باجی

^۳ تیرکن: دورون آیاغا (تیرمک: آیاغا دورماق، فالخماق)

^۴ اودیمیشاق: اویوموشوق (د=ی)، یاتمیشیق یوخلامیشیق

^۵ جیجه: کالیک، مشهدی، خریزه

باشینا. هر بی سی کی هر کیمی شَـدِی^۱ قوش وارور قونور اونون باشینا، یووارتا.
وزیر و وکیل و آغیل و بد هئغلولار و کلیر و بوئاری تا کلتیلر و بیدیک قیزون قوشین
جالالار^۲ وارور و قونار وکیل اوغلون باشینا. دوباره غین جالالار وارور قونار وزیر اوغلون
باشینا. مونینکین جالالار وارور تیشتر یئرکه. هایور بو شَمَـمَـییر. (شَمَـمَـییر)
وزیر هایور:

- شکایتی بو شامیش نتئی شَمَـمَـییر. شکایتی بو شامیش^۳. هایمیش بیزکه تکلیف
ازدواج شایی. باغبان هایور:
- منیم بی نئکرکیم وار کلمه دیک.
هایور:

- یووان اونو ییتیکَن.
واریلار بو کچلکی کلتیلر. کچل ته ایست و باش خاررالیق، باش کچل، شالاندور
شولوندور. بیرتقی و بیر تابیی یوقار و بی تایی إنه ری^۴. قوشو جالالار وارور بونون باشینا.
پادشاه هایور:

- کیل باشونا. کیل لر باشونا قویوم^۵. منی خالق ایچچه خجالت شادون. هایور من آنا
وارپوم مونا. هر نه شایبون^۶ شایی.
هایور:

- عقد نکاح شایی. هایور:
- ائزین عقد نکاح شایی من شامایوم.

قاضی هایور:
- ائزی شَمَـییر قویی یووارتا.
هایور:

- وئریین ته واروم وئرمیین ته واروم.
قاضی مونون عقدین یازار هایور هَرکَن یووان منیم کئزیم ائینیچه تورمان. همه
آدمدا واردون مونا.

^۱ شَـدِی: ایسته دی

^۲ جالاماق: یوللاماق، اوچورتماق

^۳ شاماق: ائتمک؛ شَمک: ایسته مک (تلخاب لهجه سینده: هیشه مک: ایسته مک)

^۴ اِن: آشاهی: کچلین پاچالاری نین بیری یوخاری دا بیری آشاهی دا دیر.

^۵ (بوردا بحث وار دیر. «قویوم» خلجی ده «قویارام» معنی سینده دیر. بوردا امر فعلی ایشلنمه لی ایدی:

«قویدم». احتمال وار تورکی نین غلبه سیندن، بوردا تورکی نین امر فعلی ایشلنم: «قویوم»)

^۶ شایبون: اندیرسن؛ شایین: اندرسن

بو تيرير وارور «يوقارچاي» يا مثلاً «تيپليك كامارچا» (واشقاندا يئر آدى) يوقار طويله چه زندگانليق شايور. همان او باغبان يانيچا نئكرميش. قرالوقك هوى، انبارييك وئريلر بو يورور.^۱ بى كين اولور پادشاه غصه سينده دلى اولور. هايور بو قيز نتئى واردى مونا. دكتر كليز هايور:

- مونا آو اتى وئردين بو هاوول اولور. آوين مئينين وئردين. مونون مئينين بولدين وئردين بو يئپته.

وكيل اوغلونا يو وزير اوغلونا هايور:

- تيريكَن يووان «چاپدارا» يو «چوغور» و «واشقانچاي» چا (يئر آدلارى) آو بولدون مئينين ييتيكَن. بلکه بولوغانيز.

بولارون هر بى سينه بير تنگ و بى قطار (فشنگ) و هات وئير. بو تا وارور هايور:

- بابا بى هات تا وئرى منيم هریم ته يووارتا.

هايور:

- يووا پيكارونا نسه هاتى. سن هاتى نسه شايين قارا بخت اوغور.^۲ منى بو كينكه هاتان، دلى شايان سن اولدون.

وزير هايور:

- كئينين سييما چولاق هاتاكي، چاموش قاتيراكو وئرى يووارتا. عيب شاماز.

بى چولاق آيرى جيلك هات وئير و قاتيراك وئير و بو تا تيرير وارور و اولار هينيلر

يوواغالار هايور:

- سيز «چاپدارا» يوللان يووان من ته «واشقانچاي» يوليلان واروم.

اولار «چاپدارا» يوللان وارولار و بو تا بو زينديرکش^۳ هاتلا «واشقانچاي» يوليلان وارور

و «دوستعلى كنلى» چه كئرر بو هات كلدى. جانيم قارات^۴ كلدى.

بو «دوستعلى كنلى» چه بو چولاق هاتاكي وايور و زين و برگى وورور بو هاتقا يو هينير

هاتقا يو پادشاهليق كسيكين كذر و وارور.

وارور «واشقانچاي تختى» (يئر آدى) كئرر بى بور^۵ آو كلدى نه اولار! هايور كى:

- شَيين بى دنه تپيك ووروغام اگى قوچقا هر نه دردى بلا وار يووارغا او قوچقا هر نه

^۱ يورور: اوتورار (يورماق: اوتورماق)

^۲ قارا بخت اوغور: قارا بخت اولموش. بونا بنزر: هيرين بخت اوغور، جونمَرگ اوغور. بلکه «اوغور= اول+غور»

«ميش» ين ان قديم فورماسى دير.

^۳ زينديرکش: درده ديمه ين، فايداسيز

^۴ قارات: بلکه كوروغلونون «قيرآنى» ندان آلينيب.

^۵ بور: سورو

شفا يو ھاوول زاد مزه واريړی يوواغا او قوچقا؟
 بی ټپک وورور و اکي قوچو ھئلرير و بنا شاپور سوووالي^۱ و پادشاه کسيکي کدميش.
 سوندا آولارين ما بقي سي وارديلار.
 کترر کي وزير و وکیل اوغلي «چاپدارا» دا کلدیلر. هاييلار:
 - پادشاه سلامت اولتا سن کيمن؟
 ھايور:
 - من امريکا پادشاسي رسام^۲ کلميشم اکي آو بولدوم.
 ھايور:
 - اولور بو آولارون بي سين وئريين بيزکه.
 ھايور:
 - نتني اوماز. اما کرک يئکينيز منه نکر اوغانيز. من بو آولارون بي سين وئرييم
 بيلنيزکه.
 هاييلار:
 - خيلي خوب نکر اولوميز.
 هوت ياغميشاميش^۳ مھري قويور هوت ايچينه داغ اولور و بولارون بوتين مھرلايور کي
 اولار بونا نکر اوغالار، بو آوون لاشين وئرييه. بولارون قولين يا بوتين مھرلايور و بولار
 هاييلار اولتا.
 بو نکر تيرير وارور. اولار تا هاييلار:
 - بو نه بيلير بيز کيمک. يئتوواراق آوو وئردک پادشاه يئپيته.
 بولار کلتير و بو تا بو ياندا بو بي سين کلتير هوينه يو اوللار اونو بيشرالار وئريلر
 پادشاه يئير بي جين ته بتر اولور. ھاوغور ھاوغور^۴ چکر ميش. (آخي) هر نه درد و بلا
 وارا ميش يئتیب بونا.
 بو قيز بو اتی بيشرار و مئينين بيشرار و بي کاسا آش قايرير و يئتير ھايور:
 - بابا بي قاشوقاک تا موندا ايچی.
 ھايور:
 - تزيپ يوو پیکارونا. مني بو دردکه هاتان سن اولدون. من ايچمم.

^۱ سوووالي: سوماق

^۲ امريکا پادشاسی: ناغيل دئيه ن ناغيلي اؤز ياشايديني دؤر ايله اويغونلاشديرير.

^۳ ياغماق: ياخماق، يانديرماق

^۴ ھاوغور havğur: انشگين آقيرماسی يا ايتين هورمه سی؛ هر ايکي سینه دئييلير. ھاوغور ھاوغور چکمک:
 اوجادان فرياد ائله مک.

وزیر ھایور کی:

- کالینین کئینین^۱ سیما۔ ھَرَک بی قاشوق ایچی۔ وارموش وارموش عمل نامشروع
ایش کئرمدیک۔ کچل اولدی۔ کچل نتئی اولور۔

کئترر بی قاشوق ایچر کئتر تاملوق آری۔ آنا مزہ لیقَری، کاسانی چکر باشینا کئتر
ھوش ھواسی کلدی یئرینہ۔ ساپ سالیم اولدی۔ ھایور:

- بابا یوو بی کاسا دا ییتیک۔

کلیر ھایور:

- بابام ھایور بی کاسا ییتیک۔ ھری ھایور:

- ھارق^۲ یئدی ھایدی۔ بی کاسا بستی ری۔

ھایور^۳:

- بسی ری تاغی خار^۴ اولدی۔

سابایلان اولور و تیریلر کئرلر کی خارمانلارچا چادور ووریلیمیش و پادشاھی وار و آدمی
وار۔ بی پادشاھ کلمیش ھاییور:

- منیم اُککی نئکریم ترمیش کلمیش بورا۔ منده آو اَلَمیشالار کلمیشم پولین آلیغام۔
اُس^۵ نئکرلر منہ۔

بو ھونلور^۶ او ھولی بو ھولی ھیغلور او ھیغلور^۷۔ ھاییور:

- قوللارینا مہر وورمیشام۔

ھاچار کئتر مہرلامیش آتین یازمیش سنہ نئکر اولیمیز۔ آو اتی وئری^۸ بیزکہ۔

ھایور:

- کیل باشینیزقا قویوم^۹ آتینیز ساتدینیز۔ واردین نئکر اولدون امریکا پادشاسینا۔

^۱ کئینین: گۆیول؛ کئینین سیما: قلبینی سیندیرما۔

^۲ ھارق یئدی: پ۔ و۔ خ یئدی

^۳ ھایور: (ھمشہ کی حالت، تورکیہ ده: گئیش زامان) دئیہ ر، بو فعلین ایندیکی حالتی ایله ھمیشہ کی
حالتی چوخ ظریف فرقہ بیر بیریندن آیریلیر۔ ایندیکی حالت: ھایوم، ھایون، ھایور؛ ھایوق، ھایینیز،
ھایتیلار۔ ھمیشہ کی حالت (تورکیہ ده: گئیش زامان): ھایوم، ھایون، ھایور؛ ھاییمیز، ھایینیز، ھایتیلار۔

^۴ خار: خوش، سلامت

^۵ اس: اصلا، اساسا

^۶ ھونلور: honlur: اصلیندن «ھولوماق: دؤندرمک» فعلیندن دیر و دوزگون صورتی «ھولونور» اولمالی دیر۔
دیلده حرف لرین یئری دییشیلیب۔

^۷ ھغلور: بییغلار

^۸ وئری: وئر!

^۹ قویوم: بوردا خلجی جہ گرک «قویوم» اولایدی۔ آذربایجان تورکجه سینین تاثیرینده «قویوم» دئییلیر۔

اویان و بویان؛ هایور کی:
 - قبلہ ی عالم سلامت اولتا. بوللار منیمَللر آما تئمی باغیشلا یوم هاغا^۱ سنہ. تئمی
 یئتمم. سنہ هاووللیغی یوق.

هایور:

- منہ رسوالیق اولور. کیدیلریم^۲ واردیلار انزلرین ساتدیلار. خود فروشلق شادیلار.
 هایور:

- من باغیشلا یوم سنہ. تیریر وارور.

سونقی کین اولور و همن بو هاتی قئیغرار و کچه اولور هایور:

- بی تپیک ووروم بی قلا تیشَر کی شاه قلا سین باسریغا^۳.

بو سابایلان تیریر کئرر بی قلا تیشمیش مونون قلا سین باسمیش. قرالوقا. پادشاه کئرر
 کی کین تیشمَییر هایور:

- وزیر هینیک کئرر ناخابارا. نتئینه کین تیشمَییر بو قلاقا.

هینیر هایور:

- پادشاه سلامت اولتا اس نه خابار قلا تیشمیش. قصر وارمیش یوقار اس کاخاری. اس چهل مرتبه.

هایور:

- یوو کئرر اوللار کیمَللر. نه وقت بی شامچا بو قلان قاییردی.

هایور کی:

- من امریکا پادشاسیرسام کلدیم قاییردوم تاغی. منہ بین المللده هایمیشالار اودا
 زندگانلیق شایی.

بو اودا یورور و هایور:

- کی پادشان قشنگ مهمان شایی.

بولار مهمان شاییلار شام اولور و پادشاه وارور. هایور:

- من تعجب چام^۴ سن نتئینه بو حصارو بی شامچا قاییردون.

بو بنا شایور^۵ تعریف شاغالی. کئرر او کده یی سی، بو تا قیزی ری. هئج زاد، پادشاهلیقی
 وئریر بونا. هایور جانیم قارات کئزیم قارات.

^۱ هاغا: دالی، گئری، دوباره، تزه دن (هارغا) آرخا؟)

^۲ کیدی: کورکن، داماد (تلخاب: کؤدن: توی)

^۳ باسریغا: باسماق کؤکوندن. احتمالا امر و التزامی صورتلرینده «- یر» آرتیریلیر. باسیری! باسیریغا! باسیریغا

^۴ تعجب چام: تعجیده یم

^۵ شایور: انذر. ایندیکی حالت: شایوم، شایون، شایور؛ شایوق، شایتینیز، شایتیلار. همیشه کی حالت: شایوم،

شایون، شایور؛ شایمیز، شاینیز، شایی لار.

آلتی خلیج ناغیلیندا ایشلنن لغتترین معناسی و بعضی آچیقلامالار مصطفی رزاقی

اوتلئراتدی: اوتلایاردی، اوت یئیردی
اوجاغلان: او چاغدا، او زامان
اودیمیشاق: اویوموشوق (د=ی)،
یاتمیشیق یوخلامیشیق
اوستی: اوستونه
اوغام: (التزامی) (اولوغام) اولام
اولتا: (امر) اولسون
اولی - اولی: ULI - ULI اولویا - اولویا
اوماین: اولمان، اولماران، اولمازسان
اومیش: (اوماق: اولماق) اولموش
اوینی - اوینی: اوینایا - اوینایا
اؤنگوچه: اؤنگ + چه: اؤنونده، گلین
قاباغیندا
اؤپییک: (التزامی) اؤپک
اؤشیک: چه: قاپیسیندا (اؤشیک: قاپی)
اؤیدی: بییه، صاحب

اچچیرسم: اچچی + رسم: گنچیم
ارسین: تندیردن چؤرک یا چایدان
چیخارتماق اوچون اوجو قلاب شکلینده
اولان دمیر وسیله
ارن: دوداق، دامین ارنی: دامین قیرناسی،
لبه سی
ارنی: ارن + (ن) + ه: قیراغینا. (ارن: دوداق،
قیراق، لبه)
اره - بره ده: اورا - بورا دان، اوردان - بوردان
اس: اصلا، اساسا
ال قودو: ال قویدو، باشلادی
اللشیدین: (امر) اللشین، ساواشین
الیچه: البه هل، تئز، سرعتله
امیزررتدی: امیزررتی: امیزدیردی
او بی سیی دق: او بیرسینه ده. (تلخاب: دق)
او چاغلان: او زامان، (سپس، بعد، آنگاه)

اَئىدى سىز: يىيەسىز، سىرپرست سىز.

ئىن: آشاغى: كىچلىن پاچالارى نىن بىرى
يوخارىدا بىرى آشاغىدادىر.

ئىننە: ئالتىنا (ئىن: آشاغى، ئالت)

أبه: آبا، آنا

أته: باجى

أچچى: گىچى

أغىل: بۇيوك، ئولنمەلى اوغلان يا قىز

ألداق: (ألماق / امر) ألاق!

ألدوم: ألىم

ألاتدىلار: ألاترتىلار، ألاردىلار

أناق: ئالە

بارلاشدى: بار اولدو. ياخشى اولدو.

باسرىغا: باسماق كۆكۈندىن. احتمالاً امر و

التزامى صورتلىرىندە «- ىر» آرتىرىلىر.

باسىرى! باسىرىغا! باسىرىغا

بالوق: كند

برەلى: سارى. سورو برەلى: سورو طرفىنە

برىن كلىتىدى: اداسىنى چىخارتىدى

بزن اوتلور: مشغولدور اوتلويور (فا. دارد

برای خودش می چرد)

بزن: ايندى نىن استمرارنى گۆرسدیر. بزن

چۆگور چالور: مشغولدور چۆگور چالیر. (فا:

دارد می نوازد)

بسر: بسدیر

بكتیری: (امر) برکیت، باغلا

بو جینه: بو جور، بو نحو

بود: BOD بوردا

بورآ: سورو

بوشلادی: باشلادی

بوش: باش

بولقاتقالی: بولاتماغا، بولقاتماق: بولاتماق،

بولاندىرماق

بولمادوقارتى: بول + ما + دوق + آرتى: بول +

ما + مىش + ایدی: تاپمامیشدى

بولو بىلمەدى: بولا بىلمەدى، تاپا

بىلمەدى

بى بىرکە: بىر - بىرىنە

بى بىر: بىر - بىر

بى جىن: بىر آز

بىدىک: بۇيوك

بىشوپارتا: (امر) پىششىن

بىلدىم: (بىلمک / امر) بىلىم

بىلە يىپىدک: بىرلىکدە يىپک (اسكى

تورکجەدە: بىرلە، برابر، بىرلىکدە

بىلین: (ايندى) بىلىرن، بىلىرسن

بىبانچا: بىاباندا

بئرى: قورد

بئىرک: بۇرک

پان: کردى، ردیف

پستا: دفعه. (بى پستا: بىر دفعه)

پورتدو: قاچدى

پىسسىلىق: معدە يىلى.

تاشقار: دیشاری، ائشیک

تاققوراق: آریق و ضعیف، اتسیز، (زنجاندا):

تاققیلاق: قوروموش دری)

تاملوقتار آرتی: تاملوق+تار (تر فارسی) +

آرتی: داها تاملی ایدی

تزدی: قاچدی

تعجب چام: تعجبه یم

تفره: طفره، تلاش

تورال: (امر) دورا قال!

توغری: (توغراماق / امر) دوغرا

توق: توخ

تولداری: (تولدارماق / امر) دولدور

تۆپلۆک: دلیک

تۆۆمککه: دۆیمگه

تیتیتی: توتوزدور! باندیر! (تیتیتیمک:

توتوزدورمک)

تیتیر - تیتیر چکور: تیر - تیر تیتیریر

تیر کَلیم: (تیرمک / امر) دوروم

تیر کَن: دورون آیاغا

تیرمک: دورماق، آیاغا قالخماق

تیری: (امر) دور آیاغا. (تیرمک: آیاق اوسته

دورماق، قالخماق، عمودی بیر حرکتدیر.

بلند شدن. تورماق: حرکتدن دایانماق.

افقی بیر حرکتدیر. (فا. از حرکت باز

ایستادن، متوقف شدن))

تیریکَلیم یوواریم: (تیرمک، وارماق /

امر) دوروم گندیم

تئمی: ایندی

تئمی که تا: ایندییه کیمی.

جالاماق: یوللاماق، اوچورتماق

جانو بو چار: حق اونون جانبینده دیر، حق

اونونلادیر

جاوانمرگ اوغوراک: جاوانمرگ اوغور:

جاوانمرگ اولموش. بو ترکییدن آیری

مثاللار: هیرین بخت اوغور: آغ بخت

اولموش

جۆرگتین: جرأتین

جیجه: کالیک، مشهدی، خربزه

چا: چاغ، زامان

چالقولو: چالان

چاللاتدی: چاللاتتی: چالار ایدی،

چالاردی

چالی: (چالماق / امر) چال!

چیینیی: چیینینه

حصار: حَیْط، ائو

خابار اولی: خبر اول، مواظب اول

خار: خوش، سلامت

داقار: دئیل

داماقلاندی: شاد اولدو

داماقلانناتدیلار یا داماقلاننارتیلار:

داماقلانناردیلار، شاد اولاردیلار

دوبارا کیشیسی میش: ایکینجی آروادی

ایمیش

دۆگنک: دگنک، چوماق

رد- بد: (رتق - فتق؟)، رفع و رجوع، يئر به يئر

زهر يقميش: جينلنميش، عصبانى اولموش

زهر يقدى: جينلندى، عصبانى اولدو

زيندير كش: درده ديمهين، فايداسيز

ساروق: (رنگ) سارى

ساناير اميش: سانايرميش، سايرميش

سانگاللاماق: داشلاماق، قووماق

سخت: سخت، برک، يامان

سنداق: سنگداغ. چوبانلار بير داشى اودا

قويوب قيزاندان سونرا اونو داواردان

ساغديغى سوتون ايچينه ساليپ چؤرك

دوغراييب يييرديلر.

سوختورو: ايت گئت! اوزاقلاش

(فبرانسيوزجا سوخته: اوزاقلاشماق

SORTE- SORTIR خارج شدن)

سومسونو - سومسونو: سومسونه - سومسونه؛

آختارا - آختارا، سولنه - سولنه

سوو: SUV سو

سووغالى: سويماق

سووى: (امر) سوي!

سويئا: سونرا

سيپى گه: (التزامى) سينديرا

سينتدى: ايشه تدى. (سيمك: سيديك آتماق)

سيز ديلن: سيزله

لر: جمع علامتى و گيل آنلامى وئرن ائك،

(مثلا: سيفاله لر: سيفاله گيل)

سيناور: صنوبر آغاجى

سينين تولداريؤر: سيني نى دولدورور

سئبى گه تا: صاباحا كيى، صبحه كيى

سئوه - سئوه: سئويه - سئويه؛ فحش وئرمك

شدى: ايسته دى

شَيِّلر هئلرييه لر: ايستيرلر اؤلدورلر

شَيِّيم: ايستيرم (شَمك، تلخاب:

هيشه مك)

شاداق: (شاماق / امر) ائدك

شادوم: (شاماق / امر) ائديم

شاسام: ائله سم. (شاماق: ائله مك، ائتمك)

شاماق: ائتمك؛ شَمك: ايسته مك

(تلخاب لهجه سينده: هيشه مك: ايسته مك)

شايئون: ائديرسن؛ شايين: ائدرسن

شايور: ائذر. اينديكى حالت: شايوم،

شايون، شايور؛ شايوق، شايينيز، شاييلار.

هميشه كى حالت: شايوم، شايون، شايور؛

شايميز، شايينيز، شايى لار.

شاييتا: (شاماق / امر) ائله سين

شيره سى ييدى آدمو هولى يور: (اصطلاح)

گوللرين ايبيى آدمى دؤندير. بيهوش ائدير.

غيلله: گيله، دنه، اوزوم دنه سى

قاليقا تدى: قالايدي (قاليقا+آتدى: قالا

ايدى)

قانى: هانى؟

قارا بخت اوغور: قارا بخت اولموش. بونا

بنزر: هيرين بخت اوغور، جونمَرگ اوغور..

قاوارامیش: دسته توتارمیش، باغلارمیش
(قاوورماق: دسته توتماق)

قوتاڭ: QOTAQ گئچی درسیندن نوخود،
لپه و اون و... ساخلاماق اوچون کیسه.

دولاو: تاقچا، (قودو دولوقا: قویدو دولابا،
قویدو تاقچایا).

قوزورسام: قوزو+رسام: قوزویام

قوما هینیکلنه: قویما چیخا

قونچو: قویونچو، چوبان

قیق: قیق، داوارین پیئینی

قئغیرگیلی: چاغیران ()

قئغیرار: چاغیرار

قئغیرماق: چاغیرماق، سسلنمک

کَدَل: گئی! (کَدَمک: گئیمک. د=ی)

کار شادی: کار ائتدی، اثر ائله دی

کال: اوشاق

کال: اوشاق، اولاد

کالاکلار: اوشاقلار (کالاک: اوشاق)

کالوم آچاری: اوشاغیم آجدیر.

کانا: اوزوم باغیندا اوزوم ردیفلی (قانا)

کده لگم: (التزامی) گئیم

کسیک: پالتار، لباس

کلتیر: (کلیتمک) گتیرمک

کللتدیلر: کللرتیلر

کلمه قیز: بالاجا قیز

کلیتگیلی: گتیرن، قوردون گتیردیگی

کلیتمه دیک: گتیرمه میس، گتیرمه ییب

کلیر اتدی: گتیردی (کلیمک: گتیرمک)

کلیم: گلَرم. کلیم، آلوم، واروم: (هامیسی
همیشه کی حالت) گلرم، آلارام، گئدرم

کلپیورلار: گتیریرلر

کودَن: توی

کوما: چوخ

کوماری: چوخدور.

کؤدن: توی، جشن، شنلیک

کؤرستیم: گؤرسدرم

کؤکا: اوزوم آغاجی نین گؤی یارپاق لاری

کؤکورتمک: اوجادان تیرینگی یا ییر
اوخوماق (ییر: ترانه، شعر)

کیدَی: کورکن، داماد (تلخاب: کؤدن: توی)

کیِرَرتدی: کیِرَرتی: گیرردی

کیَزَین هیمه: بوزولمه، قیسیلما (فارسی:

کز کردن)

کیشی: قادین، آرواد، خانیم

کیمَر: کیمدیر.

کینه: گوندور

کئُرسَتمیم: گؤسَدرم

کئشیندی: گیزلندی

کئم: (مخفف) کئردیم: گؤروم

کئیین: کؤنول.

کئیین سییما: قلبینی سیندیرما.

گَـش ائتمک: گۆۆشه مک، نشخوار
کردن

گالا: شاخه، بوداق

گۆتورل: (امر) گۆتور!

لالا: قارداش

ماقول هاجودو: برک آجیقدی

ماو: موو آغاجی

ماولاق: چوخ

مثل: ناغیل: (تورکيه ده کی ماثال کیمی)

موشاکیک: چراغ موشی

موناغ: بئله

موندولا: مون+دولا، مون+لا، بونولا

میناق: بئله

نَـتی: نه تهر، نییه

نتئی: (نه تهر) نئجه

نه بر: نه جور

نومورخا: یومورتا

نئچچیگـتـدین: نئیلییه یدین، نه

ئده یدین. آقای جمراسی نین دئدیگینه

گۆره: «نئچچیگتدین» بهارستان (خراب

سابق) دا «ناشیقاتدین» اولور. نئچچیمک:

ناشیماق (نه شایماق: نه ائتمک). (ایندی)

نئچچور: ناشور: نه ائدیر. (امر) نئچچیدیم:

نه ائدیم. (التزامی یا ایستک کیپی)؛

نئچچیگم: نئینه یم. نئچچیگتدیم:

نئینییه یدیم.

نئرق وارییورین: هارا گئدین، هارا
گئدیرسن

هـَـرک: (امر) گۆتور. (ظاهرا بو فعل

یالنیز امر صورتینده ایشلنیر و کۆکو ایشلک

دئیل. مثلا «هرکدیم» یوخدور)

هات: (حیوان) آت

هاتقولدو: آتیلدی (آقای جمراسی نین

دئدیگینه گۆره «هاتلوقدو» و «هاتقولدو»

هر ایکسی خلق ایچینده ایشلنیر. آما

اونون نظرينه «هاتلوقدو» داها دوزدور.

هاتلوغ: آتلی، بیر دسته آتلی

هاتی: چپخارت

هاججوق / هازجوق: آزجا

هاچاراندیلار / هاجارارتیلار: آچار دیلار

هاچدین: (امر) آچین

هاداقیئنه: آیاغینا. خلج جهده آراچی «ن»

حرفی یوخدور، اونا گۆره هاداقی+ن+ا

هاداقی+آ<هاداقیئ

هادری: آیری

هارق یئدی: پ. و. خ یئدی

هارقا: آرخا، آیین

هارقان: آریق

هارماغاین: یورولمایان. هارماق: یورولماق

هاغا: دالی، گئری، دوباره، تزه دن

(هارغا<آرخا؟)

هاغرادى: آختاردى، آرادى

ھاوغور: HAVGUR ائشگین آنقىرماسى
يا ايتىن ھورمەسى؛ ھر ايكى سىنە دئىيلير.
ھاوغور- ھاوغور چىكىمك: اوجادان فرياد
ائله مك.

ھاوول: HAVUL ياخشى

ھايدو: دئدى. (دده قورقود. دا: آيتدى)

ھايقولو: دئىن

ھايور: (ھمشەكى حالت، توركيە دە:
گئنىش زامان) دئير. بو فعلين ايندىكى
حالتى ايله ھميشەكى حالتى چوخ ظريف
فرقلە بير- بيرىندن آيريلير. ايندىكى حالت:
ھايوم، ھايتون، ھايتور؛ ھايتوق، ھايتينيز،
ھايتيلار. ھميشەكى حالت (توركيە دە:
گئنىش زامان): ھايوم، ھايتون، ھايتور؛
ھايميميز، ھايتينيز، ھايتيلار.

ھايراتدى: دىيردى

ھايراتدى: ھايرارتى: دىيردى

ھر چان: ھر چاغ، ھر زامان

ھرک ييتىك: (امر) گۆتور گتير!

ھرى: كيشىنى. (ھر: كيشى)

ھندە: يئنە دە

ھورون: HÜRÜN (رنگ) آغ

ھوقيرارتى / ھوقيراتدى: اوخوبوردو

ھولونوپاين: (امر) قايدىن، دۆنون

ھولى: (امر فعلى) دۆندر

ھونلور: HONLUR اصليندن «ھولوماق»
دۆندرمك «فعليندندير و دوزگون صورتى

«ھولونور» اولماليدير. ديلدە حرفلرين يئرى
دئيشيلىب.

ھونەكە: (امر) چيخ، مين. (ھونمك)

ھۆلردين: (امر) اۆلدورون، كسين

ھۆلرييورلار: اۆلدورورلر، قوربانلىق كسيرلر

ھيپى: (امر فعلى) چيخارت

ھيتى كلیم: (امر) گتيريم

ھيتيگەگك: (التزامى) گتيرك

ھيديش: قاب، ليوان

ھيرزتى: چيخارداردى (ھييمك: (متعدى)

چيخارتماق: ھينمك: (لازم) چيخماق

ھيشور: (واشقان: شَيير) ايستير

ھيشوم: ايستيرم

ھيكمك: چۆرك

ھينير وارور: چيخار گندر

ھيپى بيلمىدى: چيخارا بيلمىدى. ھييمك:

(متعدى فعل) چيخارتماق؛ ھينمك: (لازم

فعل) چيخماق، مينمك

ھئچمك: گئچمك، سؤنمك، خاموش

اولماق

ھئريكە: دالييا

ھئشنە: ھئچ نہ

ھئغـ رَميش: ييغـارميش.

(«يوپاراميش» من بئله ائشيتميشديم

فايلدا، آقاي واشقانى نين سؤزو ايله اصلاح

ائله ديك)

ھئغلور: ييغيلار

هئلرین هئلری: اۆلدورن اۆلدور!

وارآتدی: وارار+آتدی= گئدر ایدی،
گئدردی

وارا: کیمی (کونده کی وارا: گونده کی
کیمی)

واراتدی: تلخاب: وار آتدی. باشقا خلجلر:
وار آرتی: وار ایدی

وارامیش: وار ایملش (آذربایجان تورکی
سیندکی «ایملش» خلجی ده «آملش /
امیش» دیر).

واردوقی: واردوقدا، گئتدیکده

وارئوم: (ایندیکی حالت) گئدیرم، واروم:
(همیشه کی حالت) گئدرم

واریيوم: VARIYYOM تلخاق لهجه
سینده تورکیه کیمی «وم» گلیر.

واقدی: باخدی

وامادوق: باغلامامیش، (واماق: باغلاماق)

واوا: وبا

وایی: باغلا! (واماق<باماق<باغلاماق)

وردین: (امر) وئرین

وره VƏRƏ: وئر! استئنا اولاراق بو فعلین
امر حالتینین سونو فتحه ایله ایله بیتیر.

ولدچی: سورو اوتاران.

وورغوللار: وورانلار. (وورغو+لو+لار<
وورغوللار)

وورون: وورانان، وورارسان

وئردیم: (وئرمک / امر) وئریم. (خلج
دیلینده بعضی فعل لرده، بیرینجی تک
شخصده، امر صورتی ایله گئچمیش صورتی
بیردیر. اونلاری بیر- بیریندن فرقلندیرن
وورغودور. وورغو (تاکید، استرس)
گئچمیش صورتده «دی» اوستونه دوشور:
وئر^{دیم} اما امر صورتینده وورغو فعلین
ایلک هئجاسینا دوشور: وئر^{دیم})

وئر^{دیم}: وئریم

وئر^{رتدی}: وئر^{رتی}: وئر^{ردی}

وئر^{رسم}: وئر^م. (بوردا «سه» شرط ااداتی
دئیل. بلکه گله جگی گؤرسدن اادات دیر.
اونا گؤره جمله قورتولور و داوامینی گؤزله
مه ملییک) آلام: وئر^{رسم}: وئر^م.

وئر^{مگه ین}: VERMƏGƏYN (التزامی)
وئر^{مه یه سن}: وئر^{مه ین}

وئر^ی: وئر!

وئر^{ین}: وئر^ن، وئر^{رسن}

یا نا: یا نه

یارپ: ایشیق، پاریلتی

یارپ- یارب یارپیلایور: پار- پار
پاریللاییر

یازقولو: یازان

یاغماق: یاخماق، یاندیرماق

یاغمیشلار: یاغمیشدیلار، یاندیریلار

یاقاق: گیردکان، قوز

یاند: یئنه ده

یوپاق وورموش: یالان وروموش، یالان
دانیشمیش

یورموش: اوتورموش

یورور: اوتورار (یورماق: اوتورماق)

یوقار: یوق+آر: یوخدور

یوکمک: YÜKMƏK آتماق، توللاماق، فا.

پرت کردن

یوو: YOV (امر) گت!

یووا: YOVA (امر) گت!

یوواراق: گندک. («یوپاراق» من بئله
ائشیتیمشیدیم فایدا، آقای واشقانی نین
دندیگینه گۆره اصلاح ائله دیک.)

یوواروم: YOVARUM (وارماق / امر)
گندیم، واریم، (مثلا: یوواروم اوینی دیم:
گندیم اویناییم)

یوواين: YOVAYN (امر) گندین

یووقلاشدی: یاخینلاشدی

ییتله دی: ایتله دی.

ییتیکلیم: (امر) گتیریم

ییلارون: (امر) اوتورون، ایلشین (یوردو:
اوتوردو)

ییلقی: داوار

ییندئر: دانلارلار. ییندمک: دانلاماق

یئپی: (امر) یئ!

یئپیدین: (امر) یئیین

یئپیگ-تدین: یئیه یدین (یئپیگه+

اتدین: یئیه ایدین: یئیه یدین)

یئپیگه: (التزامی) یئیه

یئتدی: آپاردی

یئتمه ییم: آپارمیرام. (هئچ نئره که یول

یئتمه ییم: هئچ یئرہ عاغلیم ایشله میر.

فارسی: به هیچ جایی راه نمی برم)

یئتوو: YETUV (امر) آپار (مثلا: یئتوو

هاتی طویلہ که: آپار سال طویلہ یه)

یئتی وین: (امر) آپارین

یئتییوگه: (التزامی) آپارا

یئتییوه: (یئتمک / امر) آپار

یئدی ایچمه بو اوغولون جمالینا: یئمه

ایچمه بو اوغلانین جمالینا تماشا ائله

یئسم کرک: یئیه جگم

یئک وراق: گل گندک

یئکه ین: (امر) گلین

هینیکلیم: (آتین اوستونه) چیخیم،

مینیم

توپلانیب یایملانان ماتریالارین جغرافیاسی

بغدادی شسون ائلی نین یایلاق- قیشلاق یئرلری یئددی اوستاندا ایمیش (قم، تهران، البرز، قزوین، مرکزی، همدان و زنجان) سونرالار همین یایلاق و قیشلاقلارین کندلری و شهرلرینده مسکونلاشمیشلار آما قم و ساوه ده داها قالابالیق حالدا یاشاییرلار. بو خریطه ده قم و ساوه شهرلری سمبولیک اولاراق همین بغدادی شسون ائلی نین مرکزلی کیمی گؤسترلمیشدیر.

